

Katoliški Obzornik.

Urejuje in izdaja

dr. Aleš Ušeničnik.

Letnik III. — Zvezek II.

V Ljubljani, 1899.

Tiska „Katoliška Tiskarna“.

Vsebina II. zvezka.

	Stran
O bistvu kapitalizma. (Dr. Josip Pavlica)	89
Najvišje dobro pri Sokratu, Platonu in Aristotelu. (Dr. Fr. Kovačič.)	112
Marksizem razpada. (Dr. J. E. Krek)	121
Lourdes v luči vere in vede (J. M. Seigerschmied.)	134
Aberkijev nagrobni napis. (Dr. Fr. Kovačič.)	143
Nekoliko o novejši ruski književnosti. (Napisal G. F.)	153
Amerikanizem — obsojen. (A. U.)	164
Razgled obzornikov. (A. U.)	173
Slovstvo. Hrvatski „Ben Hur“. (A. U.) — Dva nova časnika. (Dr. Fr. Perné.)	181
Drobtinice. Škofovi zavodi. (A. U.) — Ireland o amerika- nizmu. (A. U.) — Schell na indeksu. (A. U.) — Ihering o sv. Tomažu Akvinskem pa „Ljubljanski Zvon.“ (A. U.)	182

Listnica upravnništva: Nekaterim p. n. gospodom smo poslali ves lanski letnik, ker prvih številčk niso vrnili. Ker nam nedostaje iztisov, prosimo one, ki se nočejo naročiti na list, da bi nam letnik blagovoljno vrnili. — Če kak naročnik morda ne prejme lista o pravem času, naj pošlje reklamacijo, ker časih se list izgubi, kdaj pa tudi upravnništvo zagreši kako pomoto. — Ker bomo odslej skrbno pazili na to, da bodo častiti naročniki o pravem času in v pravem redu prejeli list, prosimo tudi nje, da bi nam vsekdar točno naznanili, če se preselijo drugam.

„Katoliški Obzornik“ izhaja štirikrat na leto.

Velja 2 gld. 50 kr.

Naročnina naj se pošilja pod naslovom: dr. Aleš Ušeničnik
v Ljubljani (stolno župnišče).

O bistvu kapitalizma.

Quanto amplius christiana religio ab exactione compescitur usurarum, tanto gravius super his Judaeorum perfidia insolescit, ita quod brevi tempore Christianorum exhaustiant facultates.

Innocenc III. (v Lateran. cerkv. zbor. 1215).

Der praktische Judengeist, der Schacher- und Wuchergeist, ist zum Geist der christlichen Völker geworden.

Karl Marx.

Pregovor pravi, da se mora ali delati ali krasti.

Slov. prislovica.

Znanost priznava, da ne vé, kaj je kapitalizem.

Znanost človeška je v našem stoletju silno napredovala v vseh strokah do ene same — in to je naše človeško življenje. Resnično! Rešili smo v tem stoletju veliko število različnih uganjk, in skoro na vse strani spoznavanja nam je pot odprta, le človek sam, njegov duh in njegovo življenje, je uganjka kakor zdaj 2000 let. Novodobna znanost o tej stroki ni resnična znanost ampak le kopa podmen in mnenj, katere so ena drugi podobna ko dan in noč. Tema našega življenja je tolika, da v njej otemnijo in se zamotajo pojmi tudi takih stvari, katere so same na sebi vsakemu očitne in jasne. Kako enostavna stvar je zlato, kako jasno je naravoznancu, kako se sveti lepoumnemu očesu, toda ko stopi v človeško življenje kot denar, je naenkrat objame megla učenih podmen in človek ne vé več, kaj v rokah drži.

Socijalna veda ima raziskovati gospodarsko, pravno in нравno življenje človeško. Kakor so vse druge vede neuke o človeškem življenju, tako je tudi socijalna veda kopa pojmov, brez vodilnega načela, brez enotne misli, včasih celó brez vsakega črteža. Vsi nam govorijo o socijalnem vprašanju, ali ne verujem, da najdemo dva vseučilišna profesorja, katera bi se zlagala o pojmu ali o poglavitnih načelih te vede. Vsa ta zmedenost človeške znanosti izvira iz nejasnih pojmov o naravi človeški. Kakor je dognana resnica, da človek ne more živeti ponaravi modro in čednostno brez posebne božje pomoči, tako mora silno napredujoča znanost XIX. stoletja tudi priznati, da brez posebnega razsvitljenja od zgoraj (brez razodetja) ne more spoznati niti naravnih zakonov človeškega življenja.

Radi tega se izogibljejo novodobni učeni socijologi načelnim vprašanjem in iščejo svojemu — res obširnemu znanju — tvarine v narodnem gospo-

darstvu. Narodno gospodarstvo je nekaj, kar je očem bliže, kar roke lažje primejo, ne da bi se um mučil z nevidnimi pravnimi in npravnimi zakoni. Seveda bi se motil, kdor bi mislil, da se učeni možje vsaj na tem polju zlagajo. Vendar pa menim, da po načelu „nil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu“ na gospodarskem polju pridemo morda do kake edinosti vsaj gledé očitnih dejanj in dogodkov. Načelno sicer se kristjani ne moremo zlagati z nasprotniki, v podrobnih točkah socialne preosnove pa bo to včasih mogoče. Marx uči n. pr. — dosledno po naukih materialnih — da duhovno življenje narodov je popolnoma odvisno od gospodarstva (produkcije), mi trdimo v obče ravno nasprotno, ali vendar mu priznavamo, da delo ma (torej nikakor ne popolnoma) je duhovno življenje narodov res odvisno od njih gospodarstva. Torej, kjer se poti križajo, tam se popotniki snidejo, pa naj potem še tako narazen idejo.

Kateri pojavi narodnega gospodarstva so pač tako očitni, da jih priznavajo vse tri poglavitne šole socijologov, t. j. liberalna, socialna in krščanska šola?

1. Da je dandanes pridelovanje in izdelovanje (produkcija) zelo naraslo, a delavci so vendar le v veliki siromaščini brez pridelkov in izdelkov.

2. Da je dandanes pridelovanje in izdelovanje zelo okrajšano in olajšano, a delavcem je vendar-le delo podaljšano in obteženo (kar priča delo ob nedeljah in praznikih, kolikor jih je še ostalo).

3. Da za to čudno prikaznijo tiči nekaj, kar je vsega zla krivo. Po dolgem prepiru so se v poslednji uri vse šole prepričale, da je vzrok zla: kapitalizem. Liberalci in tudi neke šole krščanski mislitelji so to resnico sicer le neradi in braneč se priznali, ali priznali so jo do malih izjem.

Če pa menimo, da smo že našli škodljivca, ki izpodjeda zdravi stržen človeške družbe, motimo se zelo. Kapitalizem je kos človeškega življenja, zato je v temi, obdan od učenih podmen in naukov, kjer se bo lahko skrival še dolgo let, predno ga najdejo učeni redarji. Do tedaj morda vzraste tako strašan, da se ga učeni možje vstrašijo in zbežijo pred njim, ko ga najdejo. To dejstvo, da namreč vemo, da je kapitalizem vsega kriv, a da ne vemo, kaj je in kje je kapitalizem, je osodopolno in mora trpeti ljudstvo napolniti z grozo, kakor prevzame strah mirno selo, ko izvedó ljudje, da se je prikradel v vas požigalec, pa ne morejo poizvedeti, kdo je in kje je. Učeni liberalci Böhm-Bawerki piše o tem:

„Kakor mnogoteri drugi pojmi o kapitalovi teoriji, tako je tudi pojem kapitala samega prepirno jabolko teoretikov, in sicer že več kakor navaden prepir. Čudo veliko število razlaganj se pobijajo na tem polju in zapirajo vhod teoretičnemu spoznanju kapitala z najbolj neljubo kontroverzno, v katero se je naša znanost sploh mogla zaplesti. Ta negotovost o kapitalovem pojmu, sama na sebi neprijetna, morala je toliko bolj človeka jeziti, ker nam je kapital po sili dajal vedno več misliti in govoriti. V resnici, kako mučna, da skoraj nerazumna usoda za znanost! Občinstvo jo silno prosi rešitve velikih problemov, kateri zanimljejo celi svet, katere celi svet pozna, pre-mišlja, razpravlja in sicer pod imenom kapitala pozna in razpravlja, a znanost, kakor da se je izgubila v babilonsko jezikovno zmešnjavo, zaplela se

je v prepire brez konca o tem, kaka stvar je prav za prav tista, kar ljudje imenujejo kapital. Taka kontroverza in pa na takem mestu je več ko zgolj kontroverza, to je že beda. Za tako jo tudi živo čutimo v naši znanosti. Skoraj leto za letom pridejo novi poskusi, da bi prepirni pojem vendar enkrat določili, a nikdo ni še s svojim nastopom še prodril, nikdo vprašanja rešil. Ravno nasprotno, nekateri so le pripeljali novih bojevnikov na bojišče in dodali novih snovij za nadaljno prepiranje!¹⁾

Res čudna znanost, katera ne ve, kaj je nje predmet, in zatorej ne ve, o čem govori. Tu je zopet očitno, da človeška znanost sama ne more rokovati človeškega življenja. In vendar, še celo mi krščeni in posvečeni možje iščemo večkrat rajše v znanosti jasnih pojmov o življenju ko v priprostitih naukah evangelija in katekizma. O samem sebi moram priznati, da sem iskal kapitalovega pojma povsod poprej nego v katekizmu in da sem ga našel — če sem ga sploh našel — beroč Marxov „Kapital“, a kar sem nazadnje našel, ni bistveno nič več, kakor kar je v katekizmu zapisano, kar so sv. očetje učili, kar so krščanski mislitelji že davno dognali. Spomnil sem se tedaj besed Gospodovih: „Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hac a prudentibus et sapientibus et revelasti ea parvulis.“ Zahvaljen bodi Oče, ker si to skril modrim in učenim, dočim si je razodel malim (neukim).²⁾

Namen moji razpravi je razkriti bistvo kapitala in kapitalizma, o sili in mogočnosti, o pogubnosti tega zla ne bom razpravljaj.

V ta namen si razdelim celo razpravo na tri dele:

1. Razni pojmi o kapitalu in o kapitalizmu, zlasti liberalni.
2. Kaj je kapital in kapitalizem socijalcem, zlasti socijalnim demokratom.
3. Kapitalizem je oderuštvo po naukah starih krščanskih naučiteljev.

¹⁾ Wie so vieles andere im Gebiete der Capitalstheorie, ist auch der Begriff des Capitals selbst ein Zankapfel der Theoretiker geworden, und zwar in ganz aussergewöhnlichem Grade. Eine schier erstaunliche Zahl abweichender Deutungen steht hier wider einander im Felde und hilft den Eingang zur Capitalstheorie mit einer der verdriesslichsten Controversen verrammeln, in die unsere Wissenschaft verwickelt werden konnte. An sich verdriesslich musste nämlich die Unsicherheit über den Begriff des Capitals in dem Masse ärgerlicher werden, je mehr das „Capital“ der modernen Wissenschaft zu denken und zu reden gab. In der That, welch peinliches, ja fast unbegreifliches Missgeschick, wenn eine Wissenschaft, stürmisch angegangen um die Lösung der grossen Probleme, die alle Welt bewegen, die alle Welt kennt, bedenkt, bespricht, und zwar unter dem Namen des Capitals kennt und bespricht, gleichsam von einer babylonischen Sprachenverwirrung befallen, sich in ein endloses Gezänke darüber verstrickt, was für ein Ding denn eigentlich mit dem Namen Capital gemeint sei! Eine solche Controverse an einem solchen Ort ist mehr als eine blosser Verlegenheit, sie ist eine Calamität. Als solche wird sie in unserer Wissenschaft auch lebhaft empfunden. Fast Jahr für Jahr erscheinen neue Versuche, den strittigen Begriff endlich zu fixieren. Ein durchgreifender Erfolg ist ihnen bis jetzt leider nicht beschieden gewesen. Im Gegentheile haben manche von ihnen nur dazu gedient, dem Kampfplatz noch mehr Streiter und dem Streite noch mehr Nahrung zuzuführen. — Böhm-Bawerk, „Capital und Capitalzins“ 1887, II. 21 ff.

²⁾ Luc. X. 21. Posebej naj še omenim temeljite razprave: Vogelsang, „Die socialen Lehren des Freiherrn Karl von Vogelsang, zusammengestellt von Dr. W. Kopp“. Sankt Pölten, 1894. zlasti II. dela 2. del: Volkswirtschaftslehre, str. 495—632 passim. — Grof

I.

Razni pojmi o kapitalu in o kapitalizmu, zlasti liberalni.

1. Vsako blago ni kapital. Smešne posledice.

Beseda kapital je brez dvojbe izpeljana iz latinske besede caput, capitale (v grškem κεφαλαίον), kar je pomenilo glavnico, to je glavno svoto (sors) v nasprotju z obrestmi (usura, φονος), ki so nekak prirastek glavnice (angleški capitalstock). V začetku je torej beseda pomenila denar naložen na obresti in to pomeni v obče še dandanes priprostemu ljudstvu, kar priznava tudi učeni Böhm-Bawerk. V okrožnici „Novarum rerum“ 1891 se je sv. oče Leo XIII. izognil tej besedi in to namenoma, ker je vedel, da se dandanes ni liberalni ni krščanski socijologi ne zlagajo več o pomenu kapitala in kapitalizma in da bi mu torej taka dvoumna beseda razpravo zmela. Kapital ima veliko pomenov, poglavitni pa so:

Bastiat, imeniten liberalec stare šole, pravi: „Nekateri menijo, da je kapital le denar in da je torej popolnoma neploden. Toda kapital ne pomeni ravno isto kar denar. Predno so našli drago kamenje in žlahtne kovine, bili so že kapitalisti na svetu, in reči smemo, da je bil že takrat kakor tudi dandanes manj ali več vsaki človek kapitalist. — Kaj je namreč kapital? Kapital so troje reči. Prvič surovine, katere so bile že v delu in so torej nekaj vredne: volna, lan, usnje, svila, les in podobno. Drugič je kapital orodje pri delu potrebno: ročno orodje, stroji, ladje, vozovi in podobno. Tretjič je kapital živež, obleka, poslopje in sploh vse, kar je potrebno delavcu za življenje. Brez tega trojega bi bilo delo brezplodno, zato je pa tudi prav, da kdor posodi delavcu surovino ali orodje ali živež ali obleko ali poslopje, deli ž njim plodove delavčevega znoja. Čisti dobiček od katere koli vrednosti je tedaj dovoljen, opravičen, srečonosen.“

Po tem nauku je vsaka stvarica kapital in vsak človek je kapitalist. Marx navaja to mnenje iz ust nekega Oberst Torrens-a s temi besedami: „Prvi kamen, kateri vrže divjak za zverjo, katero lovi; prva palica, katero prime, da si pripogne sadje na veji, katere ne more z roko doseči, je začetek kapitala, ker že si je človek prisvojil blago (namreč palico, kamen), da bi si ž njim pridobil drugo blago (sadge).“¹⁾ Marx je to smešno mnenje zaničljivo

Kuefstein, (Linzer) Quartalschrift 1882: „Welches System kann und wird schliesslich den absterbenden Capitalismus ersetzen?“ — Hohoff, „Begriff des Wertes, Wertlehre des Aristoteles, Wertlehre des hl. Thomas von Aquin“ (Monatsschrift für christl. Socialreform 1893), „Was ist Capital? Was ist Zins?“ (ibid. 1894), „Wissenschaftliche und kulturhistorische Bedeutung der Marx'schen Kritik des Capitalismus“; „Was versteht der wissenschaftliche Socialismus unter Capital?“ (ibid. 1895).

¹⁾ In dem ersten Stein, den der Wilde auf die Bestie wirft, die er verfolgt, in dem ersten Stock, den er ergreift, um die Frucht niederzuziehen, die er nicht mit den Händen fassen kann, sehen wir die Aneignung eines Artikels zum Zwecke der Erwerbung eines anderen und entdecken so — den Ursprung des Kapitals.

in sarkastično ocenil pišoč: „Od one palice (Stock) je bržčas vdobila palica pomen kapitala v angleškem jeziku“ (stock).¹⁾

To mnenje se ne zлага z ljudsko govorico, a protivno je tudi zdravemu umu. Kdo bo namreč imenoval berača kapitalista zato, ker ima polno mavho živeža? In vendar so učeni možje to učili.

A kakor da ni bilo po tem nauku še dovolj raztrganih kapitalistov na svetu, vvrstil je liberalni profesor Roscher med kapitaliste tudi polhe in veverice pišoč: „Živali, ki po zimi spé, imajo tudi (!) zaloge in stanovanja, torej kapital.“²⁾ Debeluhi so torej žive slike kapitalistov! Smešni in skrajno nespametni konec tega nauka priča, da je tudi začetek neresničen. Ne bomo se dolgo mudili ž njim.

Po tem nauku bi bilo smešno dolžiti kapital ali kapitalizem, da je kriv nesreče delavskega ljudstva, katero je samo kapitalistično, ko so vsi delavci kapitalisti! Če je blago kapital, je gotovo dobro ne slabo, in boj kapitalu ali kapitalizmu je nezmisel.

Naj še dostavim, da so nekateri vvrstili med kapital tudi telesne vrline, kakor n. pr. lepo postavo, krepke roke, lep glas itd. in celo duševne zmožnosti človekove, tako da so delavci, potujoče pevke in pesniki kapitalisti kakor Rothschild ali Vanderbilt, pa naj bi od lakote umrli. Znanost tako uči in neuki moramo ji slepo verovati! Verovati bi torej morali, da so kapitalisti čisto nedolžni ljudje kakor otroče, katero pobira jagode v koš, mesto da bi je nabiralo v nedra.³⁾ Še celo nagi Dijogen je bil kapitalist, dokler ni vrgel čaše od sebe in začel zajemati vodo z roko, ali tudi on nam je nekam sumljiv, ker lahko bi bil smrčal v brlogu in ne v sodu, ki je po liberalnih naukah prav gotovo kapital.

2. Je-li plodna zemlja kapital? Henry George.

Spoznavši, da ni vsako blago kapital, začeli so učeni možje razbirati blago, da bi našli, v katerem blagu tiči tista nesrečna duša, kateri je ime kapitalizem. Blago je raznovrstno kakor n. pr. njive, živež, orodje, tvornice, hiše, denar v gotovini, denar v papirjih itd. Kakor so nekdanj materijalisti iskali „dušo“ v vseh udih človeškega telesa in baje tudi našli, eni v možganih, drugi v srcu, drugi v želodcu ali še nižje, tako so tudi učeni socijologi našli kapital vsaki v svojem blagu.

Henry George, sloveč Amerikanec, je našel, da je le eno blago res poguben kapital, in to blago so zemljišča, njive, travniki, gozdi in vinogradi. Izkoriščanje zemljišč v škodo drugim je edino zlo, vsaki drugi kapital

¹⁾ Aus jenem ersten Stock ist wahrscheinlich auch zu erklären, warum stock im Englischen synonym mit Kapital ist. — Marx, „Kapital“, IV. Ausg. 1890. I. pag. 147.

²⁾ Winterschlafende Thiere haben auch schon Vorräthe und Wohnungen, also Kapital. — „Monatsschrift für christliche Socialreform“ 1895, pag. 449.

³⁾ Prof. Roscher, „Volkswirtschaft“ 1873. I. § 46, pag. 94: „... selbst der ärmste Waldbeerensammler.“

je čisto nedolžen in ni v njem one spake, kateri je ime kapitalizem. Zato pa se je on prav nič ne boji: „Mi se ne bojimo kapitala, ker nam je naravni pomočnik pri delu, tudi obresti so naravne in opravičene. Zlo ne tiči v kapitalizmu, ampak v zasebni lasti zemljiških dohodkov.“¹⁾ Ni se treba trgati in prepirati, kaj je kapital in kapitalizem, še manj kako je to zlo izlečiti, treba je le zemljišča tako razdeliti, da bodo vsi enakomerno in enakopravno uživali božji svet, pa bo dobro. Dokler se pa to ne zgodi, naj se zavalj vse davke edino le na zemljiške dohodke, kajti vsi drugi davki so krivični.

Kdor pozna svet v svoji domači vasi, poreče, da možu ni bilo na tem, da bi našel resnico, ampak na tem, da bi povedal kaj novega in s tem proslavil svoje ime v našem novičarskem času. En pogled na dohodke naših posestnikov, in mahoma se pokaže, koliki so njih dohodki, katerih je Henry George tako željen! Menim pa tudi, da država bi lahko pobrala davke, ako bi ti znašali toliko, kolikor zraste na zemljišču samo od sebe (eine Grundsteuer, welche dem jährlichen Pachtwert des nackten Bodens gleichkommt). Bilo bi na tem mestu še prezgodaj izreči sodbo, je-li zemljišče kapital, toda toliko vé vsaki pameten človek, da v zemljišču, katero s tolikim trudom obdelavamo, ne more biti ona pošast, ki kri pije delavskim stanovom, ker z veleposestniki — plemenitimi in neplemenitimi — vred so naši posestniki reveži, ki še sebi ne morejo pomagati, ne pa da bi oni celi svet s svojimi dohodki obogatili. Če je zemljišče kapital, edini kapital ni in tudi ni najplodnejši, in če so zemljiščni posestniki kapitalisti, to so gotovo med vsemi najbolj nedolžni.

3. Denar ni kapital, blago je kapital. Wenzel.

Obče razširjeno mnenje je, da kapital je denar in da kapitalisti so imejitelji velikih kupov gotovine. Toda znani pisatelj Wenzel piše ravno nasprotno: „Denar ni nikoli kapital in kapital ni nikoli denar. Denar in kapital stojita eden drugemu nasproti.“²⁾ Temu mnenju nasproti naj opomnim, da če ni denar kapital, ni več nič kapital, ker za denar vse dobim, za denar vsako stvar menjam. To priznava pisatelj izrecno, a vendar meni, da sredstva in pomagala produkcije, katera si z denarjem kupujemo, sokapital, denar sam pa ne. „Dokler nisem zamenjal denar z blagom, ki mi bo služilo pri izdelovanju in pridelovanju, nimam še kapitala.“³⁾ Vsled tega meni, da spekulacija

¹⁾ Wir fürchten das Kapital nicht, weil wir es als den natürlichen Mithelfer der Arbeit betrachten, wir erkennen den Zins als natürlich und gerecht an. Nicht im Kapitalismus liegt das Uebel, sondern in dem Privatbesitz auf die Grundrente. Henry George: „Zur Erlösung aus sozialer Noth.“ Berlin 1893. str. 52.

²⁾ Geld ist niemals Kapital und Kapital besteht niemals in Geld. Geld und Kapital stehen sich also conträr gegenüber. — Monatsschrift 1892. pag. 194. Tega mnenja je tudi Albert Maria Weiss („Soziale Frage“, II. 656) in sicer ker meni, da je s tem ostal zvest naukom sv. očetov in skolastikov o neplodnosti denarja in krivičnosti obresti. Denar ne nese obresti, ker denar nič ne rodi, kapital pa plodi in nese sadove t.j. obresti. O tej pomoti bomo govorili na drugem mestu.

³⁾ So lange das Geld nicht in Rohmaterial umgesetzt ist, habe ich noch kein Kapital. — Ibid. I. c.

z denarjem ni pravi kapitalizem, ampak lažikapitalizem, spekulacija v podjetjih na škodo delavskega ljudstva je pravi resnični kapitalizem. Po tem nauku bi velike banke in njih bogati gospodarji, ki jemljejo in posojajo denar zasebnikom, občinam, deželam in državam, ne bili pravi kapitalisti in ta zistem bi ne bil pravi kapitalizem, pač pa gospodarji tvornice in sploh vsi gospodarji, tudi kmetje, ki vlečejo dobičke iz podjetij. Ta teorija ne more biti prava ali vsaj ne popolna, ker imenuje manjše zlo s pravim imenom, dočim je izključila iz pojma večje zlo, ki je iste narave v obeh slučajih. Izkoriščanje dela je eno in drugo. To je po priliki tako, kakor če bi v zdravilstvu imenovali tifoided pravi tifus, pravi tifus pa lažitifus. Zdi se mi, da je pisatelj to čutil, ko je svoj članek tako-le zaključil:

„Onemu oderuštvo, ki krivično deli izdelke in pridelke v prilog kapitalu, tikalo bi po pravici ime kapitalizem in smeli bi ga imenovati pravi kapitalizem, kakor bi smeli imenovati oderuštvo dela na škodo kapitala laborizem. (Še tega je bilo treba!) Najbolj navadno, najbolj trdo oderuštvo in res značilno za naš čas je oderuštvo pri posojilih in to imenujemo navadno evfemistično kapitalizem, kar pa smemo na podlagi kapitalovega pojma imenovati le lažikapitalizem.“¹⁾

Čuden evfemizem ta: zloglasno ime za zloglasno stvar. In pa, ali ni bistvo isto pri tem in pri onem kapitalizmu, namreč: oderuštvo, izkoriščanje dela?

4. Dunajska šola: Kapital so izdelki in pridelki, ki služijo produkciji.

Dunajska šola Menger, Böhm-Bawerk, Wieser in drugi so postavili v obče to le definicijo kapitala: Vsota pridelkov in izdelkov, ki niso namenjeni za neposredni užitek, ampak za nadaljno pridelovanje in izdelovanje (za nadaljno produkcijo).²⁾ Ker pa je dandanes izdelovanje zelo sestavljeno, je pri vsakem novodobnem izdelovanju potreba veliko orodja-kapitala.

Böhm-Bawerk nam je stvar pojasnil tako-le: Zidar potrebuje kamenja, da bo hišo zidal. Najde je v bližnji steni. Kako si je bo lomil? Začne z rokami in vlomi, kar more. Ta pot je najkrajša, ki pa najmanj izda. Druga pot. Gre po železo, napravi si dleto in kladivo, s tem oborožen se vrne k steni in začne nabijati kamenito steno. Ta pot je že daljša, ki pa tudi veliko več izda. Tretja pot. Zidar gre najprej po železo, napravi si dleto in kladivo,

¹⁾ Auf jene Art des Wuchers, nämlich die ungleiche Theilung der Producte zu Gunsten des Kapitals, würde der Name Kapitalismus in Wahrheit passen, und wir könnten diesen Kapitalismus wahren Kapitalismus nennen, so gut wir den Wucher der Arbeit vielleicht Laborismus nennen könnten. Die häufigste, drückendste und unserer Zeit eigentlich die Signatur gebende Art des Wuchers ist aber der Darlehenswucher und das ist es, was man landläufig euphemistisch unter Kapitalismus versteht, was wir aber auf Grund des Kapitalsbegriffes nur falschen Kapitalismus nennen könnten. — I. c.

²⁾ Böhm-Bawerk: Inbegriff der Zwischenproducte, die auf den einzelnen Etappen des ausholenden Umweges zur Entstehung kommen.

potem gre po oglje, žveplo in smodnik. S tem orodjem se vrne k steni, začne jo nabijati, ali ne lomi še kamenja, ampak le vrta luknje v steno, potem napolni luknje z ogljem, žveplom in smodnikom in zažge, strel se odme, kamenje se lomi, zidar je pobere in odpelje. To je najdaljša pot, pa tudi najizdatnejša.

Offermann piše: „Izdelovanje in pridelovanje ni danes več tako enostavno, kakor v onih časih, ko je človek živil se od korenin in zelišč ali pa od lova. Izdelovanje se ne godi več le z roko, ki obdeluje naravne snovi. Med roko človeka in med naravne snovi so vrinili nekaj drugega, namreč orodje za izdelovanje, t. j. posredovalne izdelke, katerih ne povžijemo ampak rabimo kot pomagala, orodje in držala za nadaljno, izdatnejše izdelovanje in pridelovanje blaga... Pot od začetka dela, ki obdeluje naravne snovi, do konca ali do gotovega vžitnega blaga, je zdaj daljša in bo še vedno daljša, ako bo človeštvo napredovalo v gospodarstvu.... Ni treba praviti, da so dobički kapitalistične produkcije, kateri so toliko večji kolikor daljši je pot izdelovanja, ugodnejši, nego dohodki produkcije brez kapitala, ki zgotavlja blago z golo roko.... Ker orodje ali posredovalni izdelki sodelujejo pri pridelovanju in izdelovanju, mora si vsako ljudstvo le želeči prav veliko takega orodja. Zaloga orodja plodi vedno bolj delo človeške roke, iz njega izvirajo večji kupi gotovega vžitnega blaga, občno ljudsko blaginjo pa sodimo ravno po tem, kolikor ljudstvo na črez povžije gotovega blaga.“¹⁾

S tem mnenjem, da je kapital ono blago, ki služi za pomagalo produkciji, vjemajo se tudi nekateri katoliški pisatelji. Liberatore piše: „Tako smemo opredeliti kapital: Kup prihranjenega blaga, ki ima služiti izdelovanju in pridelovanju, ali pa: bogastvo ali del bogastva, katero smo odvzeli vžitku in je porabili za produkcijo. Kapital tvorijo vse stvari, ki imajo v sebi korist in vrednost, če so odločene za izdelovanje novega blaga.“²⁾ Tudi Lehmkuhl

¹⁾ Der heutige Productionsprocess ist nicht mehr so einfach, wie zu jener Zeit, da der Mensch noch von Wurzeln und Kräutern oder von seiner Jagdausbeute lebte. Die Production spielt sich nicht mehr ausschliesslich zwischen dem Menschen und der Natur ab. Zwischen diese zwei elementaren wirthschaftlichen Productivkräfte hat sich ein Drittes eingeschoben: Productionswerkzeuge, Zwischenproducte, nämlich Etwas, was sich der Mensch nicht zum unmittelbaren Genuss erzeugt hat, sondern als Träger, Vorproducte oder Mittel späterer ausgiebigerer Production von Genussgütern... Der Weg, welcher zwischen dem Aufwande an Arbeit und Naturkräften und der Erlangung des Endproductes, des Genussgutes, liegt, ist länger geworden und wird, einen je höheren wirthschaftlichen Aufschwung der Mensch nimmt, desto länger und länger... Es bedarf keiner Worte, um die Vortheile der capitalistischen Production, die, je nach den Längen des Umweges, sich desto ergiebiger erweist, der capitallosen gegenüber, die noch mit nackter Hand den fertigen Befriedigungsmitteln zueilt, darzulegen... Aus der Function, die diese Productionswerkzeuge, Zwischenproducte, bei der Production versehen, geht von selbst hervor, dass ein Volk ihrer niemals genug besitzen kann. Ihre Anhäufung macht die menschliche Arbeit immer fruchtbarer und segensreicher: aus ihnen strömt dann eine immer grössere Fülle von Genussmitteln hervor, deren grösserer oder geringerer regelmässiger Verbrauch das Niveau des allgemeinen Wohlstandes bestimmt. — Offermann, „Das fictive Capital“ 1896 pag. 47—53.

²⁾ Così potremmo definire il capitale: Un cumulo di risparmi, destinato alla produzione; ovvero: Una ricchezza o parte di ricchezza, tolta al consumo per servire alla pro-

je istega mnenja, ko piše za apologetom Weissom, da denar ni več denar, ko služi produkciji, ampak je kapital kakor vsako drugo pomagalo, katero se vkupi z denarjem. Zato pa meni, da odkar je denar zastopnik orodja in pomagala pri pridelovanju in izdelovanju, ima ravno isto vrednost in ravno isti zaslužek, kakor sploh kapital ali sredstvo produkcije.¹⁾

5. Neosnovanost učene definicije.

Proti tem naukom o kapitalu je 1.) opomniti, da bi bil zopet vsaki človek, ki z orodjem dela, kapitalist, torej obrtniki in celo pometači bi bili kapitalisti, bankirji pa bi ne bili kapitalisti, ker nimajo orodja in denarja ne rabijo za izdelovanje in pridelovanje; 2.) pa je nemogoče iz tega pojma razviti pojem kapitalizma, kajti kapitalizem, katerega vsi iščemo, da ga vkle-nemo v temnico, je zločinec, ki pije delavskemu ljudstvu kri, toda po tem nauku bi bil kapital sotrudnik delavčev in kapitalizem blaginja delavskega ljudstva.

Znani pisatelj Wenzel si pomaga iz zadrege in pravi, da je kapitalizem krivično izkoriščanje delavcev ali doslovno: „Oni zistem ali ona smer, ki pri kapitalističnem podjetju nagraja kapital na škodo dela, je kapitalistični zistem ali kapitalizem.“²⁾ To razlaganje je neverjetno, ker končnica „ismus“ pomenja neko smer, gospodstvo, zistem one reči, katero beseda pomeni, torej kapitalizem mora pomeniti gospodstvo ali vlado ali smer kapitala; isto zlo, katero tiči v besedi kapitalizem, mora tičati tudi v kapitalu samem, kakor tiči n. pr. v besedi despotizem bistveno isti pomen kakor v besedi despot. Od slučajno slabe porabe reči ne smemo imenovati zistema po reči, katero kdo zlorabi.

6. Je-li ubožnost in odvisnost delavčeva bistvena?

Böhm-Bawerk in za njim Offermann sta res tudi zasledila neko slabo stvar v kapitalističnem izdelovanju in pridelovanju. Poslušajmo:

„Povdarimo naj le še eno posebnost kapitalistične produkcije, katera je sicer potrebna, ali tudi usodna v posledicah, da je ne smemo nikoli izgubiti izpred oči. Kapitalistično izdelovanje hodi po okoliših, ne naravnost proti cilju in zato jemlje delaveu veliko časa. Če bi delal z roko kakor v priprosti produkciji, mogel bi vsaki delavec biti svoj mojster in gospodar na svoj račun. Toda od pridelane surovine in izgotovljenega orodja do gotovega blaga pretečejo včasih leta, vsled česar postane delavec nemanič odvisen

duzione. Il capitale consiste in tutte le cose, che hanno utilità e valore, tanto solo che sieno ordinate a produrre nuova ricchezza. — Liberatore, „Principi di economia politica“ 1889. pag. 60.

¹⁾ Lehmkuhl, „Theologia moralis“, I. n. 1105.

²⁾ Jenes System oder jene Richtung, welche beim Capitalgeschäft das Capital zum Schaden der Arbeit bevorzugt, ist das capitalistische System oder Capitalismus. — I. c. pag. 193.

od onega (gospodarja), ki mu daje v času dela potrebne hrane, stanje, snovi in orodje.“¹⁾

Ta zavisnost delavcev nemaničev naj bi bilo zlo, katero izvira iz kapitala in kapitalistične produkcije — to zlo naj bi bil pravi pogubni kapitalizem?

Toda tej trditvi smemo po pravici ugovarjati, ker ona odvisnost ni bistvena, ampak slučajna. Pridelovanje in izdelovanje s sestavljenimi sredstvi ne pomeni še, da ona sredstva morajo biti vsa lastnina enega človeka, od katerega je množica nemaničev odvisna. Sredstvo bi lahko bilo svojina vseh in torej vsem v prid brez one odvisnosti. To dejstvo, to je, bogastvo nekaterih in siromaščina mnogih, je rajše posledica kapitalizma, ne pa njega vzrok. — A tudi če so sredstva svojina poedinih, ne sledi še nič slabega iz tega, a nikakor celó odvisnost. Vsaki je svojega blaga gospodar, a zato ni še gospodar moji volji ali osebi in osebemu delu, kajti osebe niso kar naravnost in absolutno odvisne od reči. Če je torej kako zlo v tej sestavljeni kapitalistični produkciji, ne izvira iz pojma kapitalovega ali iz pojma kapitalistične produkcije, ampak od drugod in ravno to se vpraša: od kod? Ako bi zlo izviralo naravnost iz take kapitalistične produkcije, ne bi jo smela proslavljati liberalna šola, kakor jo proslavlja, ker kaj pomagajo vse dobrote izdelkov in pridelkov, če pa človeka potlačijo in vničijo? Za časa rimskih cesarjev je bila produkcija čisto enostavna, kateri niso služili stroji, a vendar je bila skrajno kapitalistična. Vprašam, od kod je izviralo zlo kapitalizma?

7. Kapitalizem dunajske šole je celo v prid delavcu.

Ali še nekaj govori proti taki razlagi. Morebitne slabe posledice, ki izvirajo iz sestavljene produkcije, poravnava se z dobički, ki naravno izvirajo iz nje. In ti so: 1. Pomnoženje izdelkov in pridelkov, in vsled tega nizka jim cena, kar je gotovo v prilog delavcem nemaničem, ker lahko z malim zaslužkom preskrbijo sebe in svoje z vsem potrebnim. 2. Olajšanje in okrajšanje dela, ker delajo stroji za delavca. 3. To množenje blaga in olajšanje dela mora biti tem ugodnejši, čim večji in krepkejši je kapital. Delavci tedaj lahko mirno spiyo, ker kapital rase vsaki dan, po dnevu in po noči, a bolj ko rase kapital, bolj ceno bo življenje, a delo bo lažje, krajše in dražje. To je prečudna kapitalistična ura, ki sama teče, perpetuum

¹⁾ Hervorgehoben soll hier nur noch eine Seite der capitalistischen Produktionsweise werden, die zwar selbstverständlich ist, aber doch von so folgenschwerer Consequenz, dass sie uns nicht genug gegenwärtig bleiben kann. Die capitalistische Produktionsmethode geht auf Umwegen, sie ist indirect und daher zumeist zeitraubend. Wäre sie so rasch und so direct zum Ziele führend, wie die kunstlose und capitallose Production, so könnte jeder besitzlose Arbeiter den ergiebigen Umweg, ohne Weiteres, auf eigene Rechnung durchführen. Aber von der Rohstoffgewinnung und Werkzeugsanfertigung bis zum genussreifen Schlussproducte liegen oft Jahre, so dass der besitzlose Arbeiter in diesem Zeitraume von dem, der die nothwendigen Zwischenproducte besitzt, abhängig wird. — Offermann, I. c. 51, 52.

mobile XIX. veka. Nikdo ne veruj svojim zdravim očem, ki mu kažejo v življenju ravno nasprotno, ampak veruj rajše učenim veščakom, ki pišejo:

„Vsako zboljšanje orodja zboljša plačo delu, če drugače ne, vsaj v toliko, v kolikor je blago ceneje in more delavec nakupiti si ga za isto mezdo v večji meri. Iz tega razvidiš — kar je poglavitno — da po imenovanih temeljnih zakonih vrednost delavske moči rase, v kolikor se zboljša delavsko orodje in v kolikor se podaljšajo ovinki, po katerih se godi izdelovanje, kajti s tem rase vrednost izdelkov, katere nadela delavec v enem dnevu. To resnico smemo tudi drugače izraziti in reči: Če rase delu plača, je znamenje, da rasejo tudi kupi kapitala, posredovalnega blaga, orodja itd. S kupom kapitala rase pridelek (plod dela) in končno cena ali plača delu.“¹⁾

Čemu je torej treba vojske kapitalistični produkciji, če se sama popravlja in pobotava?

8. Obresti, če so sploh opravičene, niso zlo. Od kod izvirajo obresti po teh naukih.

Ali morda izvira ono zlo iz obresti, katere vlečejo gospodarji sestavljenih sredstev iz produkcije? Po nauku te šole so obresti popolnoma opravičene, ker kapital sicer ne proizvaja izdelkov in pridelkov, ker te tvorita le narava in delo, ali kapital je pri delu plodonosno sredstvo, kateremu torej gredo po pravici plodovi dela. Lehmkuhl piše celo o denarju — koliko več velja to o drugem kapitalu —:

„Sama narava in delo sta prav za prav rodovitna sama iz sebe. Delo človeško pa potrebuje orodja, s katerim človek dela ali vsaj bolje dela ko brez njega in nadeva ali množi rečem koristnost. Zategadel po pravici imenujemo rodovitno (plodonosno) tudi orodje, ki služi ljudem.

„Denarju smemo prisojati neko rodovitnost, kadar služi za orodje ali pomagalo obrti in trgovini, ker resnično, dobiček iz trgovine ni vseh samega dela in pridnosti (podvzetnosti), ampak tudi denarja, kateri je v njej naložen . . . Trgovstvo razumemo v najširšem pomenu, ki obsega tudi obrti s stroji, kateri tvorijo razne izdelke za prodajo.

¹⁾ Die einzelne Verbesserung (des Productionsweges) trägt schliesslich nur indirect ihr Theilchen zur Hebung des allgemeinen Preisniveaus der Arbeit bei, wenn auch vielleicht zumeist nur in der Form einer relativen Erhöhung, indem jetzt um den gleichen Arbeitslohn eine grössere Menge von indess billiger gewordenen Schlussproducten oder Genussgütern eingetauscht werden kann. Hieraus ist im Allgemeinen zu entnehmen — worauf auch das Hauptgewicht gelegt werden soll — dass der Werth der Arbeitskraft — unter der Wirkung der genannten Grundgesetze — mit der Verbesserung des Productionsverfahrens u. d. damit zusammenhängenden Verlängerung des Productionsweges steigt. Denn damit steigt eben auch der Werth des Productes, das in einem Arbeitstage hervorgebracht wird. Wir können diese Wahrheit auch anders ausdrücken und sagen: steigender Arbeitslohn hat immer — unter sonst gleichen Umständen — eine wachsende Menge von wirklichen Capitalgütern, Zwischenproducten u. s. w. zur Voraussetzung. Mit dem Vorrathe wirklichen Capitaless wächst der Arbeitsertrag und damit der Grenznutzen oder Werth der Arbeit und schliesslich ihr Preis oder der Arbeitslohn. — Offermann, l. c. pag. 87.

„Po priliki velja isto pravilo tudi za denar, kadar ga štejemo za namestnika in zastopnika vseh reči, tudi rodovitnih. Če je denar tako preoblečen, ima gospodar vse v gotovini, tudi rodovitne stvari, zategadel vživanje in raba denarja ima zanj neko svojo vrednost poleg glavnice.“¹⁾

Liberatore izvaja opravičenost čistega dohodka od zemljišč in obresti od kapitala iz enega in istega vira: iz zasebne lasti. Kdor mu taji opravičenost obresti, taji mu zasebno last. Kar je moje, rodi meni in nosi meni.²⁾

Böhm-Bawerk uči ravno tako, da so opravičene obresti od katere koli stvari, ki je služila produkciji in kolikor daljša je pot, oziroma čas, od začetka produkcije do zgotovljenega blaga, toliko višje bodo obresti. Od kod to? Prvič zato, ker človek bolj čuti in više ceni svoje zdajne potrebe kakor prihodnje, n. pr. lakot, ki ga zdaj mori, ko lakot, ki ga bo morila še-le čez eno leto. Zato pa tudi ceni više ono blago, ki mu zdaj služi, nego ono, ki mu bo služilo še-le pozneje. Bodoče potrebe se kažejo človeku v perspektivnem pomanjšanju. Od potrebe pa je odvisna vrednost in cena blaga, a kolikor daljši je čas, toliko manjša je vrednost blaga.

Pravni razlog za obresti od denarja je tudi Böhm-Bawerku isti kakor Lehmkuhlu: „Pokazala se je resnica“, piše, „da obrestonosna moč nerodovitnega denarja je izposojena od rodovitnih reči, katere smo si mogli kupiti za denar. Denar je služil kot pomagalo prometa, denar je bil preoblečeno blago, ki je šlo od rok do rok: prava ‚glavnica‘ (kapital), ki je nesla obresti, ni bil denar, ampak blago, kupljeno za denar.“³⁾ Jos. Biederlack iz T. J. do-
stavlja tem besedam: „S tem je Böhm-Bawerk povedal jedro skolastičnega in katoliškega nauka.“⁴⁾

¹⁾ *Frugifera ex sese proprie est solum 1. natura et 2. labor, si tendit ad producendas res... Labor autem humanus instrumento indiget, quo homo possit, aut quo melius possit labores praestare et utilitatem rerum inducere seu augere, quare recte etiam instrumenta hominum usui destinata frugifera dicuntur.*

Pecuniae, quando instrumentum negotiationis est, quaedam quasi fertilitas potest attribui, nam revera lucrum, quod negotianao licite capitur, non soli labori et industriae, sed etiam pecuniae in negotiatione collocatae respondet... Negotiationem autem intelligo non solum strictam, sed etiam latam, quando conficiuntur per machinas diversae res negotiationi destinatae.

Simile quid dici debet de pecunia, quando characterem habet repraesentationis omnium rerum, etiam frugiferarum. Nam si hunc characterem induit, in pecunia dominus quasi omnia, etiam frugifera possidet; hinc usus pecuniae est ipsi, etiam ultra eius valoris substantiam pretio aestimabilis. — „Theologia Moralis“ 1886, n. 1091, n. 1105.

²⁾ I. c. pap. 225—226.

³⁾ I. c. II. 24. — Es war nämlich klar geworden, dass die zinstragende Kraft des „unfruchtbaren“ Geldes im Grunde genommen eine erborgte war, erborgt von der fruchtbringenden Kraft der Dinge, die man für das Geld kaufen konnte. Das Geld gab nur die Verkehrsform ab, gewissermassen die Verkleidung, in der die zinstragenden Dinge von Hand zu Hand gingen: der wahre „Stamm“ (Capital) aber, der die Zinsen trug, war nicht das Geld, sondern die für dasselbe angeschafften Güter.

⁴⁾ Josef Biederlack S. J. „Der Darlehenszins“ 1898. pag. 17: „Damit spricht Böhm-Bawerk den Kernpunkt der scholastischen und katholischen Lehre aus.“

Drugi vir obresti je plodovitost kapitala, ker je kapitalistična produkcija veliko zdatnejša in rodovitnejša, nego produkcija z golo roko. Offermann piše: „Poglavitni in odločilni razlog je v naravi in bistvu kapitalističnega pridelovanja in izdelovanja. Čim daljši so ovinki produkcije, tem več se nadela. Toda po ovinkih moreš izdelavati bodoče blago le z gotovim (zdajnim) blagom (orodjem, hrano, stanjem, odejo itd.). Če tedaj cenimo vse stvari po njih skrajni koristi, tedaj razumi vsakdo, da bomo cenili gotovo (narejeno blago), ki nam služi kot orodje za zdatnejše izdelovanje in nam zagadel da je večkoristi ko enako bodoče blago (ki je še-le v delu), da bomo cenili, pravim, narejeno blago više ko enako bodoče blago, ki je še le v delu ali na poti v tvornico. V tej razliki med vrednostjo gotovega blaga in blaga v delu imajo obresti svoje korenike.“¹⁾

Po teh naukih torej kapital plodi obresti in te izvirajo naravnost iz lastnine in iz sestavljene produkcije, ne iz dela. Ne morejo biti torej krivične, ker vsaki človek je gospodar svojega blaga in tudi sadov svojega blaga. *Res fructificat domino.*

9. Previsoke obresti. Ratzinger. Kapital rase, obresti padajo. Böhm-Bawerk.

Ali pa morebiti izvira zlo iz previsokih obresti? Katoliški moralisti, ki zagovarjajo obresti, navadno modro dostavljajo: nisi sit excedens; obresti so opravičene, če niso previsoke. Toda, kaj je visoko, kaj nizko, naj odloči svet sam, ki trži z denarjem. — Ratzinger n. pr. rabi sicer posebno krepke besede proti oderuštvi, toda opravičenost obresti mu je dognana stvar in to prav iz istih razlogov kakor drugim.²⁾ Meni pa, da je našel ono vsemu svetu nepoznano mejo med obrestmi in oderuštvom ali previsokimi obresti. Zato pa toliko oestro obsoja vsaki ugovor proti obrestovanju denarja ali sploh blaga. Pravi namreč: „Obresti ne smejo presegati čistega dobička (die Zinsgrenze darf selbstverständlich die Höhe des Reinertrages nie-

¹⁾ Der triftigste und wohl hauptsächlichste Grund liegt in der Natur und dem Wesen der capitalistischen Productionsweise selbst. Wie wir in einem vorhergehenden Abschnitte gesehen haben, sind immer die längeren Productionswege technisch den kürzeren überlegen. Je längere Umwege die Productionsweise einschlagen kann, desto ergiebiger gestaltet sie sich. Aber nur durch gegenwärtige Güter (Productions- und Genussmittel) und ganz im Masse ihres Vorrathes kann man die technisch überlegenen, langwierigen aber auch ergiebigeren Productionsumwege einschlagen. Schätzen wir nun alle Güter nach ihrem Grenznutzen, so ist selbstverständlich, dass wir gegenwärtige Güter, die uns immer eine vortheilhaftere Productionsmethode (u. zw. vortheilhafter genau um den Zeitraum, den sie den etwa künftigen Gütern voraus haben) anzuwenden ermöglichen und darum auch thatsächlich einen höheren Grenznutzen, als zukünftige Güter gleicher Art und Zahl, abwerfen, höher schätzen müssen, als zukünftige gleicher Art und Zahl. In dieser Werthdifferenz zwischen den gegenwärtigen Gütern und den zukünftigen wurzelt der Capitalzins. — I. c. pag. 79—80.

²⁾ Dr. Georg Ratzinger, „Die Volkswirtschaft“ 1881. pag. 217. — „Mit dem Eigenthume, als dem Rechte, einen Werth ausschliesslich zu besitzen, ist schon von selbst die Berechtigung des Zinses gegeben. — Glej še str. 300—301.

mals übersteigen).“ Če prav se moža nekoliko bojimo, ker ima ojestro pero, moramo mu vendar povedati, da je njegovo razlaganje *circulus vitiosus*: obresti so čisti dobiček, čisti dobiček so obresti, a kaj so, ni nam povedal. Bodisi dobiček velik ali majhen, če je opravičen, ne more biti kriv nesreče delavskega ljudstva.

Böhm-Bawerk pa nam je dal še vse lepšo tolažbo v tem oziru. Po njegovem mnenju bodo obresti — ne gledé seveda na slučajno odušenje — visoke, dokler bo kapital majhen, ko pa kapital narase, bodo obresti padale, dokler nazadnje morda celo izginejo. Čemu bi torej preganjali kapital, ko bo kmalu sam obožal, da bomo morali skrbeti za kapitaliste, da ne umrjejo od lakote vsled nizkih obresti? Po natančnem razgledu vse kapitalistične produkcije sklepa torej Offermann svoje in Böhm-Bawerkove nazore:

„V tem kolobaru (namreč kapitala in kapitalizma) nismo našli ničesar, kar bi zaviralo rast delavske plače. Vzroki, ki so krivi, da plača delu pada, a kapitalu dobiček raste, so čisto drugi, nego si nasprotniki kapitalizma mislijo.“¹⁾

S tem je priznано, da smo tam, kjer smo bili od začetka: pijavke, ki pije srčno kri delavskemu ljudstvu, nismo našli, pa je v tem kolobaru tudi ne najdemo. Ako je kapital pomagalo produkciji, tedaj je dobro, blagoslovljeno, plodno; kapitalistična produkcija (in kapitalizem) je sreča človeštva. A če tudi bi ne bila blagodat, pogubna ali celo nepoštena ni. To spričevalo krščanskega poštenja jej dajejo tudi učeni katoliški moralisti. Ti učeni učitelji krščanskega poštenja so izrecno priznali, da vzrokov vseobčni bedi je treba iskati drugje. Toda kje? Naj navedemo o tem le dve mnenji.

10. Je-li tekmovalje krivo vsega zla? Da, če je kapitalistično.

O. Pesch iz T. J. je našel vir zla v tekmovalju. Piše namreč proti Marxu: „Najvažnejši činitelj, ki tvori in spravlja na kupe velike kapitale, ki izkorišča delavce s tem, da jim trže zaslužek in jih sili delati črez uro, je tekmovalje, individualistična produkcija z vsestransko prostim tekmovaljem.“²⁾ Torej ne kapitalistična produkcija, ampak tekmovalje v produkciji in prodaji je krivo vsega zla, ki mori delavsko ljudstvo.

Koliko velja ta trditev? Po naših pojmih prav malo. Tekmovalje samo za-se je dobro, če so sredstva poštena. V produkciji in v prodaji

¹⁾ In diesem Umkreise finden wir keine Umstände, welche der stetig steigenden Entlohnung der Arbeit im Wege stünden. Die entgegenwirkenden Umstände, die bei dem dermaligen Stande der Dinge einen nicht nur gleichen, sondern wohl überlegenen Kampf gegen die abwärts drängende Tendenz des Capitalgewinnes führen, diese Umstände liegen ganz anderswo, auf einem Gebiete, wo Viele sie vielleicht am wenigsten vermuthen. — I. c. pag. 96.

²⁾ „Stimmen aus Maria Laach“ 1891. Bd. XXIV. 41. — Wir behaupten, die Darstellung der Genesis des heutigen Capitals, wie sie von Karl Marx geliefert wurde, ist unrichtig, weil sie den wichtigsten Factor der modernen Capitalbildung kaum (sic) berücksichtigt... Der wichtigste Factor, durch welchen die Bildung des heutigen Capitals, die Concentration der Capitalien, die Ausbeutung..., ist die Concurrenz, die individualistische Production mit allseitig freier Concurrenz.

vtegne biti tekmovanje le tedaj slabo in obče pogubno, če tekmovavci rabijo slaba in nepoštena sredstva. Tekmovanje nam daje blago bolj obilno, bolje in ceneje. Če bi tudi res slučajno škodilo poedinim ali celo kakega trgovca ali obrtnika uničilo, občinstvu bi vendar le doneslo velik dobiček. — Vpraša se torej: so-li sredstva današnjega tekmovanja poštena? Učeni liberalci — in ž njimi vsi, katerim je kapital producijsko sredstvo — učijo, da pogoji vspešnega tekmovanja so: 1. denar, 2. dobro orodje (v najširšem pomenu besede), 3. razumno vodstvo. Ta sredstva so gotovo poštena sredstva in ne moremo si tedaj misliti, da iz takega tekmovanja izvira ono veliko zlo, kakor si nismo mogli misliti, da bi izviralo iz poštenih producijskih sredstev (iz kapitala po liberalnem pomenu).

Če je torej tekmovanje vendarle krivo bede delavskega ljudstva (in to je resnica), mora tičati v njem neko zlodejno načelo in ravno tega mi iščemo. V navadnem življenju pravijo vsi vprek, da uspehi, ugodni tekmovavcem in pogubni vsem drugim, izvirajo — iz kapitala. Kapital! Saj tega iščemo. Ta občna govorica ga nam je izdala in nam ovadila resnico proti trditvi učenega o. Pescha, da je kapital pogoj tekmovanja in ne narobe, kakor je tudi izkoriščanje delavcev pogoj tekmovanja in ne njega posledica. Tekmovanje današnje je res krivo občne bede, a ne zato, ker je tekmovanje na vse strani prosto, ampak zato, ker je kapitalistično.

11. Kapital, ki ne služi produkciji, je vsega kriv. Offermann ga imenuje fiktiven ali lažikapital.

Drugi vzrok bede je našel Offermann in za njim Dr. F. v. Weichs, vrednik dunajskega lista „Das Leben“ (v 1. zvezku t. l. članek: „Capitalismus“). Offermann loči — za Böhm-Bawerkom — kapital, ki služi produkciji od drugega kapitala. V širšem pomenu besede je vse kapital, kar kdo ima, in in s tega pravnega stališča imenuje vso svojino privatni ali zasebni kapital, ker kot lastnina ne služi nikomur kakor lastniku. Oni del privatnega kapitala pa, ki služi izdelovanju in pridelovanju, imenuje pravi kapital, produktivni kapital, socialni kapital, ker ne služi samo lastniku, ampak sploh občinstvu.¹⁾ Med raznovrstnim blagom zasebnega kapitala je nekaj takega,

¹⁾ Da bo misel Offermannova vsakemu jasna, navedemo doslovno njegove besede: „I. Das Socialcapital, als Inbegriff von Producten die zur ferneren Production zu dienen bestimmt sind, umfasst: 1. die productiven Meliorationsanlagen, Einrichtungen und Herstellungen am Grund und Boden, sofern dieselben einen selbstständigen Charakter bewahren wie z. B. Dämme, Röhrenleitungen, Zäune u. dgl. Soferne dagegen productive Herstellungen völlig im Grund und Boden aufgehen, werden sie aus denselben Gründen, die uns den Boden selbst aus dem Capitale auszuschneiden veranlassen, gleichfalls auszuschneiden sein. 2. Die productiven Bauwerke aller Art: Werkstätten, Fabriken, Scheunen, Ställe, Magazine, Strassen, Eisenbahnen usw. Wohngebäude dagegen sowie alle sonstigen Gebäude, die unmittelbar irgend einem Genusse oder Culturzwecke dienen, wie Schulen, Kirchen, Justizgebäude usw. fallen nicht unter das Capital. 3. Werkzeuge, Maschinen und sonstige productive Geräthe. 4. Die in der Production angewendeten Arbeits- und Nutzhthiere. 5. Die Verwandlungs- und Hilfsstoffe der Production. 6. Die bei den Producenten

ki sicer ne služi produkciji in torej ne množi blaga, katero pa vendar nese lastnikom obilno dohodkov, celo več kakor produktivno blago. Tako blago, ki le na videz posnema produktivni, pravi kapital, ker nese dohodke, v resnici pa mrtvo leži, imenuje Offermann navidezni, fiktivni kapital. Tako prečudno blago so: bankovci, državne rente, obligacije, zastavna pisma, menjice, posebno pa delnice in sploh druga nadomestila gotovine ali blaga.

Če ta papirnati kapital bolj od blizo pogledamo, najdemo, da ni pravi, resnični kapital, ker deloma je papir le pobotnica o kapitalu, ki je že davno zapravljen (kakor državna renta), deloma je pobotnica o kapitalu, ki je v blagu, v tvornici in ne na papirju. Zadolžnica je očitvidno le izmišljena glavnica, katere v resnici nič ni, a tudi delnice so le papir, ker kapital zapisan na delnici, ne more bivati dvakrat: enkrat v delniški tvornici, enkrat na papirju.¹⁾

12. Obresti od kapitala, ki ni v delu, so neopravičene. Offermann.

In vendar je ta nadomestek ljudem kapital in še posebno číslan kapital. Človek bi mislil, da je popolnoma odvisen od resničnega kapitala, a ni. Po čem se torej ceni? Po dohodkih ali bolje po obrestih, katere nese na leto. V resnici nese dohodke le pravi kapital, ki je v delu. Toda ker je kapital večkrat izposojen od ljudij, kateri ne delajo, delimo dohodke med delavce,

und Handelsleuten als Warenlager vorr thigen Genussg ter. 7. Das Geld. II. Das Privatcapital setzt sich zusammen: 1. Aus allen Gütern, welche das Socialcapital bilden (I. 1—7). 2. Aus denjenigen Genussgütern, die der Eigner nicht selbst gebraucht, sondern durch Tausch, Verkauf, Vermiethen, Verleihen zur Erwerbung anderer Güter verwendet; zum Beispiel Miethäuser, Leihbibliotheken, Unterhaltsmittel, welche die Unternehmer ihren Arbeitern vorschiesen u. dgl. mehr. 3. Aus allen Werthpapierkategorien, Renten, Actien, Obligationen usw. 4. Aus allen Geldsurrogaten, Banknoten, Wechsel, Checks usw., ebenso auch Schulscheinen usw. — Offermann, „Das fictive Capital“. 55—56.

¹⁾ Nehmen wir die Staatsschulden; sie sind ein thatsächliches Minus und doch erscheinen sie jetzt als Capital; j  es gilt noch dazu der Ankauf solcher Staatsschuldentitres als die solideste Capitalanlage und Capitalverwerthung. Das auf die Staatsschuld einst geborgte Capital ist längst verausgabt (aufgezehrt), es existirt nicht und nirgends mehr. Es war übrigens auch oft nie bestimmt, vom Staate wieder als Capital angelegt zu werden; und nur durch eine solche productive Anlage, durch eine neuerliche Anlage als Capital, durch neuen Einwurf in den Productionsprocess, hätte es sich in einen, sich theils erhaltenden, theils vermehrenden Wert verwandeln können ...

Aber auch da, wo die Wertpapiere — wie bei den Schuldtitres und zumeist bei Obligationen und Pfandbriefen — nicht auf einem Minus, auf einer nunmehr leeren Forderung basiren, sondern sich auf eine noch vorhandene Capitalg tergruppe stützen, wie bei Actien, die Eigenthumstitel auf das in den betreffenden Unternehmungen investirte wirkliche Capital sind, ist doch der Capitalwerth der Papiere der Actien selbst vollständig illusorisch. Denn das Capital, das sie vorstellen sollen, hat doch gewiss nicht plötzlich ein doppeltes Dasein, einmal als Capitalwerth der Eigenthumstitel und das anderemal als das in den Unternehmungen wirklich angelegte und fungirende Capital. Das Capital, das wirkliche Productivecapital, existirt unter allen Umständen nur einmal und zwar eben in der Form der Unternehmungen selbst, wo hingegen der Werth der Actie nichts Anderes ist, als der pro rata capitalisirte Anspruch auf den Capitalgewinn, der aus dem betreffenden Productivecapital resultirt. — I. c. 105—107.

gospodarje in — upnike. Na ta način se je ustanovilo mnenje, da denar sam ob sebi s časom rase in nese, ko vendar kapital in čas ničesar ne neseta, ako ju delo ne plodi. Ker je pa praviloma več dohodkov, kjer je več glavnice v delu in se vsled tega tudi ceni vrednost glavnice po dohodkih, sodi se tudi vrednost fiktivnega kapitala po obrestih ne gledé na njegovo resnično vrednost. Državna zadolžnica, ki se glasi za 100 gld., velja le 80 gld., ako nese 3⁰/₀, veljala bo pa 200 gld., ako bo nesla 8⁰/₀. Isto velja o delnicah. V neko podjetje so zadelali 1000 delnic po 300 gld., kar bi zneslo 300.000 gld. Toda dohodki iz podjetja so toliki, da se za vsako delnico izplačava 30 gld. dividende, t. j. 10⁰/₀ obresti. Vsled tega si mislimo, da je vsaka delnica vredna po 600—720 gld. in po tej ceni jo tudi prodajamo, ne gledé na resnično vrednost glavnice, katera služi produkciji in katera ne more biti večja kakor 300.000 gld. in ne morda 600.000 do 720.000 gld. Na tem primeru vidimo samostojno bivanje, ceno, kakovost in prodajo fiktivnega kapitala. Ž njim tržimo in ravnamo, kakor bi imeli v rokah resničen kapital, če prav imamo mi (upniki) le papir, drugi pa le dolg nasproti nam. Domišlja je nekaj ustvarila, česar razum ne pozna, česar oko ne vidi in roka ne prime, kar pa mogočno in sicer pogubno vpliva na zašlužek delavskega ljudstva.¹⁾

Sumljivo je že razločevanje med dohodki sploh in čistimi dohodki. Čisti dohodek se imenuje dohodek, ki ostane po odbitih stroških in obrestih za izposojeni denar, kakor da niso že obresti čisti dohodek ali kakor da izvirajo obresti iz denarja in ne iz dela, kakor vsi drugi dohodki.²⁾

¹⁾ Uns interessirt vor Allem nur der merkwürdige Vorgang, durch den fictives Capital und zwar die bezeichneten Kategorien fictiven Capitals: Staatsschuldenscheine, Obligationen, Pfandbriefe und besonders Actien, gebildet werden. Hier capitalisirt man nämlich einfach jede regelmässige oder wenigstens regelmässig erwartete Einnahme zu dem durchschnittlichen Zinsfusse, mit dem sich das wirkliche Geldkapital augenblicklich verwerthet, und schafft hiedurch papierene Capitalwerthe neben dem wirklich existierenden Capitalfonde. Wenn man nun bedenkt, welchen Umfang diese papierenen Werthmassen schon angenommen haben und wie dieselben zu immer grösserem Umfange sichtlich anzu-schwellen tendiren, so ist offenbar, dass in den noch nicht aufgedeckten Wechselbeziehungen dieses fictiven Capitaless zu dem wirklichen Capital und weiter zu dem originären Productionsfactor Arbeit, alle Elemente eines Problems von unermesslicher Wichtigkeit vor uns liegen. — l. c. 109—110.

²⁾ Die Zerlegung des Capitalgewinnes oder Bruttocapitalzinsen in Unternehmergewinn und Nettocapitalzins (Capitalzins im eigentlichen Sinne) ist daher nicht darauf zurückzuführen, dass beide einer ökonomisch verschiedenen Quelle, beziehungsweise verschiedenen Ursachen entstammen. Diese Unterscheidung ist wirthschaftlich ganz unhaltbar, sie ist nur conventionellen Ursprunges und rührt daher, dass in Perioden entwickelten Reichthums die Eigner von Capitalgütern sehr oft ihre Güter nicht selbst zu fernerer Production verwenden, sondern dieselben an dritte Personen, die Unternehmer heissen, verleihen. Selbstverständlich zahlen dann die Unternehmer nur einen Theil des voraussichtlichen Capitalgewinnes an die Capitalbesitzer heraus

So bildet sich unter der Geld- und Creditwirthschaft auf dem speciellen Darlehensmarkte ein ständiger Zinssatz für dargeliehene Capitalien heraus, der zu der trügerischen Auffassung Anlass gibt, dass aus dem Capital selbst, ohne Hinzuthun der Arbeit, immer in Proportion zum Zeitverlaufe, ein Mehrzuwachs entstehe. Das Capital aber heckt von

Nadalje treba pomniti, da dohodki ali obresti fiktivnega kapitala niso vselej odvisni od dohodkov produkcije, v kateri se je upotrebil denar, ampak njega obresti so navadno odvisne od pogodbe, s katero se je vzelo posojilo, ali od sreče, od obljub, od slepilnega upanja!

13. Pogubne posledice iz obrestovanja laži-kapitala.

Zato pa se občinstvo strašno lovi za papir, ker mu nese brez dela in skrbi, ker ga lažje hranijo, menjavajo, prodajajo, zastavljajo nego-li resnični kapital. Fiktivni kapital ima uprav ta namen, da se ž njim igra, menjava, baranta.... Menjava in prodaja se pa za resnični kapital, t. j. za denar, kateri bi se sicer porabil za produkcijo. Na ta način jemljejo ti papirnati nadomestki kapital produkciji t. j. občinstvo ne porablja denarja za produkcijo, ampak za nakupovanje papirjev. Vsled tega morajo delavci drago plačevati denar, a njih zaslužek pada v primeri z draginjo denarja. Ako bi papir menjavali za papir, ako bi ob sklepu leta obresti izplačevali s koščkom papirja, na katerem bi bilo zapisano, kar je papir nanese v enem letu, ne bi imela produkcija nobene tožbe proti papirnati republiki. Toda papir ne je papirja ampak denar, zlat ali srebrn, obresti plačujemo z denarjem in delnice prodajamo za gotov denar. Denar pa je resničen kapital, kateri ne izvira od drugod kakor od pravega kapitala, ki je v delu. Vsi dobički papirnatega trga so torej vzeti delu, t. j. občinstvo je odtegnilo denar produkciji, in je kupilo papirje.¹⁾

Vsled tega rase papirjem cena (kurz) na škodo industrijskemu kapitalu, po katerem nikdo ne vpraša, ko lažje zasluži dobičke brez dela kakor z delom.

Poleg tega naravnega razloga so še drugi, radi kojih rase cena papirju, n. pr. upanje, strastna želja po dobičku, pohlep po bogastvu in pa sleparska reklama velikih spekulantov.²⁾

Posledice papirnatega gospodarstva so:

1. Papirji so grozno narasli, in še vedno rasejo. Kmalu bo več papirja ko glavnice.

2. Papir nese več ko blago in delo.

sich selbst durchaus keinen Mehrwerth aus... Von einem Unternehmervorteil als ökonomischer Kategorie zu reden, ist daher vollständig unwissenschaftlich, wenn auch unser wirkliches Leben, das durch unsere Geld- und Creditverhältnisse so complicirt ist, scheinbar diese Unterscheidung rechtfertigt. — I. c. 101—102. — Ko bi ta darvinec vedel, kako čudo podoben je skolestikom, bi samega sebe več ne spoznal!

¹⁾ I. c. 113—123.

²⁾ Betrachtet man die Zeitlang die Börsenbewegung in einer Haussettenz. Wie solche Stimmungen von Bankiergruppen oder Geldfürstentümerien gemacht werden, bedarf keiner eingehenden Beschreibung. Fast an jedem Tage kann man die eine und dieselbe Methode, wie sie immer erfolgreich geübt wird, beobachten. Es wird einfach vom Kreise der „Eingeweihten“ ein Schlagwort als Börsenlösung z. B. „grosse künftige Geschäfte“, „günstige Conjunction“, „mit Aufträgen überhäuft“ usw. ausgegeben, und sofort werden die bezüglichen Papiere heissungrig aufgekauft... Die Course steigen also nach Massgabe des Begehrs — und nur zu oft ins Himmelblaue, indem die durch die Phantasie vergrösserten Zukunftschancen gleich anticipando capitalisirt werden. — I. c. 131.

3. Glavne dobičke imajo veliki matadorji, ker drugo občinstvo ne ume spletek papirnatega trga.

4. Pomanjkanje denarja za produkcijo, torej manj dela za delavce in vsled tega ceno delo.

5. Podraženje denarja, vsled tega manj zaslužka, ker je izgotovljeno blago nasproti denarju izgubilo vrednost.

6. Kjer je manj dela, je manj blaga, ker le delo izgotavlja blago, a vsled tega pomanjkanje in podraženje blaga za delavce nemaniče.

7. Med bogatini je zavladovalo veliko razkošje in potrata, ki jemlje delavce produktivnemu delu in s tem škodi občni blaginji.

F. v. W(eichs)¹⁾ je izpoznal na teh zlih posledicah posledice našega kapitalizma. Fiktivni kapital mu je lažikapital in gospodstvo takega kapitala mu je kapitalizem.²⁾

14. Kapitalizem je oderuštvo.

Nadalje pravi, da so posledice kapitalizma bistveno iste kakor posledice oderuštva. Če prav pa ne more določiti točno pojma oderuštva, trdi vendar prav odločno, da kapitalizem je veliko oderuštvo pod državnim varstvom.³⁾

Kako je pač prišla država, da je vzela v svoje varstvo to novodobno oderuštvo? Prvič zato, ker nimamo še jasnega spoznanja, kaj je oderuštvo, in drugič, ker smo pozabili ločiti pravi (produktivni) kapital od fiktivnega (laži-) kapitala in smo vsled tega priznali lažikapitalu isto prav in iste dohodke (obresti), kakor pravemu kapitalu. Obresti rasejo le iz glavnice, katero je delo oplodilo, jemljemo pa obresti tudi od glavnice, ki ni v delu, ampak samo na papirju. To je oderuštvo, to je kapitalizem. — Tako Böhm-Bawerk — Offermann — Weichs.

¹⁾ „Das Leben“, II. 1898. 1. štev. 1 - 24.

²⁾ Govoreč o neštetih slabih posledicah pravi: „Wir erkennen aber auch, dass dies genau dieselben Erscheinungen sind, die man immer von allen Seiten als „Capitalismus“, beziehungsweise als Folge des capitalistischen Wirthschaftssystems bezeichnet. — Und in der That, man vergleiche die Ergebnisse des Wesens und der Wirksamkeit des Pseudo-capitales auf der ganzen Linie mit den vielbekämpften und schwerbeklagten Erscheinungen des Capitalismus, und man wird überall die vollkommenste Uebereinstimmung nachzuweisen vermögen. Damit ist nun zunächst der Nachweis der Identität des Pseudo-capitales, beziehungsweise seiner Bewegungen, seiner ganzen Welt mit ihren besonderen Gesetzen, mit dem „Capitalismus“ im ökonomischen Sinne festgestellt.“ — I. c. 21.

³⁾ Fassen wir aus diesen verschiedenen Auffassungen und Begriffen von Wucher, welche grösstentheils nur einzelne Seiten desselben, beziehungsweise sein Bestehen bei einzelnen Rechtsgeschäften betrachten, das Wesentliche, Allgemeine, und das die Gesamtheit menschlicher Thätigkeiten Umschliessende, heraus, so müssen wir wieder die vollkommene Identität gewahr werden, zwischen seinen Kriterien, den Erscheinungen, die ihn als gegeben erkennen lassen und den Kriterien, die wir für den „Capitalismus“ aufgestellt, beziehungsweise gefunden, beziehungsweise den Erscheinungen, welche dieser hervorbringt.

„Es ist somit wohl auch dargethan, dass Capitalismus identisch ist mit Wucher.“

„Capitalismus ist der durch staatlichen Rechtsschutz geschützte Wucher.“ — I. c. 23—24.

15. Nedostatki razloženih naukov:

a) Ne vedó, kaj je oderuštvo.

So-li našli bistvo kapitalizma? Če prav niso cele resnice našli, našli so vendar veliko. Našli so, da je vsaj oni kapitalizem, ki s papirjem trži in igra, veliko zlo. Našli so, da je to zlo oderuštvo in s tem so obnovili vsaj ime oderuštva, katero so bili naši učenjaki in postavodajalci že davno pokopali. A še več. Priznali so, da ne vedó več, kaj je oderuštvo in da je torej znanosti postavljena prav nujna naloga, da nam pojasni ta pojem.¹⁾ A ravno to je temeljni nedostatek razloženih naukov. Učeni pisatelj vé, da je kapitalizem oderuštvo, a ne vé, kaj je oderuštvo in tudi ne vé sveta postavodajalcem, kako naj bi je postavno zabranili ali vsaj omejili. Dokler pa ne poznamo bistvo oderuštva, ne poznamo ni bistvo kapitalizma, če prav so nam njega pogubne posledice očitne. Kolikokrat so nam očitne zle posledice kake bolezni, dočim nam je bistvo popolnoma neznano. Dokler pa učeni zdravniki ne spoznajo bista na bolezni, ne bodo vedeli bolezni gotovega leka; vse zdravljenje bodo le obupni in slepi poskusi.

b) Fikcija ne more biti veliko zlo.

Pa tudi ime samo: „fiktivni kapital“ priča, da učeni možje niso še našli korenike velikega zla. Fiktivni kapital pomeni gotovo neko fikcijo ali izmišljeno veličino. To pa je a priori neverjetno, da bi izmišljena stvar, katere torej nič ni, bila kriva tolikega zla. Imena fiktivni kapital, lažikapital itd. so neprimerna, pričajo pa, da njih izumitelji ugibljejo nekaj, česar še ne morejo pogoditi.

Papirnati kapital, kateri je baje kriv vse nesreče, je nadomestek pravega kapitala. To pa je zopet neverjetno, da bi nadomestek imel tolike posledice, katere ne bi izvirale iz pravega kapitala.

c) Lažikapital je posojilo.

Kaj pa je neki bistvo onega lažikapitala? Posojilo. Državni papirji, zadolžnice, rente in tudi delnice so pobotnice o posojilu, od katerih nekatere zagotavljajo letne obresti ne gledé na dobiček iz posojila (n. pr. državna

¹⁾ Weichs, l. c. 22: „Zwar besteht auch über die Bedeutung des Wortes Wucher keinerlei Uebereinstimmung; auch hierin sind die Gelehrten noch nicht einig. Der eine fasst den Begriff weiter, der andere enger, auch ist der Wucher ebenfalls eine „historische Kategorie“ und hat zu verschiedenen Zeiten verschiedene Bedeutung besessen.“ — To neznanje je krivo, da države mirno gledajo pogubno gospodstvo fiktivnega kapitala. — l. c. 24: „Die Erkenntnis über das wahre Wesen und die auf die ganze wirthschaftliche Thätigkeit ausgedehnte Wirkungs- und Erscheinungsmöglichkeit des Wuchers ist eben, wie erwähnt und nachgewiesen wurde, noch nicht so weit entwickelt und fortgeschritten, dass sie Ausdruck in der Gesetzgebung würde finden können. Insbesondere ist der engros-Wucher, die organisirte Massenbewucherung, wie sie im Capitalismus gegeben ist, noch nicht in die engen, augenblicklich noch geltenden Wucherbegriffe aufgenommen worden.“

posojila po $4\frac{1}{2}\%$, nekatere pa zagotavljajo obresti po dobičku posojenega denarja, kateri je v kakem delu (zlasti delnice).

Po naukih učenih pisateljev bi izviralo vse zlo odtod, ker imajo papirji neko samostojnost nasproti resničnemu denarju, da se ž njim lahko trži, menjava, igra itd.

Toda neka samostojnost jim gre po pravici, t. j. samostojna vrednost do one svote, ki je bila komu izposojena, ne gledé na to, je-li v roki dolžnika narasla ali vpala, ker posojilec ne more biti dolžan trpeti škodo po krivdi koga drugega. Resnica je n. pr., da so državni papirji zdaj zgolj papirji, ker je država denar potrošila ali zapravila, toda po pravici jim gre samostojna vrednost, ker državljanji so pač dolžni plačevati davke državi, niso pa dolžni darovati državi svote svojega kapitala.

Isto velja o vseh papirnatih nadomestkih: toliko za kolikor so bili kupljeni, veljajo po pravici, ker so pobotnice o posojenem resničnem denarju ali blagu.

Zakaj bi torej ne smeli s papirjem tržiti kakor z resničnim blagom? Od kod naj si je papir vzel ono zlodejno dušo, ki se imenuje kapitalizem, lažikapitalizem, oderuštvo itd.

Toda, pravijo učeni kritiki papirnatega kapitala, papirji se ne cenijo vselej po ceni, za katero so bili kupljeni, ampak po dobičku, katerega nesejo. — To je res, je-li pa to krivično? Papirji so posojilo, posojilo pa nosi obresti po naukih istih gospodov. Če so obresti od navadnega posojila opravičene, ne razumem, zakaj ne bi bile opravičene tudi od tega novodobnega en-gros-posojila. Posojilo je posojilo.

d) Razločevanje med kapitalom v delu in brez dela ni bistveno gledé na obresti. Obresti so zlo.

Obresti so opravičene, pravijo, ako same izrasejo, t. j. ako so naravni plod kapitala, ki pomaga delavcem pri izdelovanju in pridelovanju. Papirnatí nadomestki pa zahtevajo obresti ne gledé na plodnost dela, kar velja zlasti o dolgovih, pa tudi o delnicah.

Odgovarjam. Državni, deželni, občinski in zasebni dolgovi so res veliko zlo, zlasti če je denar že zapravljen, toda živo delo človeške dlani in razumnosti bi kmalu poravnalo dolgove, ako bi nesrečno posojilo ne tirjalo obresti. Obresti delajo dolgove večne in vsled tega pogubne in osodne za delavsko ljudstvo. Ako sta Avstrija in Ogerska dolžni nekaj črez $8\frac{1}{2}$ tisoč milijonov gld., obljubili bi lahko upnikom 17 tisoč milijonov gld., toda s pogojem, da ne bosta nikoli več plačevali obresti, kajti v tem slučaju bi v 40 letih izplačali dolg, ako bi vsako leto odplačali isto svoto, katero plačujeta zdaj za obresti (črez 400 milijonov gld.). Tako pa bosta po 40 letih vedno še dolžni $8\frac{1}{2}$ tisoč milijonov gld., če prav bosta do takrat izplačali več kakor 40×400 milijonov, ne da bi en novič starega dolga odplačali.

Prokletstvo dolga tiči torej v obrestih. A še več. Ako bi obresti ne bilo, ne delali bi sploh dolgov, ali vsaj prav malo. Zgodovina nas uči, da

so bili v obče dolgovi zelo neznatni, dokler so bile obresti prepovedane, narasli pa so dolgovi, odkar so one prepovedi odpravili. Od kar denar nosi obresti, rase sam in išče zaslužka na vseh trgih, pri vsakem delu in pri vsaki zabavi.

Vrnimo se k delnicam. Po zdajni navadi obrestujejo delnice že naprej najmanj po onih odstotkih, katere nesejo državni papirji t. j. državno posojilo. Toliki dobiček odjematelj naravnost zahtevajo od delnic in vsled tega skušajo delo tako izkoristiti, da res navrže vsaj one odstotke, ako več ne. Kjer ni verjetnosti, da bodo delnice donesle vsaj obresti, tam jih nikdo ne kupuje. Zlo izvira torej tudi tukaj iz obresti. — Obresti pa zahteva delničar z isto pravico, kakor vsaki drugi upnik, ker pač ni bistvene razlike med posojilom in današnjo delnico. Ako pa Offermann zahteva, da naj bi se delničarjem delil le resnični dobiček, ki sam od sebe narase iz podjetja, zahteva, naj bi upnik čakal dobička od dobre volje in sreče delavcev. Dobiček je namreč odvisen od pridnosti, vestnosti, spretnosti in sreče delavcev. To bi smeli le tedaj zahtevati, ako bi bilo sploh prepovedano obrestovanje od posojila, bodisi da je bilo porabljeno za izdelovanje in pridelovanje ali za kaj drugega. Tedaj bi pa morali vnovič proglasiti staro načelo, da vsaki sme iskati zaslužka in dobička le od svojega dela in od svoje sreče, nikoli pa od svojega kapitala. Kakor hitro je priznано načelo, da kapital sam od sebe nese, je nemogoče dokazati, da so obresti neopravičene, kajti obresti so plod kapitala. Ono razločevanje med kapitalom „v delu“ in kapitalom „brez dela“ ni bistveno. Ako moj kapital nese sam od sebe pri mojem delu, ne vem, zakaj bi ne nesel in sicer meni ne nesel, ako ga posodim drugim rokam in zakaj bi kdo drugi vžival, kar moj kapital nese sam od sebe. Moj kapital v mojih rokah pri mojem delu je — po Offermannu — pravi kapital, moj kapital v drugih rokah pa pri istem delu je posojilo, o katerem hranim pobotnico — papirnati nadomestek ali fiktivni kapital (lažikapital). Bistvene razlike ne moremo najti med njima.

e) Tudi lažikapital je v delu.

Toda razlika je v porabi, pravijo, ker pravi kapital upotrebljujemo za izdelovanje in pridelovanje, lažikapital pa ne. Odgovarjam. Učeni pisatelji to dejstvo podstavljajo, a dokazali ga niso. Ogromna večina posojila ima namene, kateri naravnost ali posredno služijo produkciji; obresti ne pričakuje nihče od papirja, ampak od dela ali da povemo po njihovem: od kapitala v delu.

f) Igranje s papirji izvira iz obresti.

Toda še eno zlo imamo načelno razložiti: sleparsko trženje, menjavanje in igranje s papirji. To je res veliko zlo, to je velikansko sleparstvo, kakoršnega ni bilo, odkar svet stoji. Torišča tega sleparstva so borse: denarne, žitne in druge borse, pa tudi raznovrstne zavarovalnice. To sleparstvo je tako zamotano, da le veliki sleparji poznajo

njega zlodejne spletke. Navaden krščen človek gre neuk mimo borse, zija v napis in ogleduje zidce in črte poslopja, da bi pogodil, v katerem zlogu je svetišče zgrajeno, a skrivnosti denarja mu ostanejo skrite. Ako včasih poskusi proučiti spletke tega trga, najde povsod toliko nejasnega, da ne vé, pri čem je ter odloži knjigo s trdnim sklepom, da on v ono hišo ne bode hodil! Trebalo bi mednarodne krščanske zadružnosti, da bi narodi to sleparstvo razkrili in zaježili. In vendar, načelno je vse to sleparstvo čisto enostavno: vse izvira iz obresti in sloni na njih. Po obrestih cenijo vrednost kapitala, po obrestih kupujejo, prodajajo, menjavajo, po njih verjetnosti igrajo in srečkajo. Prepovejmo obresti in kmalu bodo borze in zavarovalnice zaprte in konec bo velikanskega sleparstva, ki pije narodom srčno kri. Obresti pa ne moremo prepovedati, dokler verujemo, da kapital sam od sebe nosi obresti. Komur je zlato tele bog, on je dolžan mu zlata, mire in kadila.

16. Kapitalu in kapitalizmu gre hvala po sili, ako je blago, ki služi produkciji.

Sklep našega dozrajnega preiskovanja je torej ta: ako je kapital blago, ki služi za sredstvo in pomagalo pri izdelovanju in pridelovanju, ne pridemo nikoli do pojma, da je kapitalizem ali lažikapitalizem največje gospodarsko zlo našega stoletja. Takemu kapitalu in takemu kapitalizmu gre le hvala. In to hvalo je našel kapitalizem v obilni meri ne samo iz ust svojih liberalnih očetov in prorokov, ampak tudi od katoliških pisateljev. Kapital je liberalcem bog, njega gospodstvo je kapitalizem; katoliškim pisateljem pa je kapital božja blagodat, katero daje Bog poštenju in pridnosti za nagrado. Naj torej še jaz sklenem s pohvalo, katero je kapitalu zapisal sloveči katoliški socijolog Karol Périn: „Brez kapitala ni pridelovanja in izdelovanja blaga. Kapital je bogastvo in gospodarska moč človeške družbe. Kapital ima korenike v npravnosti in poštenju naroda. Čednost zmernosti, katere nas je naučilo krščanstvo in katera bi ne bila mogoča brez varčnosti, je ona moč, s katero spravljamo in hranimo kapitale. Niso rekli brez razloga modri ljudje, da kapital je snovni ali vidni izraz čednosti naroda. Npravnosteno resnobo naroda merimo kakor po delu takó tudi po kapitalu.“¹⁾

Veliki kupi kapitala so torej vidna znamenja nevidne zmernosti in npravnstvene resnobe novodobnih svetnikov — naših kapitalistov. Po njih zakladih cenimo čednosti celega naroda.

Dr. Josip Pavlica.

¹⁾ Ch. Périn, „Ueber den Reichthum“ 1866. I. 254—259. — Knjiga je zelo poučna.

Najvišje dobro pri Sokratu, Platonu in Aristotelu.

I.

1. Nedostatek v današnji omiki.

Pristaši absolutnega napredka kaj malo poštevaljo pridobitve poprejšnjih časov in zarodov. „To je veljalo ob času Sokratovem, Platonovem, Ciceronovem itd., a sedaj ne več“, tako kratko-malo odslavljajo vse, kar ne gre prav v njih sestav. Dasi je to do neke meje resnično, v splošnosti je vendar to naprednjaško načelo popolnoma krivo. Sam pojem napredka namreč že predpostavlja razvoj t. j. nekaj stalnega, kar prevzema sčasoma različne oblike, po svojem bistvu pa vendar ostane isto. Absolutni napredek zakriva v sebi skepticizem, ki jemlje stvarno vrednost sploh vsakemu napredku. Ako namreč odrečemo vrednost pridobitvam prejšnjih časov, tedaj ima tudi sedanja stopinja omike le jako dvomljivo vrednost, ker bo prihodnjost z istim pravom ravno tako sodila o sedajnosti, kakor sedanost o preteklosti.

Absolutni napredek dalje prezira poglobitni činitelj v razvoju samem, in to je istovetnost človeške narave. Napredek ima svoj vir v naravi človeški, ta narava pa je vključ vsem evolucionističnim sestavom vendar le ravno taka v nas, kakor je bila v starih Egipčanih, Grkih ali Rimljanih. Iste potrebe, iste zmožnosti, toda različno razvite. Zatorej nekatere pridobitve ohranijo svojo veljavo za vse čase.

Kar je torej novo, ni še zato resnično in dobro, kar je staro, ni še zato napačno in slabo.

Sicer pa naprednjaki sami ne verujejo v svojo trditev. Hlastno namreč pograbi, kar je v prilog njihovim nazorom, naj je že to rekel Konfucij, Solon, Platon, Cicero, Avguštin, Tomaž Akv. ali Voltaire. Zakaj skuša celo Hegel podpreti svoj panlogistični proces z razvojem grškega modroslovja? Zatorej mislimo, da ne bode na škodo filozofičnemu napredku, ako se ozremo na prevažno točko starega modroslovja, katero smo v naslovu izrazili. Gledé na to točko je novejša modroslovja krenilo na popolnoma drugo pot. Ali po pravici?

2. Sodba o današnjem napredku.

Evolucionizem pričakuje, da bo človek sam z lastnimi močmi po nepretrganem razvoju prišel do absolutne popolnosti. Človek ne potrebuje ne v spoznanju ne v dejanju nikake višje opore, naj se le uda svoji naravi, četudi strastem in pustemu slučaju. Verstvo torej in staro modroslovje, ki je

iskalo človekove opore izven človeka in nad človekom, nima več mesta v človeškem razvoju.

V veliki zadregi je pa, če se od njega zahteva, naj pokaže z dejstvi, da res na novi poti človeštvo vidno postaja srečnejše in boljše.

Nemški učenjak R. Eucken, profesor na vseučilišču v Jeni, je o tem priobčil zanimiv članek v francoskem časniku „Revue métaphysique et morale“ (julij—november 1897), v katerem dokaj stvarno pretresuje razmerje med modroslovjem in novejšim verskim pokretom. Verski živelj visoko ceni in novejši verski pokret smatra kot proizvod in posledico novejšje znanosti in o miki sploh. Kolikor bolj namreč — pravi Eucken — s pomočjo fizikalnih znanosti dobivamo v last veseljstvo, toliko bolj na svojo žalost spoznavamo svojo nezmožnost, usovršiti (*promouvoir*) notranje bistvo človekovo, utešiti njegovo žejo po sreči.¹⁾

Tudi mnogi kulturni zgodovinarji bolešno priznavajo — včasih morda pretiravajo — da človeštvo vkljub najvišji civilizaciji, vkljub vsem vedam in umetnostim, vkljub vsemu usovršenju tehničnih sredstev in prometa, ni postalo ne srečnejše ne boljše.²⁾

Mnogotere teoretične izjave nam iz lastnega življenja potrjuje mož, ki je dolgo časa stal na zenitu modernega sveta, kateremu ni manjkalo ni slave, ni bogastva, ne moči ne častilcev. Ta mož je „železni“ kancelar nemškega cesarstva, knez Bismark.

Ko so se mu meseca svečana 1895. poklonili nekateri častilci in ga blagrovali kot srečnega človeka, je mož odvrnil: „Srečen sem bil pač redko kdaj v svojem življenju. Ko bi seštel vse one redke minute prave sreče, bi znesle komaj 24 ur.“³⁾

Bismarku je bilo pač na razpolago vse, kar je smrtnemu človeku sploh mogoče — samo sreča ne.

Pa ne samo v knežjem dvorcu v Friedrichsruhe, marveč po vsem širnem svetu, v visokih in nizkih krogih slišimo isto tožbo; povsod nezadovoljstvo in beda, neutolažljivi glad po sreči, začeni od propalega žganje-pivca pa do filozofa-pesimista na vseučilišni stolici.

Težnja po sreči se po pravici sme imenovati notranje bistvo človekovo (*l'essence intime de l'homme*). Stremljenje po sreči bi se smelo imenovati zakon utežnosti (gravitacije) ali privlačnosti našega srca.⁴⁾ V tej točki se strinjajo modroslovci najrazličnejših nazorov in sestavov. Že sv. Avguštin spričuje o starih akademikih, ki so o vsem dvomili, da so to edino morali dopustiti kot neovržno, namreč, da ni človeka, ki bi si ne želel sreče.⁵⁾ Aristotel, ki pravi: „jasno je, da vsi težé za dobrim življenjem in blažen-

¹⁾ Prim. „Annales de philosophie chrétienne“, Paris, 1898. Févr—Mars. str. 645.

²⁾ „Ueber neue Versuche der Apologetik gegenüber dem Naturalismus und Spiritualismus.“ V. Dr. P. Schanz. Regensburg, 1897. str. 1.

³⁾ „Neue Freie Presse“, 3. kim. 1898; „Morgenblatt“ v podlistku.

⁴⁾ V. Cathrein: „Moralphilosophie“, Freiburg i. B. 1899, I. str. 100.

⁵⁾ „Contra Jul.“ I. VI. n. 26.

stvom,¹⁾ se srečava v tej točki s Kantom, ki vse modroslovne sestave zvaža na temeljno načelo želje po sreči²⁾ in v „Kritiki praktičnega razuma“ poudarja, da „srečen biti je nujna zahteva vsakega razumnega, toda končnega bitja in zatorej neizogibni določujoči razlog njegovih težavnih zmožnosti.“³⁾ Tudi Tomaž Akv. nahaja v težnji po sreči korenine vseh činov človeške volje.⁴⁾ Njemu je blaženost celó najvišje spolnjenje človekovo.⁵⁾ Tej težnji sicer nekateri modroslovci pripisujejo le subjektiven pomen, oziroma zanikajo stvarnost onega predmeta, na katerega se nanaša naše evdaimonistično teženje, toda ta nagon je premočan in preglasen, da bi se dala njegova stvarna veljava utajiti. Tukaj lahko rečemo s Schellom, da je subjektivno hkrati tudi objektivno⁶⁾ in pa z Akvincem: „Naravna želja ne more biti prazna.“⁷⁾

Ker vse teženje človekovo velja sreči, zatorej je tudi ideja napredka najtesneje spojena s težnjo po sreči. Napredek namreč spolnjuje človeka, v spolnjenju je pa ravno sreča človekova. Kolikor manj zadosti napredek tej nalogi, toliko manjša je njegova vrednost za človeka.

Prav „napredek“ se je novejšim duhom čudovito omilil. Napredek, neskončni, nepretrgani napredek je začetek in cilj vsega spoznavnega in etičnega reda; evolucijonizem bo rešil vse uganke, od njega sme človek pričakovati vse. Med najnovejšimi modroslovci zlasti Wundt goreče zagovarja napredek kot najvišje npravstveno načelo.

Temu nasproti zveni pač kot trpka ironija sestav Hartmannov, ki sicer tudi smatra (nasproti egoizmu) napredek v olik kot poglavitno načelo npravnosti, toda cilj napredka in kulture mu je — splošno uničenje. Že zgoraj omenjeni učenjak Eucken na drugem mestu⁸⁾ odkrito priznava duševno uboštvo današnjega napredka; dozdeva se nam, pravi on, da imamo veliko, v resnici smo pa berači. Manjka nam nekake duševne podstat, s tem tudi smisel za podstatno (das Substantielle) in zmožnost razločevati pravo od krivega. — Sploh, današnji hvalisani napredek človeku ni dal tega, kar je glasno obljubil, marveč mu je še v marsikaterem oziru vzel to, kar je imel.⁹⁾

3. Stara in nova etika.

Težnja po sreči je istovetna z idejo smotrenosti, ki je za pravo duša etičnega reda, zatorej je tudi evdaimonistično teženje prevažen činitelj v npravoslovju. To namreč, po čemur more človek postati popoln, srečen,

¹⁾ „Polit.“ I. 7, c. 13, 1331, b, 39.

²⁾ „Annales de philos.“ Févr—Mars 1898, str. 645.

³⁾ „Kritik der praktischen Vernunft“ (izd. Hartenstein) IV. 123. — Cit. pri Cathreinu, I. 87.

⁴⁾ Prim. „Summa th.“ 1—2, qu. 1, a. 6.

⁵⁾ Ravno tam qu. 3, a. 2.

⁶⁾ Cit. pri Schanzu n. d. str. 111.

⁷⁾ „S. th.“ 1, qu. 75, a. 6.

⁸⁾ „Die Grundbegriffe der Gegenwart“, 1893, str. 315. Cit. pri Willmannu: „Geschichte des Idealismus“, Braunschweig 1897, III., str. 930.

⁹⁾ Beri o tem članek: „Ali moderno svetovno naziranje zadovolji duha in srce?“ „Kat. Obz.“ 1899, str. 1—13.

blažen, je smoter njegovega stremljenja in delovanja. Toda kaj je tisto, po čemer more človek v resnici postati srečen? To, po čemer človek postane srečen, je pač njegov namen ali smoter. Kaj je tedaj namen človekov? V tem vprašanju je razpotje raznih filozofičnih sestavov in nazorov.

Mnogim modreslovcem je to vprašanje neprilичno ali se jim zdi nepotrebnost, toda vprašanje o namenu človekovem tako globoko zasega v vse duševno in fizično delovanje človekovo, da se ga noben filozofični sestav ne sme in ne more izogniti, ako hoče sploh veljati kot sestav. Lahko je pač zanikati in preskočiti smotrenost v zunanjem svetu, toda npravne in življenjske smotrenosti ni mogoče prezreti. Popoln in dosleden agnosticizem je tukaj nemogoč.

Smoter, za katerem gre vse človeško teženje, se z drugimi besedami imenuje najvišje dobro. To je zadnje, v kolikor se vse drugo nanj nanaša, prvo pa, ker je hkrati podlaga npravnega reda, ki daje obvezujočo moč zapovedim in dolžnostim. Brez njega se npravna postava sploh ne more razumno razložiti.¹⁾ Zatorej so vzporedna in skoraj istovetna vprašanja: o smotru človeškega življenja, o najvišjem dobru, o najvišjem načelu in podlagi npravnega reda.

Dasi so nazori modroslovnih sestavov o teh vprašanjih dokaj različni, se vrté vendar vsi krog temeljnega vprašanja, ali je smoter človekov njegovo najvišje dobro, nekaj izven človeka in nad človekom, ali je marveč ta smoter v človeku samem, oziroma človek sam. V prvem slučaju zahteva logika, da, ako je smoter človekov nekaj izven njega, mora biti to le neskončno, absolutno bitje. V tem slučaju torej cela etika sloni na absolutnem najvišjem bitju, ki je začetek in cilj vsega bivanja in delovanja. To je teistična etika. Nasprotno pa samosvoja ali avtonomna etika pozna le človeka in v svojem doslednem razvoju odločno izključuje pojem absolutnega bitja — Boga.

Vendar tudi pristaši samosvoje etike ne izključujejo popolnoma absolutnega bitja kot najvišjega etičnega načela. Znano je, da je Kant, oče avtonomne etike, prav z npravnega stališča hotel pozidati, kar je sam teoretično razdril. Spoznanje absolutnega bitja, Boga, sicer (po njem) presega naš razum, vendar kot najvišje dobro in kot princip npravnega zakona je postulat našega razuma. Ostvarjenje najvišjega dobrega, oziroma možnost najvišjega dobrega, je objektivno nujno, toda le vsled subjektivne potrebe našega razuma. To je edini način, po katerem more razum spoznati možnost najvišjega dobrega.²⁾

Na ta način je Kant svojevöljno raztrgal enotnost našega spoznanja in tudi narave. Nenaravni prepad med teoretičnim in praktičnim spoznanjem ni mogel ostati brez posledic. Ako se iz teoretičnega spoznanja odstrani pojem Boga, zakaj bi se to ne smelo zgoditi tudi v praktičnem?

¹⁾ Dr. C. Didio: „Die moderne Moral und ihre Grundprincipien.“ Freiburg, 1896. stran 34.

²⁾ Prim. „Annales de philos.“ 1898, avg.—sept. str. 627.

Nihče ne more tajiti, da je vsem rodovom splošno bil vodnik v etiki teistični zistem, bodisi že krščanski ali kak drug. Novejše modroslovje si prizadeva to prevreči. Prvi problem in cilj novejše etike je „emancipacija nravnosti od teologije.“¹⁾ Beseda „teologija“ je tukaj vzeti v splošnem pomenu t. j. nauk o Bogu. Cilj novejše etike je torej ta, da se popolnoma izključi pojem božanstva iz nravoslovja.

Jodl, nemški spisatelj etične zgodovine v novejšem modroslovju²⁾ poudarja z vidno slastjo, kako se je nravoslovje zadnja stoletja izvilo iz verskih spon. Te „verske spon“ niso morda razne veroizpovedi in nraвно-pravna določila cerkvene svetovlade, marveč v obče pojem neskončnega, nadsvetovnega, sploh ideja božanstva. Prav odkrito nam to pove ostroumni Francoz M. Fouillée,³⁾ da se je treba otresti vsega absolutnega, praktičnega, kakor metafizičnega, vsakega dogmatizma, bodisi že materijalističen ali spiritualističen, kateri trdi, da pozna „dobro na sebi“. Neodvisni etiki pripozna „neprecenljivo zaslugo, da je izvojevala brezdvomno popolno neodvisnost nravoslovja od bogoslovja t. j. od ideje božanstva.“⁴⁾

Neodvisna etika ima svoje korenine že pred Kantom. V „sekularizaciji“ etike se dajo razločiti te-le stopinje: najprej ločitev od cerkve kot konkretne zastopnice božje, potem ločitev od krščanstva, naposled pa od pojma božanstva sploh. Poslednjo stopinjo je klasično izrazil Paulsen, veleč: „Mišljenje in čutenje je sekularizovano.“⁵⁾

Nasproti teistični etiki se pristaši neodvisne etike različno vedejo; nekateri so ji skrajno sovražni, kakor n. pr. Hartmann, ki teizem v etiki imenuje prav nefilozofično — „eine hochmüthige Pfaffenmoral.“⁶⁾ Drugi nasproti teizmu majajo z ramami, češ, ne vemo, kaj bi si pri tem mislili. Med temi je v prvi vrsti slavni Du Bois Reymond s svojimi sedmerimi uganjami.⁷⁾ Sploh se nasprotniki teistične etike delé v dva tabora: v skeptike in dogmatike. Skepticizem je po svojem bistvu zanikanje biti (l' être), dogmatizem pa priznava neko bit kot dejstvo.⁸⁾ Skepticizem izraža nezaupnico ali človeškemu spoznanju sploh ali pa le metafizičnemu in verskonravnemu. Zatorej je skepticizem večkrat v drugem oziru dogmatizem, sploh je tudi najradikalnejši skepticizem na dnu vendarle dogmatizem, ker popolni skepticizem bi bil čisto zanikanje (pura negatio), torej nebitje, kot tak pa

¹⁾ „Demgemäss ist das erste Problem der neueren Ethik das der Emancipation des Sittlichen von der Theologie.“ Ziegler: „Sittliches Sein und sittliches Werden. Grundlinien eines Systems der Ethik.“ Strassburg 1890, str. 20. — Prim. Didio n. d. str. 4.

²⁾ „Geschichte der Ethik in der neuern Philosophie.“ Stuttgart 1889, Zv. II.

³⁾ „Critique des systèmes de morale contemporains.“ Paris 1893, str. XI. — Glej Didio n. d. str. 6.

⁴⁾ „Annales de philos.“ 1897, junij, članek: „La Philosophie de M. Fouillée. chap. 5.“

⁵⁾ „System der Ethik.“ Berlin, 1889. I. uvod; prim. Didio n. d. str. 4.

⁶⁾ Citat pri Didio n. d. str. 7.

⁷⁾ Natančneje o njem beri „Kat. Obz.“ na n. m.

⁸⁾ „Ne pas affirmer l' être c' est être sceptique. Affirmer l' être au contraire c' est être dogmatique.“ — „Annales de philos.“ 1898, avg.—sept., str. 542.

nima mesta v človeškem umu in volji. V eni točki se strinjata skeptik in dogmatik: oba se zibljeta v nekem samozadovoljstvu, oba smatrata svoje nazore resnične (torej kot bit), kakor bi bila nekako središče, krog katerega se vrté vse stvarne in idealne reči.

Du Bois Reymond in njegov nasprotnik Häckel sta dva zastopnika obeh smeri. Prvi ve vsaj nekaj, drugi misli, da bo človek, če ne sedaj, pa gotovo v prihodnje vedel vse. Oba moža sta naravoslovca in tudi kot taka govorita. Naravoslovje skuša dandanes izpodriniti vse druge vede: česar ne reši naravoslovje, tega sploh ni, ali je vsaj nedosežno našemu razumu. Kakor vse drugo, je tudi npravoslovje le del naravoslovja. Tudi francoski pozitivizem išče podlago in vzrok npravnosti v fizijologiji človeški.

Ker so novejši modroslovci izbacili iz svojih sestavov pojem neskončnega, nadsvetovnega bitja, kot podlage etičnega reda, morali so mesto tega postaviti nekaj drugega, ker etičnih problemov vendar modroslovje ne more prezreti, še manj more človek biti brez npravnosti, kakor ne more biti nečlovek. Storili so se mnogoteri poskusi, ki bi naj nadomestili historično etično naziranje. Enim je veselje in slast duša etičnega reda, drugim samoljubje, tretjim občni blagor, četrtim hasnovitost (utilitarizem), vsem skupaj pa seveda napredek. Vsi ti poskusi so imeli le negativen uspeh. Dejansko življenje teče naprej, ne oziraje se na filozofične spekulacije. Ljudje živé in sicer hitro živé, mučijo se in umirajo, — nimajo časa čakati, da se gospodje modroslovci enkrat složijo ter človeštvu jasno in določno povedó, kako naj živi. Ako hoče kateri etični zistem veljati kot resničen in odločilen, mora stopiti pred človeka gotov, s splošno veljavo, z doslednimi, jasnimi in zanesljivimi navodili za razne slučaje človeškega realnega bivanja. Tega pa ne more pokazati noben novejših etičnih sestavov, zatorej je njih uspeh le negativen.

Kakor so v XVI. veku kmetje na Nemškem s posebno slastjo sprejeli Lutrov nauk o „evangeljski slobodi“, ki bi jih naj rešila nadležnega jarma grajske gospode, tako so širne množice, ki se ne menijo veliko za spekulativna razmotrivanja, z veseljem pograbile nauke nove etike, da „sitne“ npravne dolžnosti nimajo brezpogojne obveznosti in vrednosti. Zastonj so modroslovci trobili tudi pozitivne nauke svojih sestavov; množice tega niso slišale, in modroslovci sami so s svojim nesoglasjem in negotovostjo napolnili duhove s popolnim nezaupanjem do svojih teorij. Ko je iz akademičnih stolic prodrla v širni svet novica: Izven vidnega sveta ni ničesar, nad človekom ni nikogar, so ljudje iz tega praktično izvajali posledice. Npravnost je izgubila svojo podlago.

Oni, ki so mislili, da bo nova etika prenovila obličje zemlji, so z grozo opazili prav nasprotno posledico, kako se vkljub vsemu napredku javljajo v širnih krogih nevarni življi, ki proklinjajo ves sedANJI red, vso omiko, vso družbo. In neodvisna etika je proti tej struji brez vsake moči. Modroslovje je pač podrlo podlago staremu etičnemu redu, novega in pozitivnega kaj pa ni mogla ustvariti.

Kaj naj bo vzor novi etiki, je prav cinično izrazil že Renan: „Za nekatere je čednost (vzor), za druge gorečnost za resnico, ali ljubezen do umetnosti, za nekatere radovednost, potovanje, ženske, razkošnost, na najnižji stopinji pa alkohol.“¹⁾ Skrajno posledico neodvisne etike je pač pogodil Maks Stirner, ki je postavil to-le najvišje etično načelo: „Misli, govori, delaj kar hočeš, saj je itak vse eno.“²⁾

Neodvisna morala je slavila (in slavi) svoje slavlje zlasti na Francoskem, kjer so „nesmrtna načela velike revolucije“ obetala raj na zemlji. Tukaj so hoteli vvesti ne le moralo neodvisno od metafizike in verstva, marveč tudi javno npravnost brez npravoslovja!

Človeška narava se je morala prej ali slej upreti tej razrvanosti. Neizprosno sili na dan važna modroslovna resnica, da je človeško bitje enojno, sestavljeno iz dveh delov, da npravnost brez metafizike in teoretičnega spoznanja ne velja nič. Sam Fouillée priznava to, ko pravi: „Nikdar se ne sme pozabiti, da teorija mora vladati in ravnati prakso... Moralično prepričanje nam je nujno potrebno, zato nam je potreben tudi nauk o svetu in človeku.“³⁾

Treznejši duhovi so se začeli zgražati nad strahovito povodnijo npravne propalosti. Z „etičnimi društvi“ hočejo zaježiti strašno pokvarjenost, stojicizem naj bi rešil, kar so modroslovci podrli. Stojicizem je že dobro znan iz zgodovine, iz grško-rimske dobe in dobe humanizma, kot jalovo sredstvo.

Pojavila se je na Francoskem nova struja v prilog krščanstvu, to je tako zvana novokrščanska ali novomistična reakcija. Kolovodja te struje je pisatelj P. Desjardins, ki v svoji brošurici „Le devoir présent“ dokazuje potrebo npravnega preobrata. Korenine današnjega zla nahaja Desjardins v tem, da v sedanjem zarodu preveč prevladujejo živalski nagoni in življi. Te je treba z vso močjo pobijati. Najboljši pripomoček za to je povrnitev h krščanski moralki. — O krščanskih dogmah seveda Desjardins neče nič slišati.⁴⁾

Na Nemškem ima npravnost vsaj nekaj opore v resnobnejšem ljudskem značaju in pa v državnem zakonodajstvu, vendar so i tu logični in psihologični zakoni „neodvisno etiko“ siloma pognali nazaj proti absolutnemu, neskončnemu bitju. To se je zgodilo po Hartmannovem pesimizmu, ki v človeku nazira popolno nezmožnost in slabost rešiti življenski problem. Dasi je Hartmann skrajno sovražen krščanstvu, vendar je prav njegov sestav zadnja predstopnja k teizmu, na katerem sloni krščanstvo.⁵⁾ Protestantki teolog Stange celo misli, da je Hartmannov pesimizem zadnji odgovor filozofičnega mišljenja v sedanosti. Razna dejstva etičnega življenja pretresuje Hartmann jako resno in temeljito. Etični zakon mu je razumljiv le kot zakon absolutnega bitja. Njegov pesimizem je izpodbil tla lažnjivemu opti-

¹⁾ „Journal des Débats“ 7. Oct. 1884; citat v „Moderne Moral“ str. 12.

²⁾ „Moderne Moral“ str. 15.

³⁾ Pri Schanzu: „Ueber neue Versuche“ str. 115.

⁴⁾ „Die moderne Moral“ str. 19.

⁵⁾ Ibid. str. 74.

mizmu in blestečemu evdaimonizmu pristašev vse obetajočega napredka in razvoja. Pokazal je potrebo transcendentalne rešitve svetovnih vprašanj in priboril zopet veljavo neutajnemu dejstvu, da je na svetu res veliko zla in trpljenja, kateremu se človeštvo ne bo nikdar izognilo.

Tako je antiteistično pravoslovje po negativni poti in po dolgih ovinkih prišlo tje, kjer se začenja teistična etika, namreč, da etični red nujno zahteva neko absolutno bitje kot predmet, začetek in cilj svoj.

Obupno zvijanje pod težo neizogibnega in neskončnega gorja v Hartmannovem sestavu se čudovito približuje krščanskemu nauku o peklenjskih mukah. Tako je brezbožno modroslovje samo ob sebi res prišlo tje, kamor krščanstvo pošilja vse brezbožneže.

Kant je prav rekel, da bodo ljudje šele čez sto let prav razumeli njegovo modroslovje. Kadar se bodo pojavile skrajne posledice v razumnem in etičnem področju, tedaj se bo uvidelo, kakšna napaka je bila podreti historično etično zgradbo ter zamašiti vse vrelce, ki pritekajo iz nadčutnega, nadsežnega sveta. Tedaj se bo pač uresničilo načelo Kantovo, da so idealni principi postulat našega razuma, pa ne samo subjektivno, marveč vsa realnost človeškega bitja je najtesneje združena s transcendentalnim svetom. Potrebna je namreč človeku skupina duševnih dobrin; vse stremljeva za dobrim, tudi znanje je neka udeležba dobrega in zato v tem oziru tudi nraven čin. Upriličiti sebe in svoje ravnanje objektivno dobremu, to je dolžnost.¹⁾ V tem upriličenju je pravo spopolnjenje celega človeka, v tem ima človeški napredek svojo životvorno in neusahljivo silo.

Ideja objektivno, po sebi in vsestransko dobrega je ideja božanstva. Ideja božanstva ni torej nikakor zadržek napredku, marveč je njegova nadčasovna, nadsvetovna in neporušljiva podlaga, duševna vsebina in mozeg.²⁾ Kaj je tisto, po čemur se naj človeštvo obrača, kakor cvetlica po solncu? Vprašanje je velepomembno, je najvišji problem modroslovnega raziskovanja in današnje dni z neodoljivo silo stopa v ospredje.

4. Apologetični poskusi.

Novejše modroslovje je krenilo po antiteistični poti, nasproti mu pa stoji krščanski teizem. Sila logičnih zakonov in teža objektivne resnice mora prej ali slej nagniti tehtnico na ono stran, kjer je resnica. Omenili smo prej, da dejstvo in logika navračajo strujo zopet v prilog teizmu. Praktika in dialektika zahtevata brezpogojno absolutno in nadsežno ozadje. Toda pot do čistega teizma je še dolga in težavna. Nevarnost je, da se modroslovno mišljenje zaplete v megleni kaos panteizma, ki človeku tudi nudi in celo pretirava absolutno, neskončno.

¹⁾ Willmann, Dr. O.: „Geschichte des Idealismus“, III., str. 933.

²⁾ Primeri „Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie“, Breslau 1898. H. 2. članek: „Streiflichter aus Philos. u. Theol. zur Beleuchtung des Fortschrittsproblems.“ stran 210.

Krščansko modroslovje in apologetika zatorej napenjata vse moči, da pozitivno opravičita in obrazložita teistično-krščansko naziranje, da zadošča nasprotnim ugovorom in pospešita razpad napačnih sestavov. Posel nikakor ni lahek. Pred vsem stoji krščanskemu naziranju nasproti velesila, katere ne premore nobena človeška moč, ne fizična ne umska. To je zlobna in sovražna volja. To je ona skrivnostna moč v človeku, ki se je uprla Kristusu samemu. Ko je z nedosegljivo modrostjo očitno raztrgal zvite mreže farizejskih sofizmov in z neutajnimi dejanji pokazal svojo višjo moč, tedaj se je uprla volja, češ: „Ti imaš hudiča v sebi!“

Panteist Paulsen sicer zagotavlja, da današnje nevere ni kriva slaba volja,¹⁾ toda ravno pri njem in pri mnogih drugih imamo povoda dovolj dvomiti o „dobri volji“. Radi pa verjamemo, da mnogi odkritosrčno iščejo resnice in so jo tudi pripravljeni pripoznati, naj že pride od te ali one strani. A tudi tukaj ni lahek posel, ker se nasprotniki radi umaknejo v neprehodne šume skepticizma ali pa v močvirje golega empirizma in pozitivizma. Ker se je novejša idealistična filozofija od Kartezija sem zarila popolnoma v osebek in ker se je dandanes začela glasiti etična narava, poskušali so nekateri vzeti to točko za izhodišče svoje apologetike. Na čelu tej struji je veleumni francoski apologet Blondel. Nekateri so skušali prav s Kantovega stališča začeti svoje operacije. Francoska psihologično-moralna metoda je našla odziv tudi na Nemškem (Tübinška šola, Schell in dr.²⁾). Verstvu in npravnosti sovražna veda se namreč kaj rada poslužuje prav Kantove filozofije. — Drugi so nasprotni tej metodi, češ, to se pravi hudiča z Belcebubom izganjati.³⁾ S to metodo se tudi res ne opravi veliko, ker moderni empiristi in zlasti naravoslovci ponižujejo in prezirajo osebo — „jaz“ — in nje pomen. Tako je n. pr. Herbertu „jaz“ le točka, v kateri se križajo predstave — „der Kreuzungspunkt“. Ako se namreč vzame osebek kot podstat, tedaj se koj vsiljuje neljuba ideja nesmrtnosti⁴⁾ in v ozadju se že čuti „dih božji“, česar je teh možakov seveda strah.

Več uspeha si obeta historična metoda. Dandanes dobivajo več ali manj vse vede historičen znak in mnogi upajo, da prav to navrne zopet vede, posebej modroslovje, v pravi tok. Tukaj je nekoliko mogoče skupno stališče. Nasprotniki namreč kaj radi očitajo krščanskim modroslovcem apriorizem, ali še kaj hujšega, zatorej se je treba ozreti na stare modroslovce, ki niso poznali krščanstva in so torej bili pozitivno in negativno neodvisni od njega. „V vsaki dobi“, pravi Hartmann, „se vračajo stari problemi, obenem pa se množijo sredstva za njih rešitev.“⁵⁾ Od najstarejših časov do današnjega dne so se javljali tudi filozofični nauki, ki so proglašali popolno neodvisnost posameznika, a vselej so taki nauki bili v notranji zvezi z nezdravimi pojavi v človeški družbi in vsakokrat se je proti njim vzdignila reakcija. Tudi v Sokratu je nastopila taka reakcija.

Dr. Fr. Kovačič.

¹⁾ Gl. Schanz n. d. str. 107. — ²⁾ Tako je pač umevati tudi knjigo dr. Jos. Müllerja: „System d. Philos.“ Mainz, 1898. Po vzgledu Kartezijevega: „Cogito, ergo sum“ začelja tudi dr. M. z „jaz“ kot nepobitno stvarnostjo. Sestav je v resnici izveden logično in dosledno. — ³⁾ Prim. „Jahrb. f. Philos. u. Theol.“ 1898, H. 2. čl.: „Die angebliche Krise der Apologetik.“ — ⁴⁾ Dr. J. Müller: „System d. Philos.“, str. 11. — ⁵⁾ Schanz n. d. str. 20.

Marksizem razpada.

III. Gospodarska načela v marksizmu in sedanja socialna demokracija.

Kakor smo videli v prejšnjem sestavku, da izmed socialnih demokratov samih vstajajo možje, ki pobijajo Marksov materializem, tako ima tudi gospodarska teorija njegovega sestava med njimi že mnogo nasprotnikov. Izprva se je Marksov in Engelsov nauk kar brez ovinkov vzprejel. Njuni učenci niso imeli niti časa, da bi bili razmišljali o njem. Treba je bilo v prvi vrsti agitacije. V nji so se porabile vse moči in zato ni čuda, da je izprva zado-stovalo, da je prijal Marksov nauk delavskemu ljudstvu; je-li je resničen, je-li je izpeljiv, je-li ima kaj protislovij v sebi, zato se ni nobeden brigal. Proletarci so radi brž verjeli, kar jih je učil:

Sami svoj sloj smo. Nam nasproti stojé zatiralci-kapitalisti — buržoazija. In vendar je vse delo naših rok. Vse bi moralo biti naše. A sedaj nas izsesavajo; revščina tare nas in naše družine. Zavedajmo se svoje moči! Sovražimo svoje zatiralce! Bojujmo se proti njim! V velikanski večini smo. Zato lahko vržemo sedanjo družbo. Potem, ko pade, ustvarimo razmere, v katerih bomo res vsi enaki.

Toliko teorije je zadostovalo za navadne pristaše v socialni demokraciji in še sedaj zadostuje. Hrepenenje po boljših razmerah je premočno, da bi hladnemu razumu prepuščalo razsodbo, ali je vse to res, ali ne. Kreпки strasti sovraštva proti zatiralcem in upanja prihodnje sreče sta rodili in še rodita drzen pogum pri socialnih demokratih in utrdili slepo vero, da je vse tako, kakor uči Marksova teorija.

A sedaj je že precej drugače. Kritični nož je posegel že tudi tu vmes in je urezal marsikako globoko rano. Dokler so samo „meščanski“ učenjaki pobijali Marksa, ni mnogo hasnilo. Socialno-demokratska četa je imela brž odgovor na jeziku: Za svoj sloj skrbi; buržoazijec je — kapitalist; zato mu ni všeč Marks. Njegova učenost je le strankarska, v službi gospodujočega sloja. Zato je za nas brez pomena.

Tako so se zavračali nasprotniki. Sedaj pa, ko je med socialnimi demokrati samimi počil boj proti nekaterim Marksovim naukom, je stalnost, nezmotljivost in neovrgljivost njihova na tleh. Poglavitne do sedaj preporne točke v tem oziru so te-le:

1. Slojna zavest in slojni boj igrata v marksizmu prvo ulogo. Temeljni njegov gospodarski nauk je ločenje ljudi v dva tabora, v delavski, proletarski, zatirani sloj in v kapitalistiški, zatiralni sloj. Potemtakem bi morali biti proletarci res edini in sicer že po svojem značaju. Njihov proletarski značaj bi jih moral sam zedinjati in vezati v en sloj.

To pa ni res. Bernstein dokazuje, da je pojem proletarca ideologičen, abstrakten in da je pojem gospodarskega sloja — izumljen. Proletarci med seboj so si često v gospodarskem oziru v nasprotju. Pri angleških strokovnih zvezah se je to često videlo. Mlajše zveze, ki še niso imele kaj denarja v svojih blagajnah, so vedno želele najširše spojenje z drugimi, starejšimi zvezami. Tem pa to ni bilo všeč.

Nasprotje med proletarci in meščanskimi sloji rado kmalu izgine. Na Angleškem imajo delavci manjši delavnik nego pri nas, boljša stanovanja in vrh tega pri raznih športih priložnost družabno se stikati z meščanstvom. Zato tam po malem pominevajo slojna nasprotja. Kako malenkostne stvari zadoščajo včasih, da se izgubé ta nasprotja, na katera Marks kot na nujni predpogoj zida svojo gospodarsko teorijo, vidimo iz teh-le Bernsteinovih besedi:¹⁾ „Auf den Cricket- und in noch höherem Grade auf den Fussball-sport kann das Wort Demokratie ohne Bedenken angewendet werden. Diese tragen einen durchaus nationalen und demokratischen Charakter und lassen in ihren Aeusserungen Partei- und Classengegensätze vielfach in den Hintergrund treten.“

Marks se je zelo zaganjal v krščansko demokracijo. Namesto nje hoče imeti zavesten sloj proletarcev v svojem smislu. Bernstein pa spričuje z navedenimi besedami, da demokraške navade često zenačujejo in družijo proletarce z drugimi stanovi. Zanimanje za nižje ljudstvo, skrb za njegovo blaginjo, ljubezen do njega, poudarjanje njegovih pravic vpliva po Bernsteinovih besedah silnejše, nego vse deklamacije o slojni zavesti in slojnem sovraštvu. Navadne ljudske igre, katerih se udeležujejo razni stanovi, združujejo na Angleškem proletarce z drugimi sloji in jim ohranjajo narodostno čustvo.

2. V zvezi s slojno zavestjo zatrja Marks vedno trditev, da srednji sloji sploh nimajo za bodočnost obstoja. Kmet in mali obrtnik sta po marksizmu neprizivno izgubljena; ravno tako tudi mali trgovec. Vsled tega je socijalna demokracija vedno nasprotovala vsem poskusom, pomagati tem srednjim slojem. Čas je pa pokazal, da v tem oziru niso Marksove trditve tako neovržne in gotove. Vkljub najodločnejšemu prerokovanju se nočeta ne rokodelce in ne kmet prepustiti pogubi. Med rokodelci je pač res mnogo strok zelo ubožalo in dejanjsko že padlo v proletarske vrste, toda mnogo strok je ostalo in se še drži. Ko bi država umevala svojo nalogo in izpremenila državne zakone v smislu zahtev malega obrta, bi tudi mali obrtniki oživeli in se poleg velikega obrta mogli krepko razvijati. V kmečkem stanu nas uči izkušnja, da je za intenzivno obdelovanje nujno potreben manjši in srednji kmet. Za ekstenzivno obdelovanje se pač prilagajajo samo velika zemljišča, toda obdelovanje samo ne pripušča, da bi se vse po ekstenzivnem načinu obdelovalo in nasprotno intenzivnost pri obdelovanju vedno bolj zahtevajo razmere časa. Zato se nam ni čuditi, ako so tudi socijalni demokraciji vstali možje, ki so vkljub Marksovim trditvam ohranili toliko

¹⁾ „Das real. und ideal. Moment.“ o. c. str. 388.

samostojnega mišljenja, da so spoznali te resnice in jih tudi javno izrazili. Dr. David z ozirom na kmete vedno zagovarja ne samo možnosti, marveč tudi potrebo manjših kmetij. Jasno je ko beli dan, da to načelo brezpogojno nasprotuje vsakemu komunizmu, ker za veliko število ljudstva priznava zasebno lastnino in torej nujno pobija Marksa, ki uči, da morajo vsa proizvodna sredstva, med katerimi je brez dvoma zemlja prvo in najvažnejše sredstvo, postati skupna last. O socialnih demokratih sploh lahko rečemo, da kmetom ne tolmačijo Marksovih načel tako, kakor so v resnici. Molčé jim o komunizmu, a to le zavrlo tega, da jih ne oplašé in da njihova agitacija bolje uspeva. Žalostno je za sestav, ki se preširno odeva s plaščem znanstvenosti, če mora večini delavskega ljudstva, to je kmečkemu stanu, prikrivati svoje temeljne trditve. Dasi je ta molk, ki se ga drži socialno-demokratska taktika pri svoji agitaciji pri kmetih, tudi velikega pomena, ga vendar mi ne štejemo še med tiste pojave, kateri kažejo razpad gospodarskega marksizma. Sem pa spada brez dvojbe, kar pravi Bernstein, govore o tem, da je marsikaj, kar sta narisala Marks in Engels v komunističnem razglasu l. 1848., že zastarelo in marsikaj tudi v tem razglasu tekom časa dokazanega za neresnično.

Njegove besede se glasé:!) „Die Lohnarbeiterschaft ist nicht die gleich geartete, in Bezug auf Eigenthum, Familie usw. gleich ungebundene Masse... Grosse Schichten heben sich aus ihr zu kleinbürgerlichen Existenzverhältnissen empor. Andererseits geht die Auflösung der Mittelstände viel langsamer vor sich, als sie das Manifest sich vollziehen sieht. Das eherne Lohngesetz ist von Marx selbst verworfen.“

Bernstein se sklicuje na to, da sta Marks in Engels sama zavrila l. 1872. v predgovoru k novi izdaji svojega manifesta, kar sta v njem leta 1848. z vso odločnostjo trdila. Prepričani smo, da je takih mož, ki tako mislijo kakor se izraža Bernstein v navedenih besedah, med socialno demokracijo vedno več. Saj imajo francoski in nemški socialni demokratje podrobno izdelan agraren načrt, ki ga proglašajo z izrazitim namenom, da hočejo ž njim rešiti kmeta.

3. Rekli smo, da marksizem po svojem bistvu nasprotuje temu, da bi se delavsko gibanje osredotočilo v borbi za ugodnejše delavske razmere. Popolnoma dosledno pobija Marks delavsko varstvo. Doseči hoče proletarizacijo ogromne večine ljudstva s krepko slojno zavestjo in s hudim sovraštvom proti peščici kapitalistov. Vse, kar nasprotuje ti proletarizaciji, kar moti edinstveno proletarsko zavest, kar slabi sovraštvo do gospodujočega sloja, vse to je po Marksovem nauku škodljivo.

Razvidno je pa samo po sebi, da ugodnejše delavske razmere, zlasti omogočenje rednega rodbinskega življenja med delavci, na vso moč ovirajo Marksov namen. Delavcu, ki more s svojim zaslužkom pošteno, dasi skromno živiti rodbino, ne bo mnogo mar za bodočo, v temno daljino pomaknjeno komunistično državo. Zakoni, ki določajo varstvo otrok, mladih delavcev in

!) ib. str. 745.

žensk, so pa gotovo v veliko podporo rodbinskemu življenju. Tudi drugi zakoni o delavskem varstvu in zavarovanju krepé delavca, mu boljšajo razmere, lajšajo življenje in s tem odstranjajo obupno nezadovoljnost in iz nje izvirajočo lahkovernost v obete boljših, srečnih časov, zraven pa tudi zmanjšujejo strasti jeze, sovraštva in brezobzirne predrznosti. Skratka taki zakoni so v kvar marksizmu in zavirajo proletarski razvoj v Marksovem smislu. Shod internacionale v Genfu l. 1866., ki je stal popolnoma pod Marksovim vplivom, govori jasno v tem oziru: „Nam se zdi teženje novodobne industrije, ki pritega otroke in mlade ljudi obeh spolov k sodelovanju pri družabnem proizvodanju, napredno, blagotvorno in opravičeno teženje, dasi je način, po katerem se pod kapitalizmom gospodarstvom uresničuje to teženje, ostuden.“ Shod torej zagovarja otroško in žensko delo, imenuje je napredno, blagotvorno in opravičeno, ker ravno to delo najbolj ruši rodbinske vezi in s tem pospešuje Marksovo proletarsko zavest.

Sedaj pa vidimo, da socialna demokracija pri svojih shodih izraža popolnoma drugačna mnenja. Pri shodu v Stuttgartu l. 1898. so se nekateri socialistični veljaki izrazili naravnost proti samostojni organizaciji delavk, ravno z ozirom na rodbinske razmere. Kadar nastopajo javno, vedno čujemo iz ust socialnih demokratov zahteve delavskega varstva in zavarovanja. Te zahteve so postale dejanjsko prva in poglobitna točka njihovega programa. To nam spričuje, da Marksova načela kažejo vedno manj svoje moči v delavskem gibanju.

4. V Marksovem gospodarskem sestavu ima vse težiti po doseg končnega cilja. Ta cilj je komunistična družba. Da se preje uresniči, temu služi vse, kar Marks uči sicer. On hoče imeti proletarsko organizacijo, ki vse svoje delovanje ureja z ozirom na ta končni namen.

Že iz preje navedenih točk se vidi, da smisel za končni cilj ni tako živa in silna, kakor jo zahteva marksizem. Če se izgublja proletarska zavest in slojno sovraštvo, če se priznava možnost srednjih stanov, če se javno delovanje organizovanih proletarcev vedno bolj omejuje na boj za gospodarske pridobitve, potem sam po sebi izginja pomen končnega cilja. O veliki večini socialnih demokratov lahko rečemo, da jim je mnogo več na tem, da bi si priborili večjo plačo, nego da bi se štel med bojovníke, ki pomagajo, da se nekoč v bodočnosti sezida komunistična država.

Bernstein¹⁾ pobija tiste, ki vedno govoré o končnem cilju in pravi, da mu je gibanje vse, končni cilj pa nič. Cilj po njegovem ni družabni načrt, marveč samo družabno načelo. Pri tem tolmači tudi pojem končnega cilja popolnoma drugače, nego ga poznamo iz Marksa. Če nečemo pasti v utopizem (will man nicht in Utopisterei verfallen), moramo reči, da končni cilj socialne demokracije ne more biti nič drugega, nego vsestranska izvršitev združnega življenja (allseitige Durchführung der Genossenschaftlichkeit). Tako slovejo njegove besede.

¹⁾ „Politisches Zwischenspiel.“ „N. Z.“ 24. 1897/98. str. 741.

Marks pozna za cilj komunistično družbo brez vsake zasebne lasti, brez avtoritete, brez npravnosti, brez prava. Bernstein pa govori samo o združnem življenju. Vsak, kdor se je vsaj nekoliko otrese liberalnih individualističnih public, je v tem smislu socijalist, kakor Bernstein. Z obema rokama podpišemo njegove besede. Tudi nam se zdé nujno potrební cilj vsega ljudskega gibanja.

Bernsteinova trditev je v popolnem protislovju z marksizmom. Da bi nekoliko oslabil to nasprotje, se zvija tako-le:¹⁾

„Die Theorie kann nicht alles voraussehen; sie kann Tendenzen festsetzen, die Praxis aber erlaubt nie, dass sich Tendenzen in ihrer vollen Reinheit bis zum letzten i-Punkt durchsetzen. Sie wird es daher auch schwerlich auf die allgemeine Expropriation ankommen lassen.“

V svojih zadnjih besedah daje novo zaušnico Marksovemu sestavu. Proletarsko gibanje potemtakem ne bo vrglo ob tla zasebne lasti, niti kapitalizma, zakaj z besedami „Concentration, Expropriation, Organisation, Association“ še ni nič doseženega, kakor pravi Bernstein.

Ponosni Marksov grad se seseda ob neovrženem dejstvu, da Bernstein ni osamljen med sodrugi. Socijalno-demokratska dresura slika ubogim delavcem prihodnje rajske razmere, ko bodo vsi ljudje enaki med seboj, malo delali, mnogo uživali. Kako slikovito se jim pojasnuje nepopisna sreča, ki jih čaka. Pri shodih, po časopisih in brošuricah imamo takih obetov nebrojno. Med to strastnega upanja pijano množico pa vliva hladni razum mrzlo vodo in proglašá to teženje za utopizem — za nedosegljiv tvor človeške domišljije.

Temu očitanju se je Marks najbolj upiral in prečesto se je zaklinjal, da njegov končni cilj sloni na določenem, gotovem razvoju človeške družbe v smislu njegovega materialističnega modroslovja in da zato ni utopičen. In vendar ga ravno od te strani malo let po njegovi smrti napadajo njegovi lastni učenci.

Končni cilj ni nič, ni družabni načrt, marveč le družabno načelo tako kot materialistično zgodovinsko naziranje „ein heuristisches Princip“. Tako trdijo danes socijalno-demokratski prvaki. V svojem temelju in v svojem cilju je torej sestav razbit. Teorija o vrednosti po Marksu izgublja s tem svoj pomen in svojo komunistično barvo.

Prav za prav se moramo čuditi, da se je tako kasno pojavila ta kritika. Že v Engelsovem glavnem delu čítamo zelo zanimivo opisovanje, kakšno enakost obeta socijalna demokracija svojim pristašem:²⁾

„Die Gleichheitsforderung im Munde des Proletariats hat eine doppelte Bedeutung. Entweder ist sie die naturwüchsige Reaction gegen die schreienden socialen Ungleichheiten, gegen den Contrast von Reichen und Armen, von Herren und Knechten, von Fressern und Verhungerten; als solche ist sie einfach Ausdruck des revolutionären Instincts und findet darin, und auch nur

¹⁾ o. c. str. 394.

²⁾ Fr. Engels: „Dührings Umwälzung der Wissenschaft.“ 2. Aufl., str. 84.

darin, ihre Rechtfertigung. Oder aber, sie ist entstanden aus der Reaction gegen die bürgerliche Gleichheitsforderung, zieht mehr oder weniger richtige weitergehende Forderungen aus dieser, dient als Agitationsmittel, um die Arbeiter mit den eigenen Behauptungen der Kapitalisten gegen die Kapitalisten aufzuregen, und in diesem Falle steht und fällt sie mit der bürgerlichen Gleichheit selbst. In beiden Fällen ist der wirkliche Inhalt der proletarischen Gleichheitsforderung die Forderung der Abschaffung der Classen. Jede Gleichheitsforderung, die darüber hinausgeht, verläuft nothwendig ins Absurde.“

Kakšna bo torej tista vse oblažujoča enakost? Najgloblje čustvo, ki giblje srca organizovanih proletarcev, ni torej družega nego reakcija proti sedanji družbi ali pa agitacijsko sredstvo, in želje in upi, ki se rodé iz njega, so brez pomena. „Odprava slojev“ je vsa bodoča enakost. Nam se zdi, da tudi to ni družega, nego prav navadna publica.

Res je: končni cilj potemtakem ni nič. Nam je prav tako.

Enakosti se tudi upira materijalistično načelo. Darwinizem ne pozna enakosti, marveč uči, da v naravnem razvoju nastopajo slabši in krepkejši narumni tvorci in da krepkejši slabše nujno vničujejo. S tega stališča napadajo socializem znameniti darvinisti Kind, Spencer, Haeckel. Napredek človeštva zahteva namreč po njihovem boj med vrstami in med posamniki. Samo krepkejši imajo pravico do obstoja. Celó F. A. Lange se pridružuje¹⁾ tej trditvi, trdé, da boj za obstoj ločuje stanove in da v tem boju višji napredujejo, nižji pa propadajo.

Že z darvinističnega stališča je torej nemogoče zagovarjati popolno enakost in Marksov socializem.²⁾ In darvinizem je nujno zvezan z materijalističnim naziranjem. Kjer koli torej potipljemo, povsod se maje. Že tu ne moremo zatajiti srčnega vsklika: Kdo je bolj kriv, da so se ubogi delavci zastrupili s socialno-demokratičnimi budalostmi, ali njihovi zapeljivci, ali tisti, katerih dolžnost je bila študirati to gibanje in se mu postaviti v bran in ki te dolžnosti niso izvrševali?

5. Proletarcu, ki se naslanja ob Marksovo teorijo, se samo po sebi vrvira vprašanje: kdaj se pa izvrši zaželjeni prevrat? Temu vprašanju odgovarja marksizem s tem, da kaže, kako zelo se že maje sedanja kapitalistična

¹⁾ „Arbeiterfrage“, 2. poglavje.

²⁾ Kako neznatne dokaze imajo socialni demokrati proti omenjenim darvinistom za svoje trditve, nam spričujejo te-le besede Dr. A. Blaschkota, ki ga štejemo med razborite in trezne socialne demokrate: „Wer kann sagen, ob nicht die bessere Wirtschaftsordnung, die wir alle erstreben, aus den Nachkommen unseres heutigen Proletariats eine Rasse heranwachsen lässt, die mit körperlicher Tüchtigkeit hohe geistige Begabung vereint und sich lebensfrisch noch durch Jahrtausende behauptet.“ — „Natürliche Auslese und Klassentheilung.“ „Neue Zeit“ 1894/95. str. 615—624. Da, „wer kann sagen“, toda mi ravno tako lahko vprašamo: Kdo more reči, da bo res drugi gospodarski red rodil umnejše in krepkejše delavce? In če jih bo, ali bodo vsi enaki? Ali pa ni navadna sleparija, če se trditve, ki se dokazujejo z „wer kann sagen“ kot neovrgljive dogme trosijo med zatirano ljudstvo?

družba, kako si sama izpodjeda korenine in torej pospešuje svojo lastno katastrofo.

Ta duh pričakovanja, kdaj se že sesede ves kapitalistični nered, je zelo splošen pri socialnih demokratih. Seveda: vsakdo rad upa, da se bo še sam udeležil sadov svojega truda. Mednarodni socialistični shod v Londonu l. 1896. je izjavil naravnost: „Ekonomični in industrijski razvoj napreduje s tako naglico, da mora kriza nastopiti v primerno kratkem času. Shod nalaga torej proletarcem vseh dežel, kar nujne razmere same ukazujejo, da se morajo (proletarci) kot slojno zavedni državljani učiti, kako se upravljaj proizvodnjo v posamnih njihovih deželah za splošni blagor.“

Jasna beseda! Proletarcem bo kmalu treba upravljati vse proizvodnjo. Kapitalizem propade v najkrajšem času. In proletarci dobé seveda vse v roko. Zato naj se pa pridno učé, kako bodo mogli najuspešnejše izvrševati svojo važno nalogo. Oj, priprosta naivnost! Kako brez potrebe se smešiš!

A nam se ne spodobi, da bi kritikovali ta znameniti oklic londonskega shoda. Saj ga nam tudi ni treba. Za to skrbé socialni demokratje sami. Bernstein pravi¹⁾ uprav klasično:

„Man kann die Ausbrüche von socialistischer Katastrophitis besessener Leute wahrnehmen, die den grossen Kladderadatsch alle Jahre ein paarmal schon vor der Thüre sehen.“

„Socialistische Katastrophitis“ — „besessene Leute“ — „Kladderadatsch“ — to je debelo! Marks in Engels bi se gotovo obrnila v grobu, ko bi to čula in bi se mogla. Žal, da sta se dala po smrti sežgati. Tako piše Marksov učenec v enem nemškem socialno-demokratskem znanstvenem listu.

Bernstein pa ne govori samo golih trditev, marveč jih tudi dokazuje. Kapitalistična družba se vedno bolje razvija. Nikjer ni zaslediti v tem razvoju, da bi kmalu bruhnila kaka kriza. S Pruskega imamo od l. 1882—1895. sledeče zanimive podatke:

Samostojna podjetja so se zmanjšala za 12 ^o / _o				
Mala (z 1 do 5 pomočniki)	„	„	„	„ 3 ^o / ₄ ^o / _o
Srednja	„	so se pomnožila	„	60 ^o / _o
Velika	„	„	„	83 ^o / _o

Pri velikih podjetjih vidimo, da se družijo v karteje in truste. S tem se proizvodnjo ureja in nevarnost velikih kriz se odstranja. Krize sicer marsikje nastopajo, a se kmalu ozdravljajo in nikjer nimajo sledi, da bi utegnile postati splošne, svetovne. Tako Bernstein. Če temu pristavljamo s svoje strani, da se med srednjimi in malimi proizvajalci vedno bolj širi združeno gibanje in se s tem omogočuje njihov boj z velikimi podjetji, moramo tem bolj pritrditi temu dokazovanju.

A Bernstein gre še dalje. Ne samo, da pobija slepo pričakovanje bližnjega splošnega gospodarskega preobrata; on celó trdi, da socialna demokracija nima vzroka, da bi tak preobrat želela:²⁾

¹⁾ o. c. str. 750.

²⁾ „Der Kampf der Sozialdemokratie u. die Revolution d. Gesellschaft.“ o. c. str. 556.

„Die Socialdemokratie hat den baldigen Zusammenbruch des bestehenden Wirthschaftssystems, wenn er als Produkt einer grossen verheerenden Geschäftskrisis gedacht wird, weder zu gewärtigen noch zu wünschen.“

Po Marksovem ima nastopiti ob tisti namišljeni veliki krizi „razlaščenje (Expropriation) kapitalistov in zatem podružabljenje vseh proizvodjalnih sredstev. Bernstein vprašuje zelo zvito: Če se razlasté kapitalisti, kje je potem proletarijat? Čemu mu je treba potem še podružabljenja?

Tem vprašanjem marksizem ne vé odgovora. Njegove trditve, kako razpada kapitalizem in kako se ustanovi komunistična družba, imajo toliko protislovij same v sebi, da je treba res slepe vere vsakemu, kdor jih hoče vzprejeti.

Mislimo si mnogobrojen socijalno-demokratski shod. Z odra tolmači govornik tako prepričevalno in živo, da v kratkem pade kapitalizem, da se bliža svetovna katastrofa. Sodrugi so navdušeni. Kaj se jim more odgovoriti? Po naši sodbi je edino primerna beseda ta-le: „Prijatelji, počakajmo! Če imamo tudi še par ur zborovati, ostanimo tu, dokler se ne razruši kapitalistična družba.“

Sodimo, da bi pomagale te besede. Edini priziv, ki v tacihi slučajih kaj izdâ, je drastičen priziv na zdravo človeško pamet.

IV. Marksova taktika se maje.

Spremenjena načela morajo nujno vplivati tudi na taktiko. Taktika ni nič drugega, nego praktično izvrševanje načel. Odvisna je seveda poleg načel tudi od razsodnosti ljudi, ki so poklicani, da jih izvršujejo. Ker je praktičnega delovanja več, nego teoretičnega, in ker se v praksi mnogo hitreje vidi izprememba, zato tudi domala brez izjeme izpremembe najpreje butijo v praksi na dan. To vidimo tudi pri socijalni demokraciji. Prav za prav je ravno praktično delovanje tega gibanja vzbudilo v razmerno hitrem času načelne izpremembe.

Proletarska organizacija po Marksovih načelih je zvesta svojemu mojstru stopila v življenje. Lotila se je političnega dela; hotela si je pridobiti političnih uspehov. Izprva so posamne vlade uprizorile silovit boj proti nji. To jo je vzdržalo, da je ohranila svoj revolucijski značaj. Marks je l. 1850. na kratko rekel: „Bojni klic proletarcev mora biti: Revolucija brez prenehanja“ (die Revolution in Permanenz). Vsako revolucijsko gibanje je našlo pri Marksovih pristaših opore. Vodo bi nosili v Savo, ko bi hoteli to dokazovati. L. 1869. je dejal Liebknecht: „Der Socialismus ist einfach eine Machtfrage, die in keinem Parlament, die nur auf der Strasse, auf dem Schlachtfelde zu lösen ist, gleich jeder anderen Machtfrage.“

A socijalisti so vendar pričeli politične boje. V ospredje svojega načrta so postavili zahtevo splošne, enake in tajne volilne pravice in osemurnega delavnikarja. Obe zahtevi spadata pred zbornice. Izprva so se socijalno-demokratski voditelji držali Marksovih načel, da so si hoteli z uresničenjem teh

zahtev ogladiti pot samo za nadaljne zahteve, kakor so izprva tudi vedno o priliki kakih uporov ali izgredov, vprizorjenih od meščanskih strank, kazali svoj revolucijski značaj. Držali so se Marksovih besedi, ki jih je govoril meseca sušca 1. 1850. v komunističnem društvu: „Proletarci morajo prekositi demokrate in jih siliti v neumnosti. Če zahtevajo demokratje, da mora država kupiti železnice in tvornice od posamnikov ali od zasebnih družb, morajo zahtevati socijalni demokratje, naj jim jih naravnost konfiscira. Če zahtevajo demokratje progresivni dohodninski davek, morajo zahtevati proletarci višjo progresijo. Če zahteva demokratična stranka, naj se uredi državni dolg, mora zahtevati socijalna demokracija državni kant.“

Ta Marksov svet je popolnoma v soglasju z njegovimi načeli o proletarski taktiki, ki smo jih razvili v prvem delu svojega sestavka. A ti sveti so se v praktičnem življenju kmalu pozabili.

Dné 30. kimovca 1. 1890. so se razveljavili na Nemškem zakoni proti socialistom. Od tedaj je napočila nova doba. V boju so se okrepile socijalno-demokratične vrste; sedaj je bilo treba pozitivnega dela. Kako in kam? se je vpraševalo.

Brž sta se pojavili dve struji.

Meseca vinotoka 1891. so pri shodu v Erfurtu berolinski zastopniki zagovarjali stališče, da naj se opusti med socijalno demokracijo vse parlamentarno delo in naj se edino z vsemi sredstvi pripravlja revolucija. To so zastopali Bebel, Liebknecht in Singer. — Iz njih se je norčeval pl. Vollmar in jih pobijal, zahtevajoč, naj se lotijo socijalni demokratje praktičnega političnega delovanja. Že tedaj je izjavil, da ne priznava „nepremostljivega prepada med sedanjo družbo in med socijalizmom, pa tudi ne sovraštva do države in neomejenega internacionalstva“.

Utemeljeval je tudi določen praktični načrt, ki naj bi ga vzprejela vsa stranka. V njem zahteva: 1. delavsko varstvo; 2. obširno združevalno (koalicijsko) pravico; 3. država naj se ne vtika v boje za višjo plačo; 4. zakon proti kartelom; 5. odprava carine na živila.

Celo leto sta se po berolinskem socijalno-demokratičnem dnevniku „Vorwärts-u“ prepirali obe struji. Leta 1892., meseca listopada, sta se pa v Berolinu pobotali.

L. 1892. in 1893. se je obravnavala v nemškem državnem zboru vojaška predloga. Meseca svečana 1893 sta nastopila v debati Frohme in Bebel in sta zelo previdno tolmačila socijalno-demokratična načela in trezno pojasnovala prihodnjo socijalistično državo. Meseca rožnika 1893 so bile volitve v državni zbor. Strankarska glasila in voditelji so se ogibali radikalnih revolucijskih besedi. Da jim ta taktika ne škoduje, je pokazal izid. Socijalni demokratje so sijajno zmagovali.

Meseca vel. srpana 1893 je bil v Curihu mednarodni socijalističen shod. Holanci in Angleži so zastopali skrajni radikalizem in zagovarjali anarhistična načela. Ustavili so se jim nemški socijalni demokratje in po večdnevnom boju so jih pregnali s shoda.

Dotlé je torej zmagovala mirnejša stranka, ali da govorimo v smislu svojega sestavka: protimarksova taktika je bila na površju. Meseca vinotoka se je pa za nekaj časa zopet izprevrgel bojovni način. V Kolinu so tedaj porazili radikalci mirnejše in treznejše sodruge.

Leto 1893. je še v nekem drugem oziru znamenito. Ob volitvah je butilo tedaj na dan vprašanje, kaj je s kompromisi. V mnogih slučajih so imeli socijalni demokratje znatno manjšino, a nobenega upanja do zmage. Ali naj se ob taki priliki vzdržujejo volitev? Ali naj s kako stranko sklenejo kompromis in tako pomagajo do zmage kakemu nesocijalističnemu kandidatu? Vollmar in Bernstein sta priporočala kompromise z radikalnejšimi in svobodomiselnimi strankami. Bebel in Liebknecht sta jih pobijala v smislu Marksovih načel.

Poleg tega so se pričela tedaj v večjem obsegu snovati strokovna društva po Nemškem. Rekli smo že, da Marksu ta društva niso bila všeč. Samo v toliko jih je odobrala, v kolikor se po njih širi socijalno-demokratsko mišljenje med takimi ljudmi, ki niso vzprejemljivi za politično agitacijo. V tem smislu sta Auer in Bebel v Kolinu zagovarjala samo krajevna strokovna društva, češ, da so samo taka pripravna tudi za politično delovanje. Njima nasproti so pa mirnejši sodrugi z Legienom na čelu poudarjali gospodarski pomen strokovnih društev in dokazovali, da se ravno po teh društvih mirnejše in uspešnejše bije gospodarski boj. V ta namen jih je pa treba med seboj združevati in jih strniti pod nekim osrednjim vodstvom.

Tedaj so sicer propadli, toda za malo časa je vendar zmagala njihova misel. Sedaj so na Nemškem in v Avstriji centralizovana vsa strokovna društva.

Leta 1894. so štirje socijalni demokratje pod Vollmarovim vodstvom v bavarskem deželnem zboru glasovali za proračun z vladno stranko. Ostali so še vedno med socijalno-demokratskimi prvaki. Boljšega dokaza ne potrebujemo, da taka stranka ni več Marksova.

Tistega leta so se jeli pečati „sodrugi“ s kmečkim vprašanjem krepkejše, nego preje. Agitacija med kmeti je imela že precej uspehov, a pokazalo se je, da mnogi niso zadovoljni z njenim načinom. Agitatorji so namreč kmetom zakrivali Marksova načela o končnem komunizmu vseh proizvajalnih sredstev. To ni moglo biti všeč strogim marksistom. Vsled tega se je vnel po socijalno-demokratskih časopisih in po shodih hud boj. Vollmar, Schönlanke, Dr. David, Dr. Quark in Katzenstein so zagovarjali agitacijo med kmeti v svojem smislu in celo načelno dokazovali, da so male kmetije popolnoma sposobne za obstoj in da nikakor ni treba, da bi mala kmečka posestva prešla kedaj v splošno last. Od dné 6. do 12. vinotoka je zboroval v Vratislavi socijalističen shod. Pri tem se je sklenilo proti marksistom, „da ima poljedelstvo posebne, od industrijskih različne zakone“.

Bebel, Liebknecht, Parvus in drugi radikalci so se seveda upirali, toda njihova moč je bila že toliko oslabela, da niso dobili večine za svoja, oziroma za Marksova načela.

Tudi pri nas v Avstriji se socijalni demokratje pri svojih agitacijah med kmeti ne držé Marksovega nauka. Povsod, zlasti pa v Galiciji, obetajo kmetom, da se poberó veleposestnikom njihova posestva in r a z d e l é med nje.

Z l. 1894. ne smemo pozabiti še dveh znamenitih pojavov:

Socijalni demokrat Schippel je javno zagovarjal kartelee, češ da zabranjavajo velike krize v proizvodjanju in s tem koristijo tudi delavcem. To je sicer dijametralno nasprotno Marksovi teoriji, vendar je pa dobil Schippel mnogo pristašev med sodrugi.

Pri javnem shodu se je l. 1894. pobijala Dr. Rüdta „Kulturkampfpaukereie“ in „Pfaffenfresserei“. Kakor je znano, so socijalni demokratje gledé na religijo vzprejeli načelo, da je „religija zasebna stvar“. Ker je njihov temelj popolnoma materijalističen, je to načelo samo na sebi neumljivo. Bebel je jasno tolmači, rekoč, da je samo „Concession an die Dummheit der unaufgeklärten Massen“. Socijalni demokratje so vedno to tako umevali. Zato so z vsemi silami in z vsemi sredstvi pobijali duhovstvo in religijo, pred vsem seveda katoliško, ker jih ta najbolj ovira. In vendar so se med njimi samimi našli možje, ki jim to ni bilo všeč. Imenovane besede „Kulturkampfpaukereie“ in „Pfaffenfresserei“ pričajo, da tudi v tem oziru ni enotnega naziranja v socijalni demokraciji in da je resničen stavek, ki smo ga nadpisali svoji študiji: Marksizem razpada.

Meseca vinotoka 1896 je bil shod v Goti. Pri tem shodu se je obravnavalo stališče, ki je ima socijalna demokracija do umetelnosti. Dejanjski so socijalni demokratje vedno pospeševali naturalistično slovstvo. V svojih časopisih so kaj radi priobčevali umazane povesti in lascivne pesmi. Ob imenovanem shodu so se pa čuli resni glasovi proti naturalizmu, češ, da je „nur eine Art Selbstmordstimmung“ in „die krankhafte Sucht den Proletarierinnen die Folgen unserer wirthschaftlichen Misère so kraus als möglich zu schildern“.

Legien je ravno takrat z resno zgovornostjo zagovarjal centralizovana strokovna društva. Njegovo geslo, naj socijalno-demokratska stranka goji socijalno politiko, ne pa strankarske politike“ (Socialpolitik, nicht Parteipolitik), se je po večini odobravalo. Zmagal je s svojimi načeli.

Od dné 23. do 28. vel. srpana 1897 je zboroval v Curihu mednarodni delavski shod. Zastopane so bile vse stranke. Socijalni demokratje so se v lepi zvezi s krščanskimi socijalci posvetovali o delavskem varstvu in složno sklepali primerne sklepe. Marksizma ni bilo čutiti med njimi.

Tudi hamburški shod od 3. do 9. vinotoka 1897 je imel mirno in trezno lice.

Tako daleč smo že prišli, da je pričetkom l. 1898. sodrug Heine, ko se je predstavljal kot kandidat volilcem, mogel reči te-le besede: „Es gibt militärische Aufwendungen, die an sich zur Vertheidigung der Nation nothwendig sind und unseren Idealen und Grundsätzen indifferent gegenüberstehen.“ Med take zahteve šteje napravo novih topov. Torej celo z milita-

rizmom se sprijateljuje socijalna demokracija in vkljub njenemu mednarodnemu značaju se drzne mož, ki se ji ponuja za voditelja, govoriti o potrebi, da se narod brani z novimi topovi.

L. 1898. je zboroval jeseni socijalno-demokratski strankarski shod v Štutgartu, kakor smo že omenjali. Pri tem shodu se je načelni spor med socijalnimi demokrati še bolj pokazal. Poleg spornega vprašanja o bodoči socialistični državi in o upanju, kdaj se sesede kapitalizem, se je pojavilo tudi nasprotje gledé na žensko organizacijo. Uprav z ozirom na rodbine in na možé se je pobijala samostojna ženska organizacija. Vrh tega se je razpravljalo o kolonijalni politiki in o razmerju, ki je mora imeti socijalno-demokratska stranka do nje. Marksovo stališče je v tem oziru jasno kot beli dan. Boj proti vsaki kolonijalni politiki je njegova načelna zahteva, ki izvira iz načelnega nasprotstva proti vsemu, kar bi utegnilo utrjevati države in s tem po njegovem podpirati kapitalistično družbo. Ob imenovanem shodu so se pa v smislu že preje obširno po časopisih zagovarjanih nazorov čule odločne besede, da socijalna demokracija ne sme biti načelno proti kolonijalni politiki in proti razširjenju trgov, ki je ž njo zvezano.

Zanimivo je tudi s štutgarskega shoda, da je bila odločna izobraženost, taktnost in nadarjenost na strani protimarksovih „sodrugov“. Urednik kričškega, nedoslednosti polnega lista „Sächs. Arbeiterzeitung“ Parvus in njegova pomočnica Roza Luxemburg sta branila Marksovo stališče. Njuno orožje so bile pa navadne agitacijske puhlice. Marksova teorija se je osmešila že vsled tacih branilcev.

Avstrijski socijalni demokratje se teoretično ne morejo meriti z nemškimi. Počasi capljajo za njimi in najznačilnejše je, da načelni boj, ki ga bijejo pri sosedu, naših sodrugov nič ne moti. Pri nas imamo centralizovana strokovna društva; samostojna ženska organizacija ne more nikamor. Boj proti cerkvi in religiji ima sicer najdivjevši značaj pravega „popožrtja“ (Pfaffenfresserei), a na drugi strani vidimo, da se socijalna demokracija ne boji iskati prijateljstva z državo in vlado. Javno se je že bahala, da je edino ona v stanu rešiti Avstrijo. Internacionalizem poudarja sicer, a njeni zastopniki v državnem zboru kujejo — narodne programe. Poljak Daszynski načeljuje socijalno-demokratskemu klubu — mož, ki često odločno naglaša svojo poljsko narodnost. To ga pa ni oviralo, da ne bi vodil svojega kluba često v boj v zvezi z nemškimi strankami, katere se držé načela, da so nenemške narodnosti manj vredne nego nemške.

Splošno lahko rečemo po vsem tem, kar smo tu opisali, da je Bernstein po večjem zadel nalogo socijalne demokracije, rekoč:!) „Als soziale Oppositionspartei treibende Kraft der wirthschaftlichen Entwicklung, wie sie wirksamer noch nie in der Geschichte da gewesen, würde sie als herrschende Gewalt bei der gegebenen Gliederung der Gesellschaft wahrscheinlich genöthigt werden, sich selbst untreu zu werden, statt revolutionierend aufhaltend zu wirken. In solchen Situationen handelt es sich nicht darum, was die Parteien

!) o. c. str. 750.

wollen, sondern was die Umstände ihnen abnöthigen. Wenn alle Geschäfte stocken, Handel und Wandel darniederliegt, fragen die Leute nicht, ob eine Sache socialistisch ist, sondern ob sie ihnen zur Arbeit und Brot verhilft.“

Po teh načelih se Bernstein in ž njim velika vrsta socijalnih demokratov boji — zmage, češ, da bi ji zmaga le škodovala. Trezno pravi¹⁾ v tem oziru:

„Sie könnte den Kapitalismus nicht hinwegdekretieren, ja, ihn nicht einmal entbehren, und sie könnte auf der anderen Seite ihm nicht diejenige Sicherheit gewährleisten, deren er bedarf, um seine Functionen zu erfüllen. An diesem Widerspruch würde sie sich unrettbar aufreiben, und das Ende könnte nur eine kolossale Niederlage sein.“

Potemtakem torej ni socijalna demokracija stranka s kakim pozitivnim programom, ni stranka bodočnosti, marveč samo opozicijsko gibanje nižjega ljudstva. To gibanje ima dovolj vzrokov. Krivic, ki se godé delavskemu ljudstvu, nihče ne more tajiti. Umljiva je nezadovoljnost med njim. To nezadovoljnost je uporabljal Marks, poudarjal jo in krepil in na njenem temelju sezidal svoj sestav. Hladni razum je s kritičnim kladivom po njegovih pristaših samih razkril slabosti njegove stavbe. Pozabiti pa ne smemo, da nezadovoljnost še vedno traje. M a s a r y k pravi:²⁾ „Kot vse socijalne preosnavljajoče stranke ima tudi socijalizem svoj živi studenec v odkritih nepopolnostih sedanjega družabnega reda. Dokler teče ta studenec, se ni treba bojujoči socijalizmovi stranki, socijalni demokraciji, nič bati lastne kritike svoje teorije.“

Skladamo se ž njim. Pristavljamo pa to-le:

1. Nezadovoljnost zahteva krepkega odtoka. Radikalizem je nujno združen ž njo. Zato ne bo mogla socijalna demokracija vzdržati svojih vrst po sedanji taktiki, ki je njenemu materijalističnemu temelju tako nasprotna. Anarhizem bo vsled tega dobival vedno novih pristašev. Lucchenijeva satanska druhal bo naraščala. Dosedaj moramo priznavati, da je imela socijalna demokracija v svoji organizaciji to izredno dobro stran za celo družbo, da je združevala vse uporne elemente in s svojo teorijo zabranjala nepremišljene silovitosti. Čim se drobi enotna teorija, to je čim razpada marksizem, v tem izgublja ta stranka svoj brez dvojbe po božji previdnosti dopuščeni pomen.

2. Vsako gibanje, ki hoče ostati trajno, mora imeti svoje temelje v razumu. Dokazi, da Marksov nauk ni znanstven, to se pravi ni razumen, naraščajo od dné do dné celo med socijalnimi demokrati samimi, kaj še-le med drugimi modroslovskimi in ekonomičnimi veljaki. Burno odobravan je razvijal Schmoller³⁾ ob rektorskem nastopu na berlinskem vseučilišču leta 1897., da liberalna in socijalistična teorija nista znanstveni. Liberalna prepušča vse medsebojnemu boju, usodi — optimistična je. Socijalistična pa ne študira ljudi, njihovih dejanj in naprav, no le magijo kapitalističnega pro-

¹⁾ „Der Kampf“ o. c. št. 18, str. 554.

²⁾ „Zeit“ 1898: „Die wissenschaftliche und philosophische Krisis innerhalb des gegenwärtigen Marxismus.“

³⁾ „Wechselnde Theorien und feststehende Wahrheiten im Gebiete der Staats- und Socialwissenschaften und die heutige deutsche Volkswirtschaftslehre.“

izvajanja in skuša svoje zaključke napraviti znanstvene s tem, da jih oblači v matematične oblike. To je poskus z nesposobnimi neznanstvenimi sredstvi. Lassalle, Rodbertus, Marks niso bili znanstveniki, marveč samo preroki revolucije.¹⁾

3. Stalni pomen ima samo tista teorija, ki točno pred vsem tolmači človeka, njegovo spoznavanje in njegovo delovanje. „Naivni optimizem, laissez faire“ (liberalizmov), kakor tudi dečaški, frivolni poziv k revoluciji, otroško upanje, da bo samosilstvo proletarcev moglo srečno voditi svetovne države, sta se pokazala bolj in bolj taka, kot sta bila, namreč dvojčiča nezgodovinskega racijonalizma.“²⁾

Res je, nezgodovinski racijonalizem je rodil liberalstvo in socialno demokracijo. A „nezgodovinski“ je premalo rečeno. Mi dopolnujemo: nezgodovinski, nemodroslovski in nekrščanski racijonalizem je izvor tem zmotam.

4. Težišče vseh socialnih vprašanj ostaja prava religija. Modroslovje, ki se sklada s krščanstvom t. j. sv. Tomaža modroslovje, uporabljavano na družabna vprašanja, nam vse razlaga in vse rešuje. Pomnimo, da sta obé teoriji — liberalna in socialno-demokratska — s protikrščanskimi zmotami zastrupili nebrojno glav, s sovraštvom do krščanstva napolnili brez števila src. Krščanstvu odtujeni umovi, krščanstvu omrzla srca so pa srkala vase zmotne slepilne teorije in jim služila. V svoji študiji „Načelo gospodarskega liberalizma v razpadu“ smo nepristranski pokazali liberalizmov razpad, v tem sestavku smo pa označili razkrojevanje Marksove socialne demokracije. S tem pa nismo mogli reči, da bi protikrščanski strup prav tako dosledno izhlapeval. Nebrojno ljudi je okuženih med nami, in s tem, da jih je vedno manj med njimi gospodarskih liberalcev in marksističnih socialnih demokratov, jih še ni vedno več — kristjanov. Naša naloga, naloga krščanske vede, naloga krščanskih političnih strank, naloga vsakega zavednega krščanskega človeka je dana sama po sebi. Umevajmo čas, v katerem živimo, uporabljajmo slabosti nasprotnikov, da obnovimo na razvalinah zmotnih umov in strtih src živo krščansko mišljenje in življenje, na temelju tega pa pomagamo na noge krščanskemu družabnemu življenju, po katerem teži gibanje, ki je imenujemo — krščanski socializem.

Dr. Janez Ev. Krek.

Lourdes v luči vere in vede.

„Gloriosa dicta sunt de civitas Dei“, te besede psalmistove se pač morejo uporabiti v polni meri na mesto Lourdes, ki je v 40 letih postalo svetovno znano. Zakaj je mesto zaslovelo, je vsakemu znano. Deklici Bernardki Soubirous se je v duplini skalovja Massabielle blizu mesta prikazala bl. Devica Marija ter je svojo prikazen potrdila z mnogoterimi čudeži. — Prišedšega

¹⁾ Schmoller o. c. str. 16. — ²⁾ Schmoller o. c. str. 22.

iz te slavne božje poti, me je vprašal znanec, čemu da sem šel tja — kdo mi je porok, da se je v resnici prikazala bl. Devica Marija. Res je, da tega ni dolžen katoličan verovati — da zaradi tega, če ne veruje te prikazni, ostane katoličan — a drugo je vprašanje, more-li to utajiti. Tu nam je vpoštevati zlasti trojno dejstvo, namreč prikazen, studenec z zdravilno vodo — in čudeže, ki so se na priprošnjo lurške Matere božje, bodisi v Lourdu ali drugod, bodisi z ono studenčnico ali brez nje zgodili. Na teh treh dejstvih stoji in pade Lourdes — eno podpira drugo. Izpodbij eno in Lourdes bi ne imel več one veljave, kakoršno ima.

Ali je pa to mogoče? O, veliko se je trudil brezverni, materialistični svet, da bi zavrnil prikazen, — da bi vzel studentu njegov čudoviti izvor — da bi utajil čudeže ter jih razložil za popolnoma naravne pojave — a o vsem trudu ni ničesar dosegel. Število obiskovalcev lurške božje poti se ni zmanjšalo — marveč se od leta do leta zvečuje in vera in veda le vse bolj potrjujeta rečena dejstva. Oglejmo si torej dejstva v luči vere in vede.

Vera nas uči gledé na prikazni, da so mogoče. Že sv. pismo nam nudi mnogo prikazni Boga, angelov in drugih duhov. Mojzesu se je Bog prikazal, Saulu prikazal se je Samuel. — Juda Makabejec je gledal v prikazni pre-roka Jeremija in velikega duhovnika Onija (2 Mak. 15), Danijel je imel prikazen (Dan. 10. 7.). Mlademu Tobiji je bil nadangel Rafael spremljevalec na njegovem potovanju. Cahariji je oznanil nadangel rojstvo sv. Janeza Krstnika. Mariji je nadangel Gabrijel prinesel veselo oznanilo o rojstvu Jezusa Kristusa. Sv. apostol Pavel je vsled prikazni podal se v Macedonijo oznanjevat sv. evangelijs. (Act. Ap. 16. 10.) — Kdor bi torej hotel tajiti možnost prikazni, bi moral zavreči sv. pismo in ž njim sv. cerkev. Tudi v zgodovini katoliške cerkve beremo o prikaznih. Sv. Frančiška Rimska je videla angela varuha. Sv. Stanislaj Kostka, sv. Alojzij in mnogi drugi so videli prikazni. Ratisbonu židu se je prikazala Marija in Ratisbon se je izpreobrnil. Sv. cerkev je postavila celo praznike v spomin takih prikazni, kakor Apparitio s. Michaelis, ter za te dni določila poseben obrazec za sv. mašo in brevijar.

Isto velja tudi o čudežih. Katoličan ne more tajiti čudežev. Krščanstvo se opira na čudeže. Katoliška cerkev priznava tudi še sedaj možnost čudežev. Saj niti svetnikom nikogar ne proglasi, če njegova svetost ni potrjena s čudeži. Z verskega stališča a priori torej ni mogoče ničesar reči proti lurški prikazni in lurškim čudežem. Zato je sv. cerkev postavila posebno komisijo — sestavljeno iz učenih, skušenih duhovnikov in slovečih, večjih zdravnikov — ki naj bi preiskali vso stvar. Po štiriletnem trudu je komisija po najstrožji natančnosti izrekla, da je prikazen resnična in da so resnični tudi čudeži. Sv. cerkev je potem dovolila poseben praznik v spomin prikazni (11. februarja) ter tudi poseben obrazec za sv. mašo in za brevijar.

Pij IX. je pisal Henriku Lasserju: „*Gratulamus Tibi, quod novam clementissimae Dei Matris apparitionem ita testatam facere curaveris, ut e conflictu ipso humanae malitiae cum coelesti misericordia claritas eventus firmior ac luculentior appareret.*“ In sedanji vladajoči papež je istega mnenja;

sam je zatrjeval v neki avdijenciji svojim kardinalom, da vsak dan napravi duhovno romanje v Lourdes. S stališča sv. vere ni torej nasprotja Lourdu. Kako pa sodi veda?

Komaj se je razglasil čudoviti dogodek po svetu, že je vzdignil brezverski svet materialistično svojo glavo ter ga skušal zavreči z vso svojo bistrumnostjo. Ker je prepričan, da je proč njegova slava, kakor hitro se dokaže prikazen ali dokaže le en čudež, zato je a priori tajil prikazen in čudeže. Poglejmo, s kakim uspehom.

Kakor vselej, tako je tudi tu prvi kamen zadel duhovščino. Deklica slepari — duhovni in stariši so jo naučili, da naj tako govori — to je bil prvi ugovor. A ni še preteklo, rekel bi, 24 ur — in umakniti se je moral. Zakaj razvedelo se je le prehitro, kako je ravnala duhovščina. Lurški župnik Peyramale je ostal v strogi rezervi. „Pustimo to“, dejal je kakor nekdanj Gamaliel, „če so ti dogodki od Boga, se bo pokazalo brez nas, in brez nas bo Bog premagal ovire. Če pa ti dogodki niso od Boga, nam bode pokazal sam, kdaj imamo vmes stopiti, da jih pobijamo v njegovem imenu.“¹⁾ Tako je ravnal tudi škof. Tudi ko je začelo ljudstvo godrnjati zoper duhovščino, ko je zahtevalo, naj duhovščina kaj ukrene zoper vladno brezobzirnost in krutost, je duhovščina molčala. Škof pa je dejal: „Ura še ni prišla, da bi morala škofovska oblast poseči vmes. Preiskujmo, premišljujmo in molimo.“ Pri duhovščini torej niso mogli brezverci ničesar opraviti, zato so tem silneje napadli deklico samo.

Deklica slepari — bolna je na živcih — znorela bo — tako in slično so pisali. A zaman.

Najbolj prebrisane glave so se trudile, da bi Bernardki dokazale laž — a niso mogle. Koliko se je tu trudil zlasti policijski komisar Jacomet. Mož je bil, kako trdi Lasserre, jako nadarjen in pretkan. Nihče ni lupežnikov bolje poznal nego li on. Ta se je lotil tudi Bernardke. Najprej je deklico prijazno izpraševal, sedaj tako, v tej vrsti, potem ravno narobe. Prebiral ji je zapisnik, in sedaj pa sedaj kaj dodal, česar deklica ni rekla, ali pa predrugačil to, kar je rekla. — Toda njegov trud je bil brezuspešen. Kakor je deklica poprej mirno in vedno enako odgovarjala, tako ga je sedaj mirno popravljala. „Tako nisem dejala in tudi nisem mogla, ker tako ni bilo.“ Tako je popravljala napake mirno, a odločno. — Ko je Jacomet videl, da zlepa ne bo šlo, je začel vpiti in groziti, a uspeh je bil isti ko prej. Deklica je ostala popolnoma mirna in ničesar ni prerekla, kar je rekla. Da pa Jacomet ni mogel deklici ničesar podtakniti, mu je dal Bog pričo, lurškega davkarja Estradé. Tudi ta je spočetka deklico enako sodil kakor drugi brezverci — a prepričal se je o resnici. Sam je bil pričujoč, ko je deklica imela prikazen in je zatrdil Lasserrju: „Da, spričujem, nebeško bitje je bilo ondi.“²⁾ In še l. 1895. je dne 9. septembra v Lourdu vpričo mnogih slovečih zdravnikov poročal o nastanku lurške božje poti ter pričal, da je deklica govorila resnico.

¹⁾ Henr. Lasserre, II. knjiga, 2. pogl.

²⁾ Lasserre, III. knjiga, 2. pogl.

To je potrdila tudi višja oblast. Vso stvar so pretresovale od komisarja Jacometa do Napoleona III. vse oblasti — in kaj je bilo posledica? Telegrafično je Napoleon III. zaukazal, da naj opusté prestroge naredbe ter naj ne nadlegujejo več ljudi. Ko bi bili ti mogli najti le najmanjšo laž — nikdar bi svet ne bil videl slavne božje poti v Lourdu. Toda Bog je že skrbel za priče.

Za deklico so sploh pričali vsi, ki so prišli ž njo v dotiko, ki so jo izpraševali o prikazni. „Nihče“, pravi Lassere, „se ni mogel ustaviti skrivni moči, katero je Bog dajal njenim besedam.“ In gotovo ne zadnja priča v tej stvari je tudi njen oče. Nevoljen nad kruto brezobzirnostjo Jacometovo, s katero je ta mučil deklico, je zaklical: „Ne, gospod Jacomet, Bernardka ni nikoli lagala.“

In Bernardka tudi ni mogla zlasti o tem lagati, ker ni imela za to ni volje ne vede. Bila je, kakor jo popisuje Lassere, nevedna deklica, ki ni skoraj znala drugega moliti kakor rožni venec. Zlasti nam je še tu vpoštovati eno dejstvo — namreč da niti deklica, niti njeni stariši niso vzeli najmanjšega daru. Deklica ni imela od svojih trditev nobene koristi, marveč le škodo. Kdo pa laže v svojo škodo? Pregarjala jo je gosposka, zaničevali so jo brezverci — prezirale so jo celo njene učiteljice redovnice, ter to očito kazale. Kako oestro je postopal ž njo župnik, a deklica ni preklicala ničesar. Prišel je tujec — ponudil ji mošnjo zlatov — a deklica je odklonila dar. Kdor obišče Lourdes, gotovo ne pozabi ogledati si tudi hišo, v kateri je Bernardka prebivala. In koliko revščino vidiš tu! Dasi sedaj pokrivajo lepi spominki stene, ni zakrita revščina, ki je nekdanj tu vladala. Niti naš kočar nima tako revnega bivališča, kakor je bilo to. Lassere zatrjuje, da še vsakdanjega kruha niso imeli, in deklica vendar ni sprejela daru in, kakor je dokazano, tudi njeni stariši ne. Ponižna, kakršna je bila prej, taka je ostala tudi poslej, ko je ves svet o njej govoril. Ves svet je govoril o njenih prikaznih, a ona je molčala in govorila le tedaj, ko je morala. Nad njo so se res izpolnile besede apostola: „Quae stulta sunt mundi elegit Deus ut confundat sapientes, infirma mundi elegit ut confundat fortia.“ (I. Cor. 1. 27.)

In kar je deklica v življenju govorila, to je potrdila tudi ob smrti. Na smrtni postelji je kot redovnica, na pragu večnosti, pred komisijo še enkrat povedala ves dogodek in sicer z istimi besedami, kakor pred 20 leti. Kdor bi hotel na vsak način pri tej deklici najti laži, bi moral pač obupati nad resničnostjo vsega sveta!

Toda, to so končno uvideli tudi brezverci, zato so stvar drugače obrnili. Deklica, dejali so, ne laže — ampak moti se — zdi se ji, da nekaj vidi, a ni tako, bolna je na živcih, v enem letu bo znorela. Toda tu se je oglasila veda. Dr. Dozous in dr. Vergez, oba sloveča zdravnika, sta zavrgla te ugovore. Dr. Dozous, najimenitnejši zdravnik lurški, je deklico natančno opazoval tudi med prikaznijo, tipal je nje žilo, a nikdar ničesar ni mogel opaziti. Ko bi bila imela deklica halucinacije, bi bila morala že prej slišati ali videti kaj podobnega. A pokazalo se je, da je to nemogoče. Povpraševali so v Lourdu in okolici, zlasti v vasi Bartrés, kjer je Bernardka preživela otročja

leta, če je kaka podoba, ki bi bila tako oblečena kakor je lurška Mati božja — pregledali so vse podobe Marijine, popraševali, če je komu znana beseda „brezmadežno spočetje“, toda zaman je bilo njihovo preiskovanje. „To ni otrpnjenost niti halucinacija“, je dejal dr. Dozous, „to je izreden slučaj, ki ne spada v področje zdravilstva“. Enaki uspeh je imel tudi Jacomet. Ko je videl, da so se vsi poskusi izjalovili, je sklenil poslati deklico v blaznico. V ta namen pokliče dva zdravnika. Preiščeta dekle — ali nobenega znamenja blaznosti ne najdeti. Nobenega izrastka ni bilo, ki bi po Gallovem zistemu napovedoval norost, živci so popolnoma zdravi. — „Deklico morda motijo oči“, to je bil sklep preiskovanja, a zadostoval je Jacometu, da bi izvršil namen. A tu je nastopil župnik Peyramale ter mu zaklical: do sem in ne dalje! „Izprašujte, preiskujte, svobodno vam je“, je rekel, „in ves svet vas k temu priganja. A da bi preganjali, zapirali nedolžne, tega ne! Vedite, da morate z menoj poprej začeti, kakor primete zadnjega in najmanjšega mojih faranov.“ (L. V. 14.) Jacomet se je umaknil, a le, da bi s silo zatrl, kar se mu ni z besedo posrečilo. A naposled se je moral popolnoma umakniti, in obveljalo je to, kar je rekla nevedna in preprosta deklica.

V potrdilo njenih besedi pa je, zlasti ko je deklica sporočila ukaz, naj se sezida kapelica, terjal župnik Peyramale znamenje, ki naj bi neovržno potrdilo njene besede, ter pričalo o bl. Devici Mariji. In dobil je znamenje: začel je teči studenec — pravi vir sreče za bolni človeški rod. Kakor je nekdanj v puščavi na povelje Mojzesovo iz skale pritekel studenec — tako se je tudi tu zgodilo. Ker je pa ta studenec s čudovitimi učinki pričal o prikazni, oznanjeval roko božjo, zato je tudi brezverni svet takoj nanj obrnil vso pozornost, ter mu hotel vzeti vso veljavo.

To je mlakuža — to je deževnica, ki je iz skal padala v duplino in se tam nabirala — začeli so oznanjevali brezverci lahkovernemu svetu. — Toda ko so si izmišljali vse mogoče in nemogoče reči, ga ni bilo, ki bi bil trdil, da je bil studenec že prej, preden ga je Bernardka na povelje Marijino izkopala. Komaj se je začelo govoriti o prikazni v lurški jami, že so prinesli časopisi natančen popis o tej jami. In ko najdeš v teh popisih vse do najmanjše stvarice popisano, o kakem studencu ni ne duha ne sluha. Ko so vse popisali, bi bili gotovo tudi povedali o studencu, ko bi bil pred 25. februarjem 1858 že tekel. Koliko velja ugovor o mlakuži, o deževnici, je pokazal Lasserre, ki je dal meriti vodo, ter preračunati, da na dan priteče 5100 litrov vode. In to naj bi bila mlakuža — deževnica! Ves poskus vede, da bi naravno razložila izvir tega studenca, je bil brezuspešen.

Ker pa brezverci niso zmagali ne gledé na prikazen, ne gledé na studenec, so se vrgli s tem večjo silo na čudeže, ki se godé na priprošnjo bl. Device Marije pod imenom lurške, bodisi v Lourdu samem ali drugod — bodisi s pomočjo vode onega studenca ali brez nje. Čudeži so od nekdanj nasprotnikom sv. vere trn v peti, zakaj čudeži pričajo Boga in nadnaravni vpliv, to pa brezverci ravno tajé. Kakor so si že o Jezusovih čudežih izmislili vse mogoče, tako so delali in še delajo tudi tu. S kakim uspehom? Ali je veda utajila čudeže? Nikakor ne, marveč veda sama jih je pripoznala! Že

prva komisija, katero je pozval škof tarbski, Laurence, je preiskovala — a ne vseh 144 čudežnih dogodkov, kolikor je bilo do tedaj znanih — marveč le 30 najbolj očitnih, in morala je pripoznati, da ti učinki presegajo naravne moči. Toda veda ni potem odjenjala preiskovati teh čudovitih dogodkov, marveč preiskuje jih še dandanes. Prvi komisiji je sledila druga, še strožja; nastalo je tako zvano preiskovališče (bureau de constatations). Leto za letom prihaja vedno več zdravnikov, da si stvar ogledajo od blizu. Tu se zbirajo veščaki zdravilstva iz najrazličnejših krajev, celo iz daljne Amerike, vsacega veroizpovedanja, da pod vodstvom slovečega zdravnika dr. Boissarie preiskujejo vsak posamezni slučaj. In preiskave se vršé strogo znanstveno. Znano je, da je rekel neki zdravnik o prvem predsedniku tega preiskovališča, St. Maclou — „da bi raje 100 resničnih ozdravljenj ne pripoznal, nego da bi imenoval čudežno le eno, ki tega imena ne zasluži“. Tu je prava klinika — a s tem razločkom, da so zdravniki tu le priče vede — Bog pa je zdravnik.

In kako se je izrekla veda o čudežih?

Dr. Boissarie je nabral¹⁾ 300 zdravniških spričeval, v katerih zdravniki potrjujejo, da se lurška ozdravljenja ne dadó razložiti naravno. Da bi tu navedli vsa ta spričevala, pač ni treba. Zadoščaj le nekoliko podatkov! Prvi, ki je ozdravel po lurški studenčnici, je bil Ludovik Bourriette. Imel je črno slepoto — ki je, kakor znano, neozdravljiva. Komaj si je umil oko z vodo, ki je pa bila še kalna — je že spregledal. — „Ne morem tajiti“, je rekel dr. Dozous, „to je čudež, pravi čudež, četudi ni po volji meni in drugim zdravnikom. To me sicer bega, pa vendar morem priznati, da je delovala neka višja moč.“ Enako sodbo je izrekel tudi izvenredni profesor montpellijskega vseučilišča dr. Verger.

Dné 13. septembra 1878 je ozdravela v Lourdu Joahima Dehant iz Belgije. Zdravnik dr. Froidbise jo je preiskal, preden je šla v Lourdes. Ta je izjavil, da je njena desna noga izmaknjena in da sta dve tretjini noge ognjite. Ko se je v drugič kopala v vodi lurškega studenca, je vsa gnjiloba izginila in rana se je popolnoma zacelila. Dr. Deploige, profesor na belgijskem vseučilišču, je preiskal ozdravljeno in vso stvar, ter pripoznal, da se rana ni mogla tako hitro zaceliti naravnim potom.

Sestra Julijana — redovnica iz samostana Brives — je prišla v Lourdes dné 2. septembra 1889. v zadnjem štadiju jetike, tako rekoč na pol mrtva, ter tam popolnoma ozdravela. To ozdravljenje nam popisuje dr. Boissarie v svoji knjigi. Sam je bil priča bolezni in ozdravljenja. „Tu ni govora o kakem počasnem ozdravljenju ali okrevanju“ — so njegove besede — „to je bilo v pravem pomenu besede vstajenje od mrtvih.“

Ko bi se Lourdes ne mogel z drugim čudežem skazati, kakor s tem, bi že zadostovalo, a kaj, ko jih ima na stotine. Nisem sicer štel bergelj, ki so v jami, ali ne motim se, ako pravim, da jih je mnogo čez sto. Oni, ki so jih tam pustili, so šli brezdvomno ozdravljeni na dom, sicer bi jih

¹⁾ Glej knjigo: „Lourdes und seine Geschichte vom medic. Standpunkte aus betrachtet.“ — Augsburg 1892. Verl. Hutter.

ne pustili tam. Ni je cerkve na svetu, ki bi imela toliko darov, kakor ta. Vsa bazilika je prevlečena z najraznejšimi darovi, istotako cerkev sv. rožnega venca in tudi kripta. In to niso morda samo darovi kmečkih ženâ, marveč tu najdeš darove najvišjih dostojanstvenikov. Sam na svoje oči sem videl pri oltarju, pri katerem sem maševal, zaslužni križec amerikanskega generala. V rožnivenški cerkvi je en oltar dekoriran s samimi meči in vojaškimi rečmi. Ali bi bili ti svoje darove le sem poslali, ko bi bili naravno ozdraveli, ko bi jim bila pomoč prišla od ljudi? Le prepričanje, da jih je ozdravil Bog na priprošnjo bl. Device Marije — da jim je on pomagal — je te darove sem poslalo. In kako puhli so ugovori, katere navajajo brezverci zoper lurške čudeže.

Tem dogodkom se ni čuditi, pravijo, ta ozdravljenja je provzročila vera — zaupanje, da bodo ozdraveli. Tu seveda ne mislijo na vero v vse-mogočnega Boga, ne na trdno zaupanje v njega — ki po besedah sv. pisma gore prestavlja — marveč vera jim je le nekako trdno prepričanje, katero imajo bolniki, da bodo ozdraveli. Toda koliko jih je prišlo v Lourdes, ki sploh niso iskali ozdravljenja, marveč so bili prepričani, da ne bodo nikdar ozdraveli, ampak so le pri Bogu iskali milosti potrpežljivosti v trpljenju, za ozdravljenje se pa še prositi niso upali — in vendar so ozdraveli! Drugi so pa zopet imeli tako trdno prepričanje, da bodo ozdraveli, a vendar niso. Mnogi so prišli po dvakrat, trikrat in še večkrat — a še danes niso zdravi. — Vera je vzrok, da jih Bog usliši, a neposredni vzrok ozdravljenja ni, vzrok je le Bog.

Drugim je vzrok ozdravljenja splošna navdušenost, ki vlada v Lourdesu. — Res je, splošna je navdušenost, kadar se čudež zgodi — a kako so pa bolniki navdušeni pred ozdravljenjem, to je pa druga. — Kakšna mora biti navdušenost pri bolniku, ki je na pol mrtev — ali v nezavednosti — ali gluha ali nem? Zlasti smešen je ta ugovor, ako pristavim, da so čudežno ozdraveli tudi majhni otroci. Ali bomo pri njih iskali navdušenja? Kako je bil pač navdušen dveletni Justin, otrok ubogega lurškega dninarja, ko ga je mati na pol mrtvega v studenec potopila. — Sploh, ko bi se ozdravljenje ravnalo po navdušenju, potem bi vsi ozdraveli — a ne primeroma tako malo. Le en slučaj. Leta 1891. so pri narodnem romanju pripeljali Francozje 500 do 600 bolnikov. Približal se je že dan odhoda — a še nobeden ni ozdravel. Vodje romarjev hodijo okoli bolnikov in jih spodbujajo k zaupanju. Sloveči pridigar P. Piccard je rekel nekemu zdravniku: „Jutri bomo imeli veliko ozdravljenj.“ — „Gotovo“, mu pritrdi zdravnik, „vsekako bodo ozdraveli oni — na katere ima navdušenje, vera in sugestija kak vpliv.“ In drugi dan — ni nobeden ozdravel.

Kaj čudeži — oglasi se tretja modra glava — to so navadne reči — saj v Lourdu ozdravijo same ženske — in sicer le histerične ženske. Res je, da je v Lourdu čudežno ozdravelo več ženskih kakor moških, ker imajo ženske navadno več vere, zaupanja v Boga in pobožnosti. Imamo pa tudi veliko število ozdravljenih mož. Sicer pa vprašamo: ali je morda lažje ozdraviti žensko nego moškega?

Kar se pa družega tiče, da so tam ozdravele samo histerične osebe, je to laž in nezmisel. Kdo je še raka, jetiko, rane in druge take bolezni prišteval — histeriji? — Mar je tudi to histerija, ako ima kdo zdrobljeno nogo — kakor Peter Rudder — kateremu sta bila konca zlomljene noge 5 cm narazen, ki je pa popolnoma ozdravel? In tudi histerija ni tako lahko ozdravljena, kakor ti učenjaki trdijo. Tudi histerija je včasih neozdravljiva. Ako je histerija tako lahko ozdravljiva, zakaj je pa prišlo v Lourdes toliko takih bolnikov — katere so najimenitnejši zdravniki poslali, ker niso mogli pri njih ničesar opraviti, dasi so jih že na vse mogoče načine mučili, in dasi so rabili vsa mogoča sredstva. Ako je histerija tako lahko ozdravljiva, zakaj je pa ti učenjaki niso ozdravili? Tako se je godilo s sestro nekega senatorja, gospo A. P., ki je v najvišjih krogih na Francoskem dobro znana. Šestnajst let so jo zdravili najodličnejši zdravniki, a brezuspešno. Po svojem romanju v Lourdes pa je doma naenkrat — popolno ozdravela, ne da bi se bolezen kdaj več povrnila. In ta oseba se niti enkrat ni kopala v lurški vodi!

Res je, otrpnjenje včasih hipoma izgine. Tako je že kdaj mutec od hipne prevelike žalosti ali velikega veselja izpregovoril, ali hromi shodil! Toda v Lourdu niso ozdraveli le taki otrpnjeni. Kdo bo široko zevajočo organično rano, sušico na zadnji stopinji, organično slepoto prišteval le-sem? Opomniti je še treba, da zdravniška veda tudi popolnega otrpnjenja nikdar še ni ozdravila. Nepopolno otrpnjenje ozdravi, a še to le tako, da se navadno ponovi ali drugje pokaže.

Ko s histerijo ne morejo ničesar opraviti, pomagati jim mora sloveči Kneipp. Kaj čudeži, pravijo, poglejte v Wörishofen, koliko čudovitih ozdravljenj je že Kneipp z mrzlo vodo izvršil! Ne moremo oporekati, da ni Kneipp veliko ozdravljenj izvršil z mrzlo vodo. A — kak razloček med temi in onimi v Lourdu? — Zadostovalo bo sicer, ako le omenim, da se mnogo ozdravljenih niti vode ni dotaknilo, mnogo se jih pa prav velikokrat kopalo, a brez uspeha. Koliko jih je vodo le pilo — in to mnogokrat le par kapljic, ali si si ž njimi pomohilo bolni ud.

In če govoré o svežem zraku, o zdravem kraju, nam pač na to ni treba odgovarjati, saj nima tega samo Lourdes, marveč na tisoče letovišč, zdravilišč in kopeli, in zakaj bi imel Lourdes to samo od Bernardke sem!

Največja budalost — in naravnost bi rekel norost je, kar trdijo brezverci in kar tudi v najbolj učeni obliki podajajo. Pravijo namreč, da ti bolniki v Lourdu ozdravijo vsled tega — ker si sami sebi prigovarjajo, da so že zdravi, ali pa da jim drugi to storé. — To imenujejo v svoji visokoteleči frazi — *suggestijo* — *autosuggestijo* — *hipnotizem*. Zadnje čase so začeli nekateri zdravniki na Francoskem in Angleškem zdraviti na neki poseben način. Nekatere osebe namreč naenkrat zaspijo, ako nepremakljivo gledajo v kako reč ali če jih kdo gladi. To spanje imenujejo magnetično spanje. V tem spanju nekateri vidijo reči, kakršnih sicer ne vidijo čuječi. Oni, kateri jih pripravi v spanje, naredi lahko ž njimi, kar hoče, ker so mu popolnoma pokorne. — Ako jim v spanju reče, da jih

roka boli, jih bo potem, ko se zbudé, na onem kraju v resnici bolela. Enako tudi, če jim nasprotno reče. — To so hoteli nekateri zdravniki uporabiti v zdravilstvu ter so si obljubovali že velikanske uspehe. — A kakšni so bili uspehi? Takorekoč ničasti. Niti en slučaj nam ne morejo podati, da bi bili kako nevarno bolezen res ozdravili, zlasti pa ne — in to tudi najmanjše rane ne. Nasprotno pa je ta način zdravljenja še škodljiv, ker lahko povzroči najhujše živčne bolezni, celo norost. — Dr. Haas, ki je natanko proučeval ta takozvani hipnotizem in sugestijo, pravi: „Naj kdo o hipnotizmu misli, kar mu drago — to je gotovo, da je tako nevaren kakor strup.“ Več jih je že med tem spanjem umrlo. — In to, kar drugod ni nobenega uspeha imelo — kar je celo škodljivo — to naj bi v Lourdu imelo tako velikanske uspehe — to naj bi tam toliko koristilo? Prigovarjanje samo ni še nobenega ozdravilo. Prigovarjaj bolniku kolikor hočeš — ali naj bolnik tudi sam sebi prigovarja, nikdar ne bo samo vsled tega ozdravel, če je res bolan. — Sloveč zdravnik, ud medicinske akademije, je bil z desetimi zdravniki pričujoč, ko so preiskovali neko Marijo Meheust iz St. Briene na Francoskem. Bila je hroma in že leto in dan ni izpregovorila besedice. Pri prvem kopanju je izpregovorila, in to naenkrat, a ne s krikom, ampak mirno se ji je povrnila govorica. Ta zdravnik reče bolnici: „Vstanite!“ — „Saj ne morem“, reče bolnica. — „Gotovo morete“, reče zdravnik, „jaz vam zapovem!“ — Seveda bolnica ni krenila s prostora, in zdravnik je lahko spoznal, koliko premore pregovarjanje ali sugestija. *Dicentes se esse sapientes — stulti facti sunt* — te besede apostolove (Rom. 1. 22.) pač v polni meri veljajo o vseh ugovorih, ki so se rodili v glavah brezvercev.

Prava učenost — prava veda je čudeže v Lourdu potrdila. Kaj lepo piše o tem dr. Imbert Gourbeyre, profesor zdravilstva v Clermontu na Francoskem: „Kateri zdravnik, ako ni popolnoma izgubil zdrave pameti, se upa trditi, da se more rak, jetika naenkrat zaceliti? Tudi najmanjša, tudi najneznatnejša rana se ne more naenkrat zaceliti. Kdor hoče ta ozdravljenja v Lourdu razložiti z razburjenostjo, prigovarjanjem — ta le sam sebe smeši. Brezvernim zdravnikom bi le zaklical: Če že nočete pripoznati vsemogočnosti božje, prosim vas zavoljo časti vašega stanu, molčite vsaj in ne izpodkopavajte si veljave in veljave zdravniške vede s tem, da branite budalosti. Iz svoje skušnje veste: nobena bolezen, nobena rana se ne ozdravi naenkrat. Zato more veljati kot načelo: Ozdravljenje vsake bolezni, vsake rane, in naj si je še tako majhna, ako se naenkrat zgodi, ni naravna prikazen. Zdravniki so rojeni zagovorniki čudežev — in to zaradi tega, ker morajo priznati, da nobena bolezen naenkrat ozdraveti ne more, in če je tudi bolezen le v domišljiji ali razburjenosti. — Zdravnik, ki taji čudeže v Lourdu ali jih hoče naravnim potem razložiti, je — ali lažnik — ali nevednež.“

Že 20 let je v Parizu 15.000 frankov naloženih za onega, ki bi mogel izpodbiti le en čudež izmed tistih, ki jih navaja Lasserre v svoji knjigi. A ni ga bilo še do danes, ki bi si bil pridobil ne malo svotico. — Ako me je tedaj prijatelj vprašal: zakaj sem šel v Lourdes? odgovarjam mu: Šel

sem, ker me učita vera in veda, da se je tam bl. Devica Marija prikazala, da tam daje neštevilne dušne in telesne milosti; ker je sama rekla, da želi videti tam veliko ljudi, da jim dá nebeških milosti. „Ako sem pa v zmoti, potem sem pa le od tebe prevarjen, o Gospod, ker moja vera je potrjena s takimi čudeži, katere zamoreš izvršiti le Ti!“¹⁾

J. M. Seigerschmied.

Aberkijev nagrobni napis.

*Nekaj opomb k spisu prof. R. Peruška „Die Aberkios-Inschrift“.*²⁾

Kdor pride v lateranski muzej in stopi skozi vrata v prvem nadstropju v prostran hodnik, kjer so razpostavljeni razni starokrščanski (in nekateri judovski) napisi, zapazi na levo pri vratih okrahan, sivkast, mramornat kamen s slabo čitnim grškim napisom. Ako obiskovalec ni natančneje poučen o krščanskem starinoslovju, se še zmenil ne bo za ta kamen, ki je pa vendar tako znamenit, da so njegov napis nekateri starinoslovci proglasili za „kralja starokrščanskih napisov“. Kamen je s cementom zlepljen iz dveh ulomkov. Našel jih je profesor Ramsay l. 1883 blizu frigijskega sela Kelendri. En del je prišel v last sultana Abdul-Hamida, drugega si je pa pridržal prof. Ramsay. Ko je l. 1893. katoliški svet praznoval petdesetletni škofovski jubilej Nj. Svetosti papeža Leona XIII., poklonil je sultan ta kamen papežu kot vezilo v veliko radost krščanskih starinoslovcev. Tudi Ramsay je kmalu potem odstopil svoj ulomek lateranskemu muzeju.

Oba ulomka sta jako oškodovana in bi se težko dalo kaj iz njiju razpoznati, ko bi ne bil Ramsay l. 1881. našel še drugega kamena v Kelendri, ki je podal nekako ključ za razumevanje prvega. Vsebina tega napisa je kratko ta-le: Meščan izbranega mesta (ἐκλεγετοῦς π.) si je postavil ta spomenik še v življenju, da bi imel po smrti dostojno počivališče za svoje telo. Ime mu je Aleksander, sin Antonijev, učenec presvetega pastirja. V njegov grob ne sme nihče položiti drugega trupla; ako bi pa vendar kdo to storil, naj plača rimski zakladnici tisoč zlatov in njegovemu rojstvenemu mestu tudi tisoč zlatov. Pisan v šestem mesecu l. 300 „Mir onim, ki mimo gredó in se me spominjajo!“³⁾

Starinoslovci so hitro spoznali, da se ta napis čudovito strinja z nagrobnico, ki se nahaja ob koncu „Življenja Aberkijevega“ (Vita Abercii), katero

¹⁾ Rihard od sv. Viktorja.

²⁾ V „Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach“ 1898. Str. 3—35.

³⁾ Ker ne mislimo pisati obširne razprave o tem sicer zanimivem vprašanju, marveč le zavrniti nekatere neutemeljene opazke gosp. prof. Peruška, zato ne podajemo izvirnega besedila. Da pa bodo čitatelji vedeli, za kaj se gre, moramo kratko povedati vsebino in pomen teh spomenikov. Kdor se pa hoče o tem natančneje poučiti, naj bere spis gospoda Peruška, kjer najde tudi dotično slovstvo. Nekatera dela navedemo tudi mi.

je v sedanji obliki sestavil Simon Metaphrastes in je sedanja recenzija iz V. stoletja. Ker je besedilo jako izkvarjeno in je legenda polna čudnih, neverjetnih reči, je niso učenjaki kaj posebno vpoštevali, a sedaj se je pokazalo, da si pisatelj nagrobnice ni sam izmislil, marveč da je v V. stoletju še videl Aberkijev grob ter z njega posnel svojo nagrobnico. Aleksandrov napis je pa potakem posnemek (kopija) Aberkijevega. Učenjaki so sedaj primerjali napis v legendi z napisom na onem okrušenem kamenu ter drugo z drugim izpopolnili. Tako smo dobili ta-le podatek o nagrobnem napisu na kamenu:

Izbranega mesta meščan sem to-le v življenju postavil, da bi svoječasno imel tukaj počivališče za telo. Zovem se Aberkios in sem učenec presvetega (neomadeževanega — ἀγνῶ) pastirja, ki pase čredo ovac na holmcih in planjavah, ki ima velike in vsevidne oči. Ta me je namreč naučil . . . zvesta znamenja (Γράμματα πιστά = katera moram zvesto čuvati). On me je poslal v Rim, gledat kralja in videt kraljice v zlatem oblačilu in z zlatimi opanki. Videl sem tamkaj kamen (λίθον),¹⁾ imajoč bliščeče znamenje (λαμπρὸν σφραγισμένον). Tudi sem videl poljane in mesta sirijska in Nisibis, prekoračivši Euphrat. Povsod sem pa pridobil sodrugov, Pavla imajoč spremljevalca (?). Povsod me je vodila Νῆστις (po drugih: Ηέστις) in mi je nudila povsod za jed velikansko, čisto ribo iz vreleca, katero je ulovila čista (ἀγνή) devica. In to je dajala zmiraj tovarišem (συνλοις) jesti, imajoč izvrstnega vina in dajoč mešanice (vinske) s kruhom. To sem Aberkios, zraven stoječ, velel tako vklesati (γραφεῖν). Bil sem (takrat) zares v sedemdesetem in drugem letu. Vsak sodrug, ki to razume, naj moli za Aberkija. Nikdo pa naj v moj grob ne položi koga drugega (povrh [mene]). Ako (to stori), naj v rimsko zakladnico vloži dve tisoč zlatov in pa mojemu čestitemu očetnemu mestu Hieropolu tisoč zlatov.²⁾

O tem skrivnostnem napisu se je zadnja leta vnela živahna razprava med učenjaki. V francoskem, laškem in nemškem jeziku je narastla že cela knjižnica o Aberkijevem vprašanju. Spis g. Peruška, ki hoče biti „Eine orientierende Skizze“, je pač v nemškem slovstvu le neznamenit kamenček, pač se pa še v slovenskem jeziku, kolikor nam je znano, nihče ni dotaknil tega vprašanja, zato z veseljem pozdravljamo ta spis, tembolj, ker se dandanes v nekaterih krogih kaže jako malo zanimanja za take stvari, ki so več ali manj v zvezi z bogoslovjem. Tudi kaže g. Perušek veliko zvedenost v slovstvu, tičočem se tega vprašanja.

A pojdemo k stvari sami! Aberkijev spomenik je izpočetka brez ugovora veljal za krščanski spomenik, tembolj, ker se je v nekaterih točkah strinjal s Pektorijevim spomenikom, ki so ga našli v Autunu na Francoskem. Ta se je smatral brezdvomno kot krščanski. Pod imenom Aberkios je znano več oseb iz stare krščanske zgodovine, a ta, kateremu je veljal spominik, sodili so, da je bil škof v Hieropolu, v pokrajini Synnadi, ob času cesarja M. Avrelija (161—180) ali sploh v drugi polovici drugega stoletja po Kr. Zahodna, zlasti

¹⁾ Po drugih λίθον = narod, ljudstvo.

²⁾ Primeri Peruškov spis str. 12

pa vzhodna cerkev ga časti kot svetnika.¹⁾ Zato da je spominik zelo važen podatek za katoliško bogoslovje. Razni izrazi v napisu so simboli krščanskih resnic. Aberkios se imenuje učenca presv. pastirja, kar se strinja z znano priliko sv. pisma in pa s slikami dobrega pastirja v rimskih katakombah. Riba, s katero se je hranil Aberkij in tovariši, je evharistični Kristus, kar tudi potrjujejo slike v katakombah. Čista devica je ali cerkev, ki ima pravico posvečevati kruh in vino, ali pa Marija. Največjo važnost so pa krščanski starinoslovci pripisovali onim besedam, ki nam povedó, da je vzhodni škof prišel v Rim ter tamkaj občudoval krščansko cerkev — kraljico in občino s sijajnim znamenjem (sv. krst ali pa križ). Beseda »λαζονα« lahko pomeni ljudstvo (λαόν), ali pa kamen (λίθον). V prvem slučaju je smisel lahek. V drugem se pa lahko misli na pečino, na kateri je zidana cerkev ali pa na grob Petrov. Kratko: učenjaki so iz tega izvajali važen dokaz za enotnost stare cerkve in prvenstvo rimske cerkve.

A kmalu so se oglasili iz nasprotnega tabora drugačni glasovi, češ, spomenik je pogansk! S tem pa padejo tudi mnogi drugi nazori v krščanskem starinoslovju.

Prvi, ki se je potegnil za poganski značaj Aberkijevega spomenika, je bil berlinski akademik Gerhard Ficker. »Sveti pastir« po njem ni drug, kakor frigijski bog Attis, ljubljeneц Kybelin. »Čista devica« je Kybela, ki je Attisa rešila iz vode, »zvesta znamenja« (ῥηθμιματα πιστα) so misterije frigijskega bogoslužja, kruh in vino so uživali častilci Attisovi pri bogoslužnih obredih; blesteči kamen je kamen boginje Kybele, katerega so v drugi punski vojni bili prenesli v Rim.²⁾ Za Fickerjem se je kmalu oglasil tudi Harnack ter se izjavil proti krščanskemu značaju.

Med učenjaki je nastal vsled tega živahen pokret: ne le katoliški učenjaki, marveč i protestanti V. Schultze i dr. so pobijali trditve Fickerjeve in Harnackove. Marsikatero domnevo so res izpodbili, vendar je še ostalo dokaj »pomislekov, ki utegnejo onemogočiti krščansko razlago Aberkijevega spomenika.«³⁾

Dočim je gosp. pisatelj doslej vršil le bolj ulogo poročevalčevó, izjavlja tukaj naravnost svojo misel, navaja še razne pomisleke proti krščanskemu značaju ter se naposled (str. 26) popolnoma oklene Alberta Dietericha, ki spomeniku odločno prisoja poganski značaj,⁴⁾ češ, on je prepričevalno dokazal poganski značaj tega spomenika (und diesem gelang es, den heidnischen Charakter derselben überzeugend nachzuweisen).⁵⁾

Dieterich razlaga spomenik tako-le:⁶⁾ »Pastir«, o katerem govori spomenik, se dá obrniti na Kristusa pa tudi na frigijskega solčnega boga Attisa. Kaj je pravo, pokaže razlaga naslednjih vrstic.

¹⁾ Gl. Nilles, Kalendarium Manuale utriusque Eccl. Oeniponte 1896. Tom. I., str. 305, 22. vinotoka.

²⁾ Gl. natančneje v spisu Peruškovem str. 19, 20.

³⁾ Isti, str. 23. Podčrtal sem jaz.

⁴⁾ V razpravi: Die Grabschrift des Aberkios, erklärt v. A. D. Leipzig 1896.

⁵⁾ N. d. str. 26.

⁶⁾ Držimo se spisa Peruškovega, str. 26 i. d.

Aberkij je prišel v Rim gledat „kralja in kraljice“. „Tukaj ne more biti govor o drugem, kakor o sakralnih rečeh, in se po pravici domneva, da sta „kralj in kraljica“ bili dve božanstvi, ki sta v onem času vernikom bili pod tem imenom dobro znani („man vermuthet mit Recht, dass „König und Königin“ zwei Gottheiten genannt werden, die zu jener Zeit für die Gläubigen unter diesem Namen ohneweitere genugsam gekennzeichnet waren“). Rimljani in Grki so imenovali le najvišja božanstva „kralje in kraljice“. Takrat pa, ko je nastal Aberkijev spomenik, so prvo mesto zavzemala svetlobna božanstva. Aberkij je tedaj šel v Rim gledat dveh najvišjih božanstev — kralja in kraljice — in ker so se takrat v Rimu najbolj častila svetlobna božanstva, se sme po pravici sklepati, da sta ti dve božanstvi bili Elagabal in Uranija („so darf wohl mit Recht angenommen werden, dass diese beiden Gottheiten Elagabal und Urania waren“), katerih bogoslužje je v Rimu vpeljal cesar Heliogabal (218—222).¹⁾

Ta cesar je slavil tudi poroko solnčnega božanstva z boginjo Uranijo, „nebeško kraljico“. Pri tej svečanosti je neki bila posebno veličastna procesija, v kateri so na četverovprežnih kolih vozili solnčnega boga v podobi meteora. Ta meteor je bil črn in je imel čunjasto obliko. Okrašen je bil z dragim kamenjem. Te svečanosti se je udeležil ves Rim in cela Italija. K tej svečanosti je kot poslanik Attisov t. j. njegove verske občine prišel tudi Aberkios, ker Attis je bil v sorodstvu z Elagabalom.

Kamen (λίθον), katerega je Aberkij videl, je oni meteor, σφραγίς pa drago kamenje. Iz tega je tudi razvidno, zakaj se Hieropolis imenuje „izbrano“ (izvoljeno) mesto, — namreč Attisovega češčenja. „Zvesta znamenja“ — γράμματα πιστά — so skrivnostni nauki in molitve, katere mora zvesto čuvati. Riba, kruh, vino i. d. se nanaša na bogoslužje solnčnega boga. Spremljala, oziroma vodila ga je boginja Nestis. Aberkij je svoje potovanje raztegnil tudi na Sirijo, ker je v Emesi bilo središče Elagabalovega kulta. „Mogoče“ so bila tudi onstran Evfrata znamenita mesta, kjer se je častilo svetlobno božanstvo in katera je torej Aberkij hotel posetiti (str. 29). Pod sodrugi Aberkijevimi ni misliti na njegove sopotnike, marveč sovornike. Tako bi tedaj bil razložen cel spomenik in sicer v poganskem smislu. Z Dieterichovo razpravo je „uganka rešena“, pred njegovim očividnim („handgreiflich“) razlaganjem padejo vsi nasprotni ugovori. Zato so se tudi njegove razlage oklenili vsi učenjaki, ki „brez predsodkov“ iščejo le znanstvenih pridobitev.²⁾

Tako gosp. Perušek, in kdor bo bral le njegovo razpravo, bo do cela preverjen, da drugače ne more biti.

Resnici na ljubo priznavamo, da je Dieterichova razprava res ostroumna in učena, spada gotovo med najboljše spise, ki jih imamo o Aberkiju. Toda kdor natančno, premišljeno in „brez predsodkov“ bere njegovo dokazovanje, se koj prepriča, da tudi ta razprava ima svoje „wunde Punkte“.

¹⁾ Tam str. 27.

²⁾ Nav. d. str. 35.

Dieterichov sestav se navidezno opira na jako učene razloge, v resnici je pa zasukan in poln prisiljenih podmen.

Najprej, kdo je „presv. pastir“? Res je, da so i Attisa predstavljali v obliki pastirja, toda ali se je tudi on res antonomastično zval pastir? Za Kristusa - pastirja imamo nebroj odločno krščanskih spomenikov, za pagansko božanstvo bore malo takih, ki bi bili nedvomno poganski. Da se pastirju pripisujejo velike, vsevidne oči, to se sicer za sedaj na drugih spomenikih ne da dokazati, vendar nasprotja ni nikakšnega. Sicer pa g. Perušek sam priznava, da se pastir lahko nanaša na Kristusa in na Attisa in je to odvisno od razlage naslednjih vrstic. Kako torej razlaga naslednje vrste? „Es kann hier wohl nicht von etwas anderem, als von sacralen Dingen die Rede sein, und man vermuthet mit Recht, dass König und Königin zwei Gottheiten genannt werden...“ Za to se ravno gre, ali je tukaj sakralen pomen, ali je tu razumeti božanstvo, ali kaj drugega. Dokaz za to je: „Es „kann“ in: „man vermuthet mit Recht.“ In to je g. Perušku „überzeugend“ in „handgreiflich“! Zgoraj je postavil podmeno in tukaj stavi drugo podmeno, da reši prvo. Tako dokazovanje imenuje logika „petitio principii“.

Celo razpravo o češčenju solnčnih božanstev mu lahko pripustimo, ker to vse nima nič opraviti z našim kamenom, dokler nam ne navede za to boljšega dokaza. Jako neverjetno je, da bi pod imenom „kralj“ bil razumeti neoklesan kamen (pravi fetiš), ki se stavlja v isto vrsto s kraljico, ki je morala imeti vsekako človeško obliko. G. Perušek je bral tudi spis dr. Wehoferja¹⁾ in je opozoril na nekatere slabe strani tega spisa; škoda, da ni videl tehničnih razlogov, katere navaja Wehofer proti trditvi Dieterichovi, da bi se kartaška boginja Uranija častila pod imenom kraljice. Če so se mu pa ti razlogi zdeli nezadostni, zakaj jih ni ovrgel, kakor je druge?

Profesor G. De Sanctis je l. 1897. priobčil v „Zeitschrift für katholische Theologie“ (str. 673—695) tudi članek o Aberkijevem vprašanju, ter za „kralja in kraljico“ predlaga cesarja in Rim katero podmeno lahko sprejmejo tako oni, ki spomenik razlagajo v poganskem smislu, kakor oni, ki so za krščansko razlago. V resnici je ta podmena veliko naravnejša in verjetnejša, kakor Dieterichova. V stari umetnosti, poganski, kakor krščanski, zlasti na denarjih, je cesar večkrat v zvezi z Romo kot oboroženo žensko. Ne zdi se nam pa zadostna gramatična razlaga glagola πέμπειν. On opozarja na to, da nedoločniki pri tem in drugih glagolih ne izražajo vselej n a m e n a, ampak včasih konec ali pojasnenje dejanja. Torej glavni namen Aberkijevega potovanja ne bi bil ta, da gre gledat „kralja in kraljico“, marveč med drugim bi bilo tudi to. Slovnica tej razlagi sicer ne ugovarja, vendar navadno nedoločnik pri teh glagolih le namen izraža.²⁾

Dieterichova in Peruškova razlaga dalje predpostavljata, da λαον na vsak način pomeni ‚kamen‘ in ne ‚ljudstvo‘. Mogoč je res obojen pomen, toda oblika λαον je jako redka,³⁾ λαον pa navadna, zato se moramo za prvo

¹⁾ Röm. Quartalschrift X., str. 362 i. d.

²⁾ Gl. Curtius-Hartel, Griechische Schulgrammatik § 223, 4.

³⁾ Praviloma: λαας (λας), gen. λαας, dat. λαι, acc. λαας.

odločiti le, če to terjajo smisel ali drugi tehtni razlogi. Tukaj pa drugih razlogov za λῆρον ni, kakor ta, da tako zahteva Dieterichova podmena. — Beseda »σφραγισθέν« bi naj dalje pomenila drago kamenje na meteoru. Radi bi vedeli, zakaj to kamenje označuje v ednini in ne v množini, ko vendar metriki to ne bi nič škodovalo. Tega nam ne pove ni Perušek ni Dieterich. Brez dokaza trdi, da kolektivno pomenja σφραγίς brušeno kamenje. V potrdilo tega navaja zgled iz Lukijana, a v njegovo nesrečo je ravno tam množina: σφραγίσαι. Gotovo je ponesrečena domneva Wehoferjeva, da bi λαμπρά σφραγίς pomenila zlate prstane rimskih vitezov, a če g. pisatelj pravi na str. 24, da je Harnack dokazal, da naslov λαμπρά ne sodi za križ ali krst, bi nam moral povedati, kaj je to Harnack dokazal. Nam se pa ta naslov za krst in križ kar nič čuden ne zdi, ker je isti Harnack v „Theologische Literaturzeitung“ 1897 str. 61 priobčil tekst iz Acta Philippi (Tischendorf, str. 93), kjer on sam σφραγίδα τὴν πάντοτε λάμπουσιν nanaša na krst, dočim De Sanctis pod tem razumeva „znamenje vere“ — signum fidei.¹⁾ Sicer pa v sv. pismu nove zaveze σφραγίς često pomenja pečat, izvoljenje božje (prim. 2. Tim. 2, 19).

Veliko preglavice dela Dieterichu 12. vrstica, ki slòve: Παῦλον ἔχων ἔπορχον, Νῆστις πάντη δὲ προῆγε.²⁾

Mesto ἔπορχον čitajo drugi ἐπόρχην (Ramsay) ali ἐπόνουον (Bonavenia). O inačici v drugem delu pozneje. Tukaj mora g. Perušek priznati: „Diese Worte spotten jeder Erklärung.“ Ker so na spomeniku samem te besede okrušene, tolaži se le s tem, da je morda kako drugače bilo zapisano, a vendar vsi kritiki pripuščajo besedo Παῦλον. Naposled si pomaga s tem, da je Aberkios „morda“ hotel povedati, da je potoval v družbi sovernikov in soredovnikov, katerim je na čelu bil Paulos, „vielleicht als Abt (!) dieser Ordensbrüderschaft.“³⁾ (str. 24). Proti temu imamo ugovor Harnackov, ki misli, da tu ne more biti govor o apostolu Pavlu, ker ni nikakšnega dostavka, torej tudi ne o poganskem apostolu. A prav iz tega vzroka sklepa Wilpert in ž njim De Sanctis,⁴⁾ da tukaj more biti govor le o apostolu Pavlu, ker samo on je bil tako znana osebnost, da ni trebalo natančnejšega pojasnila. V katerem smislu se naj razlaga Pavel kot spremljevalec Aberkijev, še ni jasno. Podmene so različne, četudi ne utemeljene, vendar boljše kakor Peruškova, oziroma Dieterichova.

Spremstvo Pavlovo v moraličnem smislu nima posebnih potežkoč. Pred kratkim se je našel odlomek nekega sarkofaga iz 4. stoletja, na katerem je predstavljen Pavel kot brodar in je še pripisano Paulus; na drugem koncu ladije se pa bere ime Thecla, torej to pomeni, da je Pavel bil duhovni vodnik Teklin.⁵⁾ Zakaj bi ne mogel biti tudi Aberkijev?

¹⁾ Zeitschrift f. k. Th. 1897, str. 687, op.

²⁾ Peruškov spis str. 12.

³⁾ G. Perušek je tukaj bržčas pozabil, da hoče zagovarjati poganski značaj Aberkijevega spomenika.

⁴⁾ Nav. delo str. 690.

⁵⁾ Zeitschrift f. k. Th. str. 690, op.

Naj nam pa g. Perušek navede tak analogon iz poganske umetnosti! In vendar bi naj bila „uganka rešena“!

Tudi z drugim delom navedene vrstice imata Dieterich in g. Perušek velik križ. V rokopisih se mesto Νῆστις vedno bere Πῆστις = vera. G. Perušku oziroma Dieterichu se iz celega napisa Aberkijevega zdi neverjetno, da bi tu bila poosebljena abstraktna vera. Spomenik je dandanašnji na tem mestu jako oškodovan in je „verjetno“ (to je cel dokaz), da je že takrat bil okrhan, ko ga je pisatelj življenja Aberkijevega posnel, torej si je sam sestavil besedo Πῆστις, dočim je tukaj pričakovati ime kakega božanstva, ki je Aberkija povsod spremljalo. Zakaj pričakuje tukaj „ime božanstva“, nam ne pove. Če prej ne imenuje imenoma božanstev, zakaj bi jih moral tukaj imenovati? — Pač zato, ker je razlagavcu tukaj ime božanstva jako potrebno. — Dieterich sklepa iz nekaterih potez, ki se še vidijo na okrhanem kamenu, da je brati ΝΗΣΤΙΣ in ne Πῆστις. Gotovo mora na tem mestu stati beseda na στις, ker se še zadnje črke vidijo. Pred temi je prostor še za dve črki in se še dasta razpoznati dve navpični črti. Dieterich je sicer hotel najti tudi koso črto v N, toda dotična poteza gre tako globoko pod črto, da ni mogoče misliti na N, tem manj, ker se druge kratki v istem napisu poševna črta spaja z drugo navpičnico nekoliko višje.) Torej je Dieterich samovoljno postavil tje Νῆστις, ker mu je to bilo treba.

A denimo, da je res Νῆστις, kaj tedaj pomeni? No, tega Dieterich sam prav ni vedel.¹⁾ Vendar nam g. Perušek podaja njegovo razlago tudi za to ime. Zasledil je namreč pri Hippolytu mesto,²⁾ kjer se dokazuje, da je gnostik Markion povzel svoj nauk o počelih iz grškega modroslovca Empedoklesa. Pri Empedoklesu je Nestis povodno božanstvo, voda sama, pa tudi „post“, ker uživanje vode ni jed (odtod νεστιζέω = postim se). Ta Nestis da je tista boginja, ki je Aberkija povsod spremljala in mu dajala veliko in čisto ribo za jed.

Navedeno mesto iz Hippolyta baje dokazuje jasno, da so maloazijski gnostiki povzeli vodno božanstvo iz sicilskega kulta. Zatorej je pač „verjetno“ („Wir werden es also wahrscheinlich finden“), da je izvor azijskih vodnih božanstev iskati v sicilski Nestis in je torej Aberkios v svojem napisu dal azijskim božanstvom sicilsko ime.

Nestis je spremljala Aberkija, bi pa pomenilo, da se je na svojem potovanju hranil le s kruhom in vinom in ribami.

Hippolyt predbaciva Markionu, da je svoj nauk o dobrem in slabem principu vzel iz Empedoklesa in da se je zakrivil z literarno krajo.³⁾ Nikakor pa iz tega ne sledi, da bi bili gnostiki res imeli božanstvo Nestis. Ko bi bilo to božanstvo splošno znano v Aziji, bi se pač moralo gosteje omenjati. In Aberkij naj bi bil zapisal na svoj grob ime ptujega, ondi neznanega bo-

¹⁾ Gl. Zeitschrift f. k. Th. str. 689.

²⁾ Perušek, str. 30.

³⁾ Refut. omn. haer. p. 384, 9.

⁴⁾ Zeitschrift f. k. Th. 691.

žanstva? Dalje se oba pisatelja spodtikata nad tem, da bi bila tu vera posebljena, sedaj je pa dobro, da posebljeni „post“ spremlja Aberkija, ki se na istem potovanju hrani samo s kruhom in ribami in pije vino. Zakaj bi pa tudi tukaj ne smel biti „sakralen“ t. j. bogoslužen pomen in sicer v krščanskem smislu, kakor drugi razlagajo? Na str. 25. g. Perušek ne ve, zakaj bi se riba kot euharističen simbol imenovala „velika“ in „čista“, sedaj pa hitro ve, da zato, ker je kot bogoslužna jed imela velik pomen (str. 31). Izgovor, da kristijanom ni bila riba bogoslužna jed, marveč le simbol Odrešenikov, je prazen, ako pomislimo na mnogotere slike v katakombah, kjer nam kosilo kruha in rib predstavlja sv. evharistijo.

Kakor pisatelj sam pravi, da Dieterich sam ni vedel, kaj da Nestis pomeni, tako moramo tudi mi reči, da nam vkljub učenemu izvajanju o sicilskem božanstvu še vedno ni jasno, kako je ta Nestis prišla na Aberkijev grob in kako ga je na dolgem potu spremljala. „Uganka“ torej nikakor ni „rešena“.

Še ena jako občutljiva stran je v Dieterichovi razlagi in to je vprašanje, kdaj je nastal Aberkijev spomenik. Celi njegov sestav visi le o enem lasu, če se ta utrga, se vsa še tako umetno sestavljena razlaga razdrobi v kosce. Svečanost Heliogabalova, na kateri sloni glavni del D. razlage, se je vršila l. 219—222. Torej spomenik ni smel prej nastati, sicer cela razlaga izgubi tla. To temeljno vprašanje bi bil moral pisatelj najprej rešiti in sicer s trdnimi dokazi, ne pa da je najprej sestavil svojo podmeno, potem pa za lase potegnil kronologijo, češ, tako mora biti, ker sicer je moja s trudom sestavljena podmena izgubljena.

Na Aleksandrovem spomeniku se določno razpozna letnica: 216 po Kr. našega štetja (300 po krajevnem štetju). Da bi torej rešil svojo podmeno, trdi D., da je Aberkijev spomenik mlajši, kakor Aleksandrov. Dokazi za to, katere nam navaja g. Perušek na str. 31, so preveč subjektivni. Pomisliti je, da je Aleksandrov napis na kamenu bolj ohranjen, dočim se Aberkijev mora spopolnjevati iz slabih rokopisov. Ako primerjamo verz 3. Aberkijev s 3. Aleksandrovim, spoznamo, kako neprilичno je ta utaknil v stih svoje ime. Če je napis Aberkijev obširnejši, še iz tega ne sledi, da bi moral biti mlajši. Prav zato, ker je bil Aberkij tako znamenita oseba, je razumljivo, da so njegov grobni napis posnemali tudi drugi. To velja, če bi bil Aberkij tudi res pogan. Glavni dokaz za kronologijo je zopet podmena: vsebina Aberkijevega spomenika se nanaša na Elagabalovo svečanost, ki se je vršila l. 219—222. In nasprotno: Aberkijev spomenik je nastal l. 219—222, ker se nanaša na Elagabalovo svečanost. To je logični obrazec za Dieterichovo razlaganje.

Na str. 32. in 33. skuša, kolikor mogoče, zmanjšati vrednost rokopisov življenja Aberkijevega. Opozoriti pa moramo g. pisatelja, da se razven Metaphrastovega življenjepisa nahajata še dve od njegove neodvisni recenziji v narodni knjižnici v Parizu.¹⁾ Ako dalje g. profesor trdi, sklicujoč se na „Serta

¹⁾ Gl. *Analecta Bollandiana* t. 16, str. 77.

Harteliana¹⁾, Wien 1896. str. 142, da je življenje Aberkijevo posneto po legendi dijakona Cyriaka, moramo zopet dostaviti, da iz sličnosti še ne sledi odvisnost, ker takih slučajev poznajo hagijografi več, tako v trpljenju sv. Potite, sv. Vida, Tryphona, v življenju sv. Mathurina, sv. Naamacija i. t. d.²⁾ ki pa vendar niso drug od drugega odvisni. In če zgodovina pozna še le v V. stol. škofa Aberkija, je lahko mogoče, da je življenjepisec porabil mnenje svojega časa, ki je Aberkija smatralo za škofa, a v resnici ni moral biti ravno škof.²⁾

Neutajno dejstvo je dalje, da izročilo govori za krščanski značaj Aberkijevega spominika. Kolikorkoli skuša pisatelj (str. 33) potisniti življenjepis v poznejše čase, vedno ostane resnično, da na grobnem napisu Aberkijevem takratni kristijani niso zasledili poganstva, ampak so si cel napis razlagali v krščanskem pomenu. Kdor hoče podreti to naziranje, mora podati trdnjših dokazov, kakor nam jih je podal g. Perušek iz Dietericha.

Zatorej ne razumemo, s kakim pravom more g. pisatelj trditi, da je Dieterich vse jasno dokazal. In dalje: s kakim pravom se zaganja v krščanske starinoslovce, ki so branili ali še branijo krščanski značaj Aberkijevega napisa?

Razlage iz nasprotnega tabora so pač dokazale, da so nekateri sklepi katoliških učenjakov bili prenagli ali presmeli, krščanskega značaja niso zato nikakor onemogočile, še manj pozitivno dokazale poganski značaj. Iz vseh teh razprav sledi za sedaj le to, da se spomenik lahko razlaga v krščanskem in poganskem smislu; za obojno se dobi dokazov, pa tudi — potežkoč. — Napredek starinoslovja morda v prihodnje privéde do pozitivnega rezultata, bodisi za to ali ono stran.

Odločno pa moramo zavriniti stavek g. Peruška: „Die auf Anregung der Ficker'schen und Harnack'schen Erörterungen erfolgte Erklärung Dieterichs fand bei allen Forschern, denen es ohne Voreingenommenheit nur um wissenschaftliche Ergebnisse zu thun ist, Beifall.“ S tem je pisatelj očitvidno hotel dati zaušnico krščanskim, zlasti katoliškim arheologom. — Dandanes je pač merilo učenosti, nepristranosti, resnicoljubnosti — mržnja do krščanstva! — Ker se iz spomenika ne more nič določnega spoznati, ravna jo več ali manj aprioristično vsi tisti, ki so za odločno poganski značaj, kakor oni, ki mu odločno pripisujejo krščanski pomen. Ako kdo na čelo svojega preiskovanja zapiše: Spomenik je pagansk, našel bo dokaze za svojo trditev; ako pa si kdo zapiše: spomenik je krščansk, našel bo tudi dovolj dokazov za svojo trditev. Vendar je velika razlika med krščanskimi starinoslovci in njihovimi nasprotniki. Dočim se poslednji pridružujejo: spomenik ne sme biti krščansk, pripoznavajo mnogi krščanski starinoslovci nedostatnost dokazov in možnost nasprotnih trditve. G. Perušek je seveda to zamolčal. Bral je gotovo razpravo dr. Wehoferja v Röm. Quartalschrift in iz nje bi bil lahko spoznal, da se pisatelj bolj skeptično izjavlja za eno in drugo stran. Ko je izšel njegov članek, je napravil na rimske učenjake različen utisek. Nekateri so se strinjali

¹⁾ Raynotam.

²⁾ N. d. str. 76.

ž njim, drugi so ugovarjali, češ, zakaj tako omahljivo piše. Dr. Wehofer je poslal svojo razpravo tudi Harnacku v Berlin. Ta se mu je čez nekaj časa zahvalil za knjižico in med drugim izjavil: „Tudi jaz tako mislim“ — t. j. da se stvar za sedaj ne dá pozitivno dognati.

Tudi Francoz M. Duchesne je že pred Dieterichovo knjigo jasno izjavil, da v tem vprašanju vernega učenjaka ne smejo motiti dogmatični predsodki (*Mélanges d'histoire et d'archéologie* t. XV. 1895. p. 160). Ž njim se strinja *Civiltà Cattolica* 1896, t. I. p. 220.

Ako še nekateri trdno vzdržujejo krščansko razlago, imajo k temu tako dolgo pravico, dokler nasprotniki svoje trditve ne dokažejo. Rus M. J. Pomjalovski se je v dolgem in tehtnem članku v „*Vizant. Vremennik*“ (1896. III. 317—336), govore o raznih spisih o tem vprašanju, izrekel za krščanski izvor. Besede Marucchijeve¹⁾, katere navaja gospod pisatelj, so pač pretirane, toda s kakim pravom gospod pisatelj trdi (str. 35), da uspehi Dieterichovi pomenijo izgubo ne za osebo, ampak za stvar, katero zastopajo krščanski starinoslovci? Katero stvar? Krščansko arheologijo? No, znanost napreduje, osebni nazori pa ginejo. Zdi se, da pisatelj meri na katoliško bogoslovje sploh.

Dà, to bi bilo kaj! — Nero si je nekdaj poželed, da bi vse ljudstvo imelo eno samo glavo, da bi jo mogel z enim mahom odsekati, tako si dandanes marsikdo želi, da bi celo dogmatično krščanstvo (zlasti katolicizem) bilo obešeno na en sam kamen, kjer bi je mogel kak modrijan zdrobiti z eno potezo svojega peresa.

Ako se jutri dokaže, da je Aberkijev spomenik res poganski, bo stalo krščanstvo ravno tako trdno, kakor doslej. Posledice, katere si obeta gospod pisatelj, so pač presmele.

Sklepamo z besedami iz *Analecta Bollandiana* (nav. zv. str. 77): „*Nous ne pouvons donc laisser passer, sans protester vivement contra les insinuations de M. Dieterich. Quand il aura démontré sa thèse, nous nous y rallierons, sans craindre de mettre en péril la moindre parcelle de nos dogmes.*“ Ne moremo si kaj, da ne bi prosvedovali odločno proti sumničenju g. Dietericha (mi bi rekli: g. Peruška). Kadar bo dokazal svojo trditev, se mu pridružimo, brez strahu, da bi stavili v nevarnost najmanjši delec naših dogem.

Dr. Fr. Kovačič.

¹⁾ Po slogu sodeč — podpisan ni — zagovarja Marucchi krščanske razlago v obširnem članku v „*Bessarione*“, *pubblicazione periodica di studi orientali*. Roma. 1898. nr. 15—22. — Ker nam je članek došel v roke, ko je ta spis bil že stavljen nismo se mogli nanj ozirati.

Nekoliko o novejši ruski književnosti.

(Napisal G. F.)

Odkar so pomrli in odložili pero veliki talenti ruskega realizma, ruska lepa književnost nima več tako krepkega in vplivnega talenta, da bi mogel dati določno smer vsi ruski književnosti. V ruski književnosti vlada meglena jesen, nejasna doba brez gotove odločne smeri. Temu so mnogo krive ruske društvene razmere, ki se nahajajo v nekem prehodnem stanju; rusko društvo nima nobene odločne smeri, ker manjka idej, ki bi vodile društveno življenje. Najkrepkejša je menda stranka „narodnikov“, ki je vneta za priprosti kmečki narod, kateremu hoče koristiti, prizadevaje se za povzdigo njegovega duševnega in gmotnega blagostanja. Druga močna stranka je stranka socijalistov ali, kakor se tudi imenuje, ekonomičnih materijalistov. Ker se je novejša ruska književnost vedno ozirala na društvene razmere in se pečala z vprašanji, ki so pretresala rusko društvo, zato se tudi v književnosti opažata dve smeri: narodniki in ekonomični (dijalektični) materijalisti. Vendar nobena teh dveh smeri ni dovolj močna, da bi mogla za seboj potegniti in združiti najboljše talente; uprav prvi talenti sodobne književnosti se gibljejo popolnoma svobodno in niso pristaši niti te, niti one smeri, le semtertja se približajo kateri izmed obeh.

V sedanjih zmedenih socialnih razmerah, ko so tako redki pravi značaji, pisatelji ne morejo najti pravih tipov, ampak le kratkotrajne, nestalne in nejasne tipe. Zato se pisatelji ne znajo več orientirati v pojavih življenja, ločiti važno od nevažnega, ker jim manjka vodilnih idej. Pri tem trpi celota spisa, doslednost in jasnost v opisovanju značajev, in ni čuda, da se je tudi v ruski literaturi začel pojavljati dekadentizem in simbolizem. Vendar moramo priznati, da so na Ruskem neugodna tla za dekadentizem, ker se mu ustavlja primeroma še dosti velika treznost ruskega društva in krepka falanga treznih kritikov.

Sedanja ruska književnost ima precej talentov, pa kakšni so! Večinoma so to talenti tretje, le malo je talentov druge vrste. Sočasni pisatelji ne znajo opisati zmedenega socialnega življenja, ne morejo zadeti na žilo žive istine. Temu so vzrok lažnjive estetične teorije, ki so zavladale poslednja leta, lažnjivi realizem, ki se je izpremenil v fotografijo življenskih pojavov, in nesposobnost analizovati pojave sočasnega socialnega življenja. Nimajo trdnega, doslednega svetovnega naziranja, nimajo določnih idej, občnih, širokih in globokih idealov. Zato se v Rusiji hlastno čitajo pisatelji, ki vsaj malo znajo razpravljati društvena vprašanja.

Nekaj je pa, kar nas more tolažiti v sedanjih razmerah ruske književnosti, namreč kritika, ki je pri Rusih še vedno dobro zastopana. Kakor ruska književnost brez kritike ne bi bila taka, kakoršna je, tako nam tudi

sedanja kritika priča, da ruska književnost še ni tako opešala, kakor skoraj vse druge evropske.

Toliko se mi je zdelo potrebno za vvod, preden preidem k pregledu najnovejših prikazni na ruskem književnem polju. Ker sem pa ravnokar omenil ruske kritike, naj omenim, da sta sedaj najznamenitejša kritika Mihajlovski in Protopopov, ki sta menda ostala najbolj zvesta tradicijam ruske realistične kritike, koje začetnik je Belinski. Posebno zanimiva prikazen je Protopopov, jako bistroumen in trezen kritik. Svoje razprave in kritike priobčuje v „Ruski Misli“ (pred kratkim je v omenjenem časopisu ocenil dela plodovitega pisatelja J. N. Potapenka). Upam, da bomo imeli priliko natančneje se seznaniti s tem kritikom, za sedaj navajam tu le odlomek iz neke njegove razprave. Dotično razpravo končuje Protopopov tako-le:

„Ideja lepote je relativna, ne pa absolutna. Ne govorim o tem, da je pojem lepote zavisen od občnega niveau-a pojmov subjektivnih, iz česar bi sledilo, da vam je n. pr. lepa ona ženska, ki je podobna Veneri milski, drugemu pa ona, ki dobro gospodinja. Gre nam za to, da ideja lepote z razvitkom osebnosti in družbe izgublja svoj prejšnji pomen ideje zunanje, fizične, stvarne lepote in dobiva pomen ideje duhovne lepote t. j. pomen moralnega ideala. Ideja fizične lepote ali bolje krasote je ideja poganska, katera je izšla iz egoističnega epikurejstva; ideja moralne lepote — to je ideja nove civilizacije, ideja krščanska, katera je izšla iz nauka: „Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.“ Časi samonasladnega helenizma, kateremu je za procvit bilo potrebno robstvo — ti časi minevajo in bodo za vedno minili, da se le krščanska morala v življenju toliko utrdi, da bo mogla izpolniti svojo nalogo — da umiri vse utrujene in obtežene. Cilj istinite, a ne abstraktne umetnosti obstoji prav v tem, da pomaga v življenju zmagi moralnega ideala.“

Med najpriljubljenejše sodobne ruske noveliste spada Vladimir Galaktionovič Korolenko. Rojen je bil l. 1853. v maloruskem mestu Žitomir. Študiral je v Petrogradu in Moskvi kmetijstvo; radi dijaških nemirov je bil pregnan v Sibirijo. Sprva je živel v prognanstvu v srednji Sibiriji, zadnja tri leta je pa moral prebiti v sneženih puščavah severne Sibirije med Jakuti. Še-le l. 1885. se je smel vrniti v svojo domovino, kjer se je kmalu proslavil s svojim pisateljskim talentom. Zdaj živi v Petrogradu kot sourednik pri velikem mesečniku „Ruskoje Bogatstvo“. Dosedaj je izšlo že več zvezkov njegovih zbranih spisov, v katerih se tudi večkrat spominja sibirskega življenja (n. pr. „Makarjev sen“, „Iz življenja sibirskih begunov“ itd.). Ženska nežnost in mehkost, tiha otožnost, ki pa nikoli ne preide v pesimizem, ljudomilost in psihologična natančnost so glavni znaki njegovih spisov; v tem ga ne prekosi noben sodoben ruski pisatelj. V svojem pesniško navdahnjenem opisovanju narave nas spominja Turgenjeva in malorusa Gogolja. Splošno se njegovi spisi ne odlikujejo toliko po realizmu, kolikor

po fini, včasih jako globoki psihologični analizi. — Med najboljše njegove spise spada „Slepi muzik“, ganljiva psihologična študija iz življenja slepega maloruskega dečka, prepletena s krasnimi opisi maloruske narave in maloruskih narodnih pesni. Lani je napisal povest „Nad Limanom“ iz življenja ruskih naseljencev v Rumuniji; tudi ta povest se odlikuje po istih svojstvih, kakor prejšnje. Vsi ruski kritiki hvalijo Korolenkove spise in občudujejo njegov nežni in tankočutni pesniški talent. Kako je Korolenko med ruskim čitačim občinstvom priljubljen, kaže to, da so njegovi spisi v malo letih doživeli že več izdaj; prvi zvezek je izšel že v šesti izdaji.

Vpliv dekadentizma se jasno kaže v nekaterih povestih pisateljice Z. N. Hippus (Merežkovske). Ta pisateljica je takoj v početku, ko je pred osmimi leti prvič stopila pred občinstvo, pokazala jako svež, živahen in dosti izviren talent. Prve in nekatere poznejše povesti imajo na sebi mnogo simpatičnih potez, tako da se takoj prikupijo čitateljem; z malo potezami zna pisateljica označiti kako osebo, da nam živa stopi pred oči. Toda teh vrlin pogrešamo v mnogih njenih novejših spisih; mesto živahnega, večkrat pesniško navdahnjenega opisovanja se nahaja v teh spisih prisiljen slog, preobložen z dekadentskimi frazami. Prva in najboljša je novela „Nesrečnica“, priobčena l. 1890. Prva zbirka njenih spisov ima naslov „Novi ljudje“, v kateri se nahaja razun povesti tudi 12 pesni, ki so pa manj pesniške nego njeni prozaični spisi. V povestih te zbirke nastopajo „novi ljudje“, skoraj sami čudaki brez svoje volje in energije. Taka povest je „Boginja“, kjer pisateljica popisuje dijaka-čudaka, ki ne ve, zakaj živi in po čem hrepeni; neka tajna sila ga vleče k nečemu „nejasnemu in nerazumljivemu“, k nekaki lepoti, katere ni na svetu. Malo boljša je v tem oziru novela „Miss May“, ki ima nekaj lepih strani, dasi njena junaka Andrej in sluga Tihon nosita na sebi znak „novih ljudi“. — Letos je izšla druga knjiga njenih povesti, ki ima naslov „Zrkala“. „Zrkala“ je naslov prve povesti, druge pa nimajo nobene zveze s tem naslovom. V knjigi je sedem povesti in deset pesni. Pesni niso veliko prida; mnogi verzi se sicer jako lepo in umetno glasé, pa kljub temu so hladni, dolgočasni in brez pesniške vrednosti. Boljše so povesti, posebno one, ki so priproste, kakor je n. pr. povest „Domovina“, v kateri je glavna oseba starček, vratar petrograjske palače, ki mnogo let premišljuje, kako bo lepo, ko si bo prihranil dovolj denarja in se vrnil v domovino, kjer je polje in gozd, si sezidal hišo in se lotil gospodarstva. Kje je ta domovina, tega ne ve; želi le svojo sobico zameniti s tihim mirom selskim. Ko se mu pa za to ponudi prilika, se ne more ločiti od svoje službe, tako se ji je privadil. Vratar je jako ljubezniva iz življenja vzeta oseba. — V povestih „Luna“, „Zrkala“, „Živi in mrtvi“ skoraj ni normalnih, zdravih ljudi; skoraj vse osebe so na pol nore, sami neprijetni čudaki — pravi dekadentje. Dekadentstvo se kaže tudi v vsebini, tehniki in jeziku tako, da se nam zdi včasih kar smešno. „Sence zvokov zvončkov“, „motna žalost je davila srce“, „žolti vzduh polen zvokov, ki so nedvomni“, „kratki in razsipajoči se zvoki, okrogli in trdi“. Ti in podobni stavki se nahajajo v knjigi. Zadnja povest „Zlatocvet“, dolga 200 strani, bi bila dobra, ko bi

bila krajša in bi imela manj ponavljanja. — Sploh je videti, da pisateljica bolj nazaduje nego napreduje in bati se je, da bo njen že sičér ne posebno krepek talent polagoma popolnoma obledel in opešal.

Popolnoma drugačen talent nego Korolenko je A. P. Čehov (rojen leta 1860.), ki je po mnenju mnogih kritikov najbolj nadarjen med novejšimi pisatelji. Korolenko je nežen, žensko-gracijozen, ljudomil in otožen, Čehov pa je krepek, včasih skoraj robat in brezobziren, ter rajši sarkastičen in pesimističen nego otožen. Jedrnatost, realistična vernost in krepkost, izvirnost in jasnost njegove psihologične analize so glavne prednosti njegovega pisateljskega talenta; s kratkimi in določnimi potezami zna jasno in živo načrtati vsak značaj, posrečijo se mu tudi opisi narave in pokrajinskega življenja, v katerih se večkrat povzpne do turgenjevske pesniške krasote. Nekateri njegovi krajši spisi so pravi biseri in se dajo primerjati z „Lovčevimi zapiski“. Pa Čehov ima tudi svoje slabosti. Njegova brezobzirnost ga večkrat zapelje malo predaleč; pogosto sodi preveč pesimistično, tu in tam pogrešamo moralne resnosti in njegov humor se rad izpremeni v sarkazem in odurnost. Najbolj pa pogrešamo v večini njegovih daljših spisov vodilne ideje, enotnega svetovnega naziranja, ker Čehov menda sploh nima nikakega določenega naziranja o svetu in življenju. To nam je Čehov sam s svojo značilno brezobzirnostjo in odkritostjo povedal iz ust svojega junaka: „V vseh mislih, čuvstvih in pojmi, ki jih ustvarjam, ni ničesar občnega, kar bi vse to vezalo v celoto. Vsako čuvstvo, vsaka misel živi v meni za-se; v vseh mojih sodbah, v vseh mojih slikah, katere riše moja duša, ni onega, kar se imenuje občna ideja.“ Res čudno se nam mora zdeti, kako more tako nadarjen pisatelj, kakor je Čehov, v svojih spisih biti brez vodilne ideje. Čehov sam pa misli, da to lahko nadomesti z neodvisnostjo in osebno svobodo. Čehov piše kar in kakor mu ravno ugaja, kar mu narekuje srce, in se prav nič ne ozira na to, kaj pravi o njem kritika. Protopopov pravi o njem: „Čehov nima občne ideje, po kateri bi pisal, in misli, da je ta ideja ona njegova ‚svoboda‘, katere nimajo drugi ruski pisatelji.“

Čehov je jako plodovit pisatelj; spisal je nekoliko dram in veliko število povesti in črtic. Izšlo je mnogo zvezkov njegovih spisov v več izdajah. Med starejšimi spisi omenjam: „Pisane povesti“ (l. 1886.), „V mraku“ (1887.), „Nedolžne besede“ (1887.), „Povesti“ (1888.) i. dr. Posebno se odlikujejo povestice in črtice zbrane pod naslovom „V mraku“, ker se v njih kaže mnogostranski, globoki talent pisateljev in se v njih še ne opaža ona njegova brezprincipnost, ki nas tako moti v mnogih njegovih poznejših daljših spisih. Od l. 1890. dalje je napisal mnogo obširnejših povesti, na primer „Nadležna stvar“, „Povest neznanega človeka“, „Dvoboj“, „Žena“, „V bolnišnici“ (Palata št. 6.), „Tri leta“ i. dr., ki so mu zagotovile dostojno mesto v zgodovini ruske književnosti. Snov teh povesti je vzeta večinoma iz življenja ruske inteligence. V povesti „Žena“ pripoveduje inženir Asorin o svojem zakonskem življenju; njegov značaj je načrtan jako živo in dosledno. V povesti „Tri leta“ je Čehov jako zanimivo opisal življenje moskovskih pristinoruskih trgovcev. Tu se seznanimo z mnogimi originalnimi značaji. Junak povesti je Aleksij Fedorovič Laptev, solastnik bogate mo-

skovske firme. Pod vplivom napačne, suženjske vzgoje je ostal kljub svoji vseučiliščni izobrazbi neodločen in nespreten človek, ki si v nobeni zadregi ne zna pomagati; večinoma živi lahkomišelnost in tudi pri ženitvi se dá voditi od lahkomišelnosti in brezmišelnosti čuvstvenosti. Značaji so načrtani izvrstno; vidi se, da pisatelj z umnim in bistrim očesom opazuje življenje. Zato pa tem bolj pogrešamo vodilne ideje. V povesti se obravnavajo razna važna življenjska vprašanja; toda pisatelj se ne odloči na nobeno stran, pusti nas neodločne in tudi glavni junak naposled ne ve, kam plove. „Živeli bomo — in bomo videli“, tako se konča povest, in čitatelj se od nje loči nezadovoljen, „pijan disharmonij“. Da pisatelj s pazljivim očesom opazuje vse struje v življenju novodobne inteligence, je pokazal v povestih: „Crni menih“, „Profesor književnosti“ in „Uboj“. — Dolgo pa že ni noben pojav v ruski književnosti vzbudil tolike senzacije, kakor kratka povest Čehova „Kmetje“, ki je izšla lani v „Ruski Misli“ in je že prevedena na razne evropske jezike. Ta povest je vzbudila mnogo pozornosti in preprirov v ruski žurnalistiki, eden jo razlaga tako, drugi drugače. V njej je načrtano življenje ruskih kmetov; z brezobzirnim realizmom so živo načrtani res tipični značaji; pisatelju se vidi, da dobro pozna narodovo življenje in mišljenje. Povest ima mnogo lepih strani; Čehov je v njej pokazal vse svoje prednosti, tako da ta povest spada med najboljše proizvode nove ruske književnosti. Mnogi mu očitajo, da je gledal preveč črno, kar je le nekoliko opravičeno, ker je povest pisana popolnoma umetniško in realistično, brez vsake tendence; pisatelj ni mogel pisati drugače in neki ruski kritik to povest po pravici imenuje „bolestni vzdih izmučene duše umetnikove“. O ruski inteligenci in njenem delovanju za narod sodi Čehov jako neugodno. Zato je inteligenco, ki se je poslednja leta živo zanimala in navduševala za preprosti narod in izkušala izboljšati njegovo stanje, v svoji preveliki navdušenosti pa sodila preoptimistično, jako neugodno iznenadilo, ko je zvedela iz te povesti bridko resnico. — V poslednjih številkah lanske „Ruske Misli“ je Čehov priobčil tri črtice, katere nas po vsebini, tehniki in slogu spominjajo „Lovčevih zapis-kov“, samo da so bolj malenkostne in nimajo toliko realne podlage.

A. M. P e s k o v, znan pod pseudonimom M. G o r k i spada med najmlajše ruske pisatelje; na književnem polju se je pojavil l. 1895. M. Gorki ima jako krepek in izviren talent, samo da je pri njem velika nevarnost, da se bo udal popolnoma dekadentizmu. Gorki je talent posebne vrste; naglo pograbi prizor ali dogodek, ki je napravil nanj posebno velik vtisk in ga tako rekoč kar vrže na papir. Ker piše pod vplivom naglih vtiskov, je umljivo, da piše naglo, kar škodi tehniki in pisatelja tira proti strastni dekadentski struji, oni struji, ki z blazno brzino speje v neznano daljavo.

Ruski realisti so mojstersko načrtali tipe one vrste „nepotrebnih“ ljudi, ki bi radi delovali za človeštvo, ki imajo mnogo lepih misli in načrtov, pa nič ne storé in so „nepotrební“ in „odveč“, ker nimajo nikake energije. Osamljeno stoječi Pomjalovski je načrtal tip proti družabnemu redu se borečega „raznočince“ (človeka brez plemstva, nižjega uradnika); Gorki je pa vpeljal v slovstvo nov pojav v človeški družbi, zastopnike „petega stanu“,

proti družabnemu redu se boreče ljudi brez pravic, brez imetja, brez gotovega cilja. V vrstah teh ljudi se nahajajo bosopeti postopači in podobni elementi, ki se zavedajo svojega nizkega stališča v človeški družbi, zato ji pa zavidajo, jo sovražijo in ji izkušajo škoditi; drugi se pa izkušajo povzpeti višje, se zavedajo osebne svobode in svojega človeškega dostojanstva, ter zahtevajo, da ostala družba prizna njih pravice. Iz vrste teh nemirnežev in nezadovoljnejšev jemlje Gorki snov za svoje spise in zato v njih prevladuje valovito, nemirno, burno čuvstvo; v vsem se kaže nekak nemir in strastna naglica, iz njih veje neko čudno sovraštvo in nezdrav cinizem. Z umetniškimi potezami zna slikati naravo in ima globoki čut za razne prirodne pojave, kar blažilno vpliva na čitatelja. — Pisatelj piše mnogo in naglo, zato včasih v enem spisu ponavlja podobne motive. Primeri se mu tudi, da ti značaji? ki v njih kipi nemirno življenje, preobladajo njegov sicer krepki pisateljski talent in namesto dosledno izpeljanih značajev nam poda včasih samo načrte. — Gorki je v jedrnatem slogu in z nenavadno plastiko načrtal mnogo zanimivih, popolnoma izvirnih značajev, toda v naglih načrtih ni dovolj obdelal in pojasnil novih tipov. Na najvažnejša življenjska vprašanja ne dá nikakega odgovora; sploh kaže, da nima jasnega svetovnega naziranja. V značajih in v tehniki opazamo mnogo dekadentskih potez, splošno pa prevladuje surovi, brezupni pesimistični naturalizem. V opisovanju človeških strasti in živalskih instinktov v človeku se je v noveli „Varenjka Plesova“ (v lanskem „Severnem Vestniku“) ponižal celo do pornografije, ki je bila vedno izključena iz boljšega ruskega slovstva.

V. Svetlov je pred nekoliko leti stopil v vrsto ruskih leposlovcev s „Kavkaškimi pripovedkami in legendami“, ki se odlikujejo po svežosti, preprosti in neprisiljenosti. Manj so se mu posrečili njegovi prvi daljši spisi. V njih je pokazal, da ima lep dar, pa le za krajše spise. Načrtal je sicer mnogo lepih, efektnih prizorov in epizod, toda celotno ni snovi dovolj obdelal. Nakopičil je preveč gradiva, ki ga pa ni mogel dovolj enotno in dosledno obdelati; opisovanje je preširoko in premalo globoko. Znatno napredek je pa pokazal pisatelj v svojih zadnjih dveh obširnih romanih: „V neznanu daljavo“ (izšel v posebni knjigi l. 1898.) in „Prazno srce“ (v „Ruski Misli“ l. 1898.), čeprav se tudi tu ni mogel izogniti nekaterim umetniškim nedostatom. Ta dva romana sta za nas zanimiva posebno zato, ker se pečata z nekim modernim življenjskim pojavom, ki se pa o njem redko kaj čita v modernem slovstvu. Mislim namreč oni pojav, ki ga je François Coppée v svoji knjigi „La bonne souffrance“ označil nekako tako-le: „Nepobitno dejstvo je, da mnogi duhovi, siti surovega realizma modernega sveta, težé po idealu in veri, ter se prostovoljno vračajo k veri Kristusovi.“ Da je ta pojav modern, zato nam pričajo imena Vladimir Solovjev, Huysmans, Bourget, Brunetière, Joergenson in naposled morda še Strindberg. Ta pojav nudi leposlovcem mnogo zanimivega novega psihološkega gradiva, ki bi moglo v mnogem pojasniti in izpopolniti psihologijo modernega človeka. Zato ni čudno, da se je V. Svetlov kar v dveh dolgih romanih lotil take snovi.

V romanu „V neznano daljavo“ je vodilna misel: „Vera ali propast.“ Junak romana je profesor medicine Pavel Bolotov, jako izobražen in spreten zdravnik. Pri zdravljenju je bil jako srečen; vse ga je slavilo in oboževalo. V nekem nevarnem slučaju se je pa zmotil in napačno zdravil bolnika. Drugi zdravniki so to napako opazili in dokazali. S tem je bil zlomljen ponos našega junaka. Izgubil je zaupanje v vedo in samega sebe. Lotila se ga je melanholija, prava ruska melanholija, ki ga je dovela do nihilizma. Pustil je profesuro in šel iskat miru in tolažbe. Sešel se je z jako izobraženim starčkom-menihiom. Ta je iz razgovora spoznal bolezen Bolotova in jo označil tako-le: „Ta bolezen — bolezen našega veka — je nevera... Bogati z izkustvom in znanjem, vendar ste siromašni, ker nimate vere, in zato nima vaša modrost in znanje nobene vrednosti.“ Potrt se je ločil Bolotov od meniha. Na svojem potovanju je prišel k razumni, izobraženi in globokoverni ruski posestnici Evgeniji Panovi. Ta ga je seznanila s svojo gorečo in preprosto vero. Duševno bolni zdravnik je sicer okrevail, a njegovo srce je počasi vzprejemalo vero Kristusovo. Zaradi neke male spletke je odpotoval. Čez dva meseca se je vrnil — pa zastonj. Spet se je vrgel v življenje brez vesla in krmila. Odnoslo ga je v — „neznano daljavo“. — To je vsebina. Roman umetniško ni vsestransko dovršen. Nekateri postranski značaji so naslikani premedlo, vendar je lepo in umetno izpeljana glavna misel. Pisatelj kaže, kako lepo, vzvišeno in osrečevalno je krščanstvo, a kako življenje brez vere, brez vodilnega principa žene človeka v propast.

Malo dalje je šel v romanu „Prazno srce“. Ideja romana je: „Prazno, nemirno in nesrečno je človeško srce brez vere.“ Tudi tukaj kaže, da ima edino le življenje v duhu krščanske vere vrednost in smisel za človeka. Peter Turygin, junak tega romana, je čital mnogo modernih (posebno nemških) filozofov; pa ti niso zadovoljili niti njegovega duha niti srca. Moderni egoizem mu je bil zopern; bolj mu je prijal krščanski altruizem. Ker je pa nekemu zapravlljivemu častniku lahkomiiselno posodil veliko svoto, pa bil pri tem opeharjen, je prišel v velike neprilike, kar je v njem pospeševalo duševni prevrat. Po hudih duševnih borbah je sklenil iti v samostan iskat miru. Za nekaj časa se je sicer umirilo njegovo srce, toda zdaj se je začel oglašati njegov od pretiranega skepticizma in kritizma okuženi um z raznimi nespametnimi dvomi proti krščanstvu. In ko so valovi življenja začeli burnejše udarjati na njegovo le na videz umirjeno srce, so postali umski dvomi še glasnejši in ga tako zbegali, da je zapustil samostanske zidove. Pa uvidel je, da je sedaj še bolj nesrečen nego prej. Srce mu ni dalo miru, še enkrat se je zatekel v samostan. Toda njegov vznemirjeni duh ga je sedaj še bolj begal, boj med srcem in umom ga je gnal v obup — v smrt. — V tem romanu se je pokazal pisatelj na mnogih mestih jako nadarjenega opazovalca življenja in dobrega psihologa. A njegova glavna slabost se je pokazala tudi tukaj. Svetlov je segel globoko v človeško dušo in pojasnil ali vsaj izkušal pojasniti zanimive skrivnosti človeškega srca, težčega po sreči. A taki romani se ne vržejo kar tako na papir, kakor dela n. pr. M. Gorki pri svojih „načrtkih“, ampak zahtevajo globokega premisleka in preudarka.

Le potem je mogoče dosledno opisati tako burne in ves organizem pretre-sujoče boje duše, ki se hoče iz žeje po resnici in sreči iztrgati modernemu brezverstvu, ter se vrniti v naročje edino osrečujočega krščanstva. Svetlov je pa pisal prena-glo, zato je pa v tem deloma krasno pisanem romanu poka-zal, kaj bi bil lahko storil, ko bi se bil še bolj potrudil.

Kljub nekaterim nedostatkom najdemo v romanu mnogo zanimivih misli povzetih iz psihologije sedanosti. Za moto je postavil Pascalov stavek: „Ne iskal bi Me, ko bi Me že ne bil našel.“ S tem je hotel izraziti ono globoko resnico, ki se posebno poudarja v novejšem času, da je namreč „anima humana naturaliter christiana“ in to je naš pisatelj tudi jasno pokazal. Pa sama goreča žeja po sreči, po božjem, še ne pelje naravnost do pravega krščanstva. Tudi še ni dovolj, da človek spozna in prizna blodnje moderne filozofije in slabost naših umskih zmožnosti, ter radi tega zavrže um, sledeč pobožnim željam svojega srca. Taka pot ne pelje vedno k pravi veri, ampak k nekemu nezdravemu mysticismu, ki ne more pomiriti ne uma ne srca. Le um more ločiti resnico od laži, zato mora um ravnati želje našega srca; le složno sodelovanje uma in srca je prava pot do resnične vere. Če pa um še celo bega srce z raznimi nespametnimi dvomi in je volja preslaba, da bi se odločila, potem ne ostane drugega nego — propast, kar vidimo pri junaku „Praznega srca“. Svetlov kaže, kako pretiran skepticizem in kriticism pogubno vpliva na človeka, čigar srce hrepeni po sreči prave vere. Če si pojasnimo stvar na ta način, nam je umevno, da junak „praznega srca“ ni mogel najti resnice in — sreče. Nikakor pa ne moremo pritrditi Svetlovu, ko trdi, da je um sovražnik vere. „Vera se začne tam, kjer neha razum...“ Za vero ni potreben razum in razum je — sovražnik vere“, tako pravi pobožni menih v imenu pisateljevem. Tu je pisatelj zagrešil, ker je iz prej-snjih misli napravil popolnoma napačen sklep. Pretirani kritizem, ki hoče pronikniti vse skrivnosti krščanske vere, pač nasprotuje veri; v tem oziru se mora vsak ukloniti po zgledu sv. Avgušтина: „Verujem, da bi razumel.“ Nepristranski um pa podpira vero in mogli bi reči: „Um zahteva, da verujem.“ Seveda iz ust ruskega meniha so umevne take besede; saj imajo na Ruskem večinoma le slabe pojme o krščanskem filozofičnem sistemu in o znanstveni obrambi krščanstva. — Videti je, da je Svetlov pristaš onega verskega gibanja, onega fideizma, ki se je zadnja leta pojavil tudi na zapadu, posebno na Francoskem in Angleškem. Brunetiére in Lord Balfour stojita na čelu onih duhov, ki so iz novodobne vede spoznali in dokazali slabost človeškega umskega spoznanja, in zato vabijo človeštvo, naj se vrne k veri, edini rešiteljici človeštva. Ta vera v svoji kali sicer ni prava vera, ker ne temelji tudi na razumu, ampak samo na čuvstvu in srcu, na težnjah po idealu in sreči.¹⁾ Pa taka vera lahko dovede do prave vere, kar kaže vzgled Brune-tiére-ov. Kako pa, da so junaki Svetlovi tako nesrečni, da jih žeja po sreči, žeja po božjem tira ali v „neznano daljavo“ ali pa v smrt? Ali morda ne

¹⁾ cf. Vl. Ledóchowskega T. J. razpravo „Rozumność wiary“ v „Przeglądu powszech-nem“ 1897. I. str. 1—22.

bi bilo primerno, da bi nam Svetlov pokazal tudi duševne boje Rusa, ki v veri išče in res najde srečo? Take pojave sta opisovala že Dostojevski in Tolstoj, in tudi dejanski vzgledi nam kažejo, da to na Ruskem ni nemogoča stvar. Profesor filozofije na petrograjskem vseučilišču VI. Solovjev je imel tudi podobne duševne boje, kakor junak „Praznega srca“. Kot vseučilišnik v Moskvi je študiral moderne zapadne filozofe. Pri proučevanju filozofov Kantove šole je prišel do prepričanja, da mora bivati absolutna resnica.¹⁾ Kakor junak „Praznega srca“ se je tudi Solovjev zatekal v samostan. Tu se je vglobil v krščanstvo, proučil cerkveno zgodovino prvih stoletij in je postal goreč branitelj krščanskih načel in katolik po mišljenju.²⁾

V kratkem sestavku ni mogoče podati popolne slike o novi ruski književnosti, ker je vsled svoje množine in raznoličnosti postala že skoraj nepregledna. Omejil sem se na našete pisatelje, ker se mi zdé zanimivi in značilni za sedanjo dobo ruskega prozaičnega leposlovja. Seveda ne morem trditi, da bi ruska književnost ne imela še precejšnjega števila zanimivih in tudi nekoliko bolj nadarjenih pisateljev, nego li je ta ali oni izmed naštetih.

Še jasnejše nam bo slika in stanje sedanje ruske lepe književnosti, če jo primerjamo s klasično dobo ruskega realizma. — Sredi rastočega modernega individualizma in egoizma se je oglasila ruska realistična (pravzaprav realistično-idealna) književnost in je bila sprejeta v zapadni Evropi z velikim priznanjem in presenečenjem. Priznanje je našla radi svoje velike umetniške vrednosti in izvirnosti, presenetila pa je Evropo s svojimi idejami. Kako misel zagovarja, kaj oznanjuje ta književnost? „Ne ponos človeškega jaz-a“, ne titansko, revolucionarno moč možganov in samo možganov, ne človeka-sebičneža, ne človeka-boga, temveč pozitivne kategorične npravne zakone, potrpežljivost in požrtvovalnost, ponižnost in ljubezen, sočutje in vero! Ne umetnost radi umetnosti, temveč umetnost za življenje, umetnost za smrt, umetnost za večnost.“³⁾ Ne egoizem in ne sentimentalna humaniteta, ampak ljubezen do bližnjega, krščanski altruizem, to je ideja, ki prevladuje v ruski realistični književnosti in poteka iz krščanskega značaja ruskega naroda. Krščanski značaj ruskega naroda poudarjajo in priznavajo vsi najboljši poznavalci ruskega naroda. Po mnenju Solovjeva sta pobožnost in globoki verski čut najznačilnejši potezi v značaju ruskega naroda. Podobno sodi P. A. Baumgartner⁴⁾ in najboljši poznavalec ruskega značaja in

¹⁾ Tako se je ta učeni in odkritosrčni mož izjavil v osebem razgovoru s poljskim jezuitom M. Morawskim. („Przegląd powszechny“ I. 1890. I. str. 309.)

²⁾ Svoje katoliško prepričanje je odkrito in brez strahu pojasnil posebno v dveh, za vprašanje o zedinjenju cerkvâ važnih knjigah: „La Russie et l'église universelle“ LXVII + 336. Paris, 1889. in „История и будущность теократии.“ XXII + 396. Zagreb, 1887.

³⁾ „Museum“ (glasilo češko-moravskih bogoslovcev) 1898/99. str. 25.

⁴⁾ „Es liegt etwas ungemein Gemüthliches im russischen Volkscharakter. Ein Zug zur Frömmigkeit, zur Ehrfurcht, zum Gehorsam, zu freundlichem Wohlwollen ist ihm

ruske književnosti, učenjak Pypin proti Francozu Vogué-u (ki govori nekaj o ruskem budistično-azijatskem [!] značaju) odločno poudarja krščanski značaj ruskega naroda in književnosti. Ni čuda, da v vsi ruski književnosti silijo na dan krščanski ideali, ki so lepo izraženi v prvih umotvorih ruskega realizma. Ni mi treba omenjati Dostojevskega in Tolstega; dovolj je, če omenim, da še celo indiferentist in pesimist Turgenjev (ki je živel večinoma v Parizu) ni mogel prezreti ruskih krščanskih značajev („Plemiško gnezdo“, „Lukerja“ in tu in tam v „Lovčevih zapiskih“). V članku „Etika in estetika“ pravi Protopopov, da so velikani ruske književnosti omahovali med estetičnimi užitki in etičnimi idejami. „Ena pot pelje v hram Apolonov in Venerin, v carstvo velikega Pana, v svet čutnih naslad in fizične krasote, v svet estetičnega egoizma. Druga pot vodi na podnožje onega križa, ki je bil pred 2000 leti povzdignjen na Golgoti — v carstvo moralnih idealov, v dolino trudnih in obteženih, v svet etičnega altruizma. Krasota in naslada — cilj prve, pravica in dolžnost — cilj druge poti.“¹⁾ Življenje najženijalnejših ruskih pisateljev in prvih zastopnikov ruskega narodnega značaja, Gogolja, Dostojevskega in Tolstega nam priča, da pri njih prevladuje druga struja; proučevanje in opisovanje ruskih značajev, — umetnost jih je pripeljala na „podnožje Križa“. Solovjev méni, da bi se bilo tako zgodilo tudi s Puškinom, če ne bi bil umrl prezgodnje smrti. In da Tolstoj ni prišel do čistega krščanstva, tega je kriva zapadnoevropska moderna filozofija, ki je ni mogel spraviti v soglasje s svojim globokim verskim čustvom (ker kaj takega sploh ni mogoče); kriva je pa tudi razkolna cerkev, ker mu ni mogla dati nobene versko-filozofične podlage, da bi mogel na nji osnovati svojemu ženiju primerno svetovno naziranje.

Tak je torej v bistvu značaj ruskega naroda, taka je tista književnost, ki je „verna slika ruskega naroda“.

Kaka razlika torej, če primerjamo z dobo realizma sedanjo dobo ruske književnosti, katere glavne poteze sem podal v vvodu. Proti koncu naj še omenim, da novejši pisatelji le prav redko opisujejo Rusa kot religioznega človeka in še takrat najrajše le bolj od senčne strani. V povesti „Kmetje“ se Čehov dotika tudi verske strani preprostega naroda. Kakor je ta povest sploh mračna slika ruskih kmetov, tako se je tudi v verskem oziru dotaknil pisatelj neke senčne strani. Pripoveduje, kako se ruski kmetje v vsakdanjem življenju kaj malo menijo za vero, kadar je pa kaka cerkvena slovesnost, takrat pobožno povzdigujejo oči proti nebu in zdi se jim, da niso osamljeni na zemlji, da jih nekaj veže z nebom. To sicer ne velja splošno, vendar je treba priznati, da je vsled krivde razkolne cerkve verski čut ruskega naroda preveč vezan na zunanje forme. Onemogla razkolna cerkev ne izpolnjuje svojih dolžnosti in se kaj malo méni za to, da bi s primernim poukom gojila verski čut in premalo skrbi za praktično krščanstvo. Če zraven tega

wie angeboren.“ — „Nordische Fahrten. II. Durch Skandinavien nach St. Petersburg.“ stran 521.

¹⁾ „Etika in estetika.“ („Русская Мысль“ 1893. knjiga IV.)

še pomislimo, da do sedaj tudi država ni storila skoraj nič za izobrazbo preprostega naroda, potem si lahko pojasnimo nekatere žalostne pojave med ruskim narodom. Le globoko versko čuvstvo je vzrok, da sta se čisto krščanstvo (ki ga moramo ločiti od ruskega bogoslovja) in prava pobožnost, kljub vplivom razkola še tako ohranila med ruskim narodom.

Mnogi Rusi (med temi tudi Pypin) so prepričani da je bil bizantinski vpliv v vsakem oziru škodljiv za ruski narod in njega duševni razvoj. Tega pa menda ne pomislijo, da razkol ni drugega nego plod propadajočega bizantizma in da onemoglo drevo ne more roditi zdravega sadu. Če bi torej Rusi sklepali dosledno, bi morali priti prej ali slej do ideje zedinjenja s katoliško cerkvijo. In Bog daj, da ne bi bil več daleč čas, ko bo ta ideja zedinjenja, ki se zanjo navdušuje zapad, našla prijaznega odmeva tudi v Rusiji. Gotovo je, da to vprašanje vedno jasneje postaja Rusom, samo da jih ovirajo narodnostni in politični predsodki. Če se naposled ozremo še na tok časa in na duševni razvoj človeštva, smemo biti prepričani, da se bo tudi v Rusiji zjasnilo. Kakor pri zavednem človeku pride čas, ko se mora odločiti za vero ali nevero, kakor bo v življenju narodov prišel tisti čas, ko bodo stopili pred isto alternativo, tako bo tudi v duševnem razvoju Rusije (morebiti še-le po velikih družabnih in duševnih prevratih) napočil dan, ko bo pred duševno oko vsakega omikanega Rusa z neisprosnostjo vzplula ona ista alternativa, do katere je prišel Solovjev po svobodnem razmišljanju: „Ali zedinjenje cerkvâ, ali nejasnost in blodno tavanje!“¹⁾ Rusom bo jasno, da se je treba odločiti ali za svetlo luč ali za nejasen somrak, za življenje ali životarenje, za čisto vesoljno krščanstvo ali za krščanstvo omadeževano od narodnega egoizma. In dobri Bog, ki je tako globok verski in pobožnostni čut vsadil v srce ruskega naroda, od Bizanca zapeljanih Rusov gotovo ne bo zapustil v onem odločilnem trenutku. Naloga zapadnih katolikov, posebno pa sveta dolžnost zapadnih Slovanov je pa, da temeljito proučujejo ruski narodni značaj in ruske narodno-cerkvene razmere, da bodo mogli enkrat uspešno sodelovati pri velepomembni spravi akciji, ki se bo — kakor upamo — enkrat vršila med vzhodom in zapadom.

¹⁾ „Исторія и будущность теократіи“ str. 10.

Amerikanizem — obsojen.

P. Hecker in amerikanizem.

Nikakor ne mislimo omračiti spomina že nad deset let v Bogu počiva-jočega katoliškega duhovnika P. Hecker-ja. P. Izak Tomaž Hecker je bil blag, neumorno delaven, apostolsk mož.¹⁾ Njegov namen je bil brez dvoma najboljši. Da je porasel iz njegovega dela in truda amerikanizem, tega je bila kriva njegova mladost, pa naša z liberalizmom prepojena doba.

Izak Hecker se je rodil v New-Yorku 18. decembra l. 1819. Oče, iz protestantovske rodovine, je bil popolnoma brez vsake vere, mati pa je bila po rodu luteranka, a je pozneje šla k metodistom. Od matere je dobil Izak nekaj verskih vtiskov. Ko je bilo Izaku sedem let, je moral pustiti šolo in iskati si kruha. Bil je izprva tekač v tiskarni nekega metodističnega lista, potem črkolivec, naposled pekarski pomočnik. Kmalu je izgubil vso vero, kar je je sploh z doma imel. Ostala mu je le neka čudna sanjavost, pa misel, da je poklican za veliko nalogo. Kot deček se je že spustil v delavsko gibanje in bil nekaj takega, kar so dandanes pri nas socijalni demokratje. Ves je gorel za enakost. Iz sočutja do živali se je zapisal med vegetarijance. L. 1834. se je seznanil z dr. O. Brownson-om. Brownson je bil nemiren duh. Dan za dnevom je menjal vero; proučil je vse moderne filozofe; občeval z vsemi mogočimi filozofi. Na Heckerja je naredil mogočen vtisk. Njegove ideje so si ga popolnoma osvojile. Brownson sam je vedno hitel naprej, po njem so ideje vrele, in umiril se ni prej, dokler ni prišel v katoliško cerkev. Ko pa se je umiril, je bilo v njegovi duši marsikaj drugače; misli so se izjasnile in izčistile; spoznal je, da je dolgo blodil v veliki hereziji XIX. stoletja, v liberalizmu. V katoliško cerkev je prišel ž njim tudi Izak Hecker, a ni bil tako jasen mislec kakor Brownson, in je prinesel s seboj še mnogo idej iz prejšnje dobe Brownsonove.

Tedaj, ko se je Hecker seznanil z Brownsonom, je bil ta še unitarec. Tudi Hecker je začel hoditi v cerkev unitarcev. Poleg tega je bral Kanta, Schellinga, Hegla. Umel ni mnogo, a vtisi so mu le ostali. Iz mladinskih metodističnih spominov, iz tedanjega beriva, iz pogovorov, so se v njem izcimile verske ideje, ki ga niso nikdar več zapustile. Živel je v veri, da Bog neposredno občeje z ljudmi in da se javi božji duh v vsakem posamezniku. Sam je mislil, da ga navdihuje višji duh. Zdelo se mu je, da ima prikazni. Nekdaj je videl angelsko čisto bitje, nekaj nebeškega, sam ni vedel kaj. A videlo se mu je, kakor da je že davno čutil s tem bitjem, kakor da bi izhajale obeh misli, želje in dejanja iz enega središča. Od tedaj je bil silno otožen. Zdravnik mu je svetoval, naj se oženi. Hecker je mislil na to, a lepota one prikazni mu je branila. Brownson mu je dal

¹⁾ Primeri: „Stimmen aus Maria Laach. 1898. zv. 9. in 10. Otto Pfülf S. J.: „Pater Isaak Thomas Hecker.“ Po tem spisu so posnete životopisne črtice o Hecker-ju.

svet, naj se izkuša razvedriti. Pridružil se je družbi, ki je tedaj živela v Brook Farm. Ta družba se je osnovala l. 1841. in je ostala do l. 1847. Bili so v njej moški in ženske vseh ver. Delali so na polju, učili se filozofije in literature, peli in plesali. Bila je neka ameriška idila. Hecker jim je pekel kruh in poslušal predavanja o Kantu, Spinozi in o literaturi. Življenje v tej družbi mu je bilo všeč. Našel je v njej mnogo plemenitih src, in še pozneje mu je ta družba bila za dokaz, da je človek po naravi plemenit in kreposten. A prikazen mu ni dala miru. Zapustil je to družbo. L. 1843. je bil v West-Roxbury v katoliški cerkvi. Božja služba je močno vplivala nanj, in odslej se je mnogo bavil s katoliško cerkvijo. Katoliški nauk mu je bil všeč, le zdelo se mu je, da je katoliška cerkev premalo praktična v ne zgolj verskih stvareh. Sklenil je posvetiti se duhovništvu, a ni še vedel, ali v katoliški ali v anglikanski cerkvi. Pisal je Brownsonu. Brownson je pa bil sam že prav blizu katoliške cerkve, in je odgovoril, da je za oba edino prava pot — pot v katoliško cerkev. Leta 1844. sta bila oba vzprejeta v katoliško cerkev. Hecker se je začel učiti latinsko in grško, a bil je ves nervozen in naučil se je le malo. Seznanil pa se je z nekim redemptoristom, in kmalu na to ga najdemo v Belgiji kot novica redemptoristov. Leta 1849. so ga posvetili, četudi ne prav radi, zakaj naučil se je bil le malo. Razburjale so ga vedne fantazije in bavil se je najraje le z mistiko. Za sholastiko celo ni imel nobene doumljivosti. L. 1851. se je vrnil v Ameriko, da bi deloval v misijonih. Izpočetka je imel sila težav; nobene propovedi ni zmoget; a počasi se je privadil. Posebno srečo je imel s protestanti, ker je najbolj poznal njih težnje in dvome. L. 1856. je napisal prvo knjižico, v kateri je dokazal, da se more umiriti človeško srce le v katoliški cerkvi. Knjižica je našla mnogo priznanja, dasi ni bila brez napak. To ga je ohrabrilo. Že l. 1858. je izšel drugi spis, v katerem riše katoličanstvo kot „vero človečanstva“. Brownson je izrazil proti nji resne pomisleke, vendar je bil vnanji uspeh izredno dober. Še večji uspeh je imel, ko je protestantom javno govoril o katoliški cerkvi. To ga je še bolj potrdilo v misli, da ima od zgoraj zvanje, izpreobračati ameriške protestante. Sklenil je ustanoviti popolnoma ameriško hišo redemptoristov. Tudi nekatere škofo je pridobil za ta načrt. Predniki pa niso bili zadovoljni. Zato je Hecker brez njih dovolitve šel v Rim k generalu. Ker se je Hecker s tem hudo pregrešil proti obljubi pokorščine in uboštva, ga je general izključil iz reda. Vsi ugovori mu niso nič pomagali. Nazadnje mu je Pij IX. dovolil, da sme kot svetni duhovnik osnovati novo kongregacijo sv. Pavla. Sezidal je v New-Yorku novo cerkev in s petimi tovariši „pavlisti“ začel delovati za svoj smoter. Dvanajst let (od 1859—1871) je bil Hecker prednik „pavlinec“. Deloval je neutrudno. Imel je misijone in konference za protestante; osnoval je katoliški list mesečnik; katoliško tiskovno društvo; katoliški list za mladino; oskrbel je izdavanje brošuric za ljudstvo. Posebno pa je skrbel za mlado svojo kongregacijo. V tej je hotel vtelesiti svojega duha. Za smoter ji je postavil nalogo, delovati za združenje Amerike s katoliško cerkvijo. Da bi kongregacija dosegla ta smoter, je vzgajal vse pavlince po svojem

duhu. Vsak pavlinec naj bi bil popoln, a po svojem značaju in po značaju ameriške kulture. Kakor je bil sam popoln amerikanec od nog do glave, tako je hotel, naj bodo vsi pavlinci amerikanci, po govorici, obleki, običajih, življenju, politiki. Pavlinec naj bi ne družile obljube, ampak le ljubezen in gorečnost. Vsak naj bi se razvijal po svoje, po svoji individualnosti in svoji glavi, neodvisno od drugih. Gojiti je posebno dejavne kreposti nasproti pasivnim, naravne kreposti nasproti življenju milosti in molitve.

L. 1871. so začele Heckerju pojemati moči. Na svet zdravnikov je potoval na jug, potem v Evropo, na Laško, v Švijo ... vrnil se zopet v Ameriko, hiral, dokler ni 22. decembra l. 1888. umrl.

Kongregacija se je po njegovi smrti le slabo razvijala. Sedaj, ko je minilo že 40 let, odkar jo je osnoval, ima še-le 32 duhovnikov in dve hiši. A vpliv njegovih idej je bil močan. Nadškof Ireland, nadškof Keane, škof O'Gormann so bili bolj ali manj njegovi učenci in zagovorniki njegovih idej, — amerikanizma.

V mnogočem nejasne Heckerjeve ideje so učenci dalje razvijali in tolmačili, nekoliko v duhu učitelja, nekoliko pa tudi v svojem duhu. Tako se je polagoma spočelo to, kar imenujemo sedaj amerikanizem.¹⁾

Amerikanizem ima politično, socialno in religiozno lice. Politično je ameriško-republikansko, socialno demokratično, religiozno individualistično.

Hecker je bil individualist kot metodist in tak je ostal v mnogem oziru tudi še kot katoličan. Po naravi nagnjen k mistiki, si je osvojil tudi katoličanstvo le bolj z mistične plati. Kakor je sam čutil v sebi vedne inspiracije, meneč, da so božje, tako je tudi za druge osnoval nekako novo mistiko. Vsakega navdihuje naravnost Bog, je dejal, in zato se ni treba dosti meniti za druge ljudi in vnanje učitelje. Odtod je bilo učencem kaj lahko razbrati nauk o neodvisnosti tudi od cerkvenega učiteljstva in cerkvene oblasti. In zares so začeli poudarjati neko samosvojost na nevaren način.

Individualizem so vvedli Hecker in še bolj njegovi učenci tudi v moralo. Začeli so razločevati dvojne kreposti: dejavne in trpne. Trpne, kakršne so ponižnost, pokorščina, zatajevanje, ... dejali so, so bile dobre za druge čase, a sedaj v časih republikanskih mora biti človek dejaven, pogumen, samostojen; človek mora zaupati sam v sebe, v svojo naravno silo in v sv. Duha, ki ga navdihuje in vodi; vnanjega vodstva človek ne potrebuje.

Individualizem so takisto vvedli v kongregacijo. Obljube so zavrgli, češ, da omejujejo svobodo; druge redove so začeli prezirati, češ, da v njih ni modernega duha. Kongregacija pavlinec naj bi bila v vsem odsvit združenih ameriških držav.

Amerikanizem torej po bistvu ni drugega kakor neki katoliški liberalizem, prepojen s protestantovskim individualizmom.

¹⁾ Cf. „L' Americanismo.“ Roma. Desclée, 1898.

Ko se je Elliotova biografija Heckerja preložila tudi na francoski jezik, in ji je nadškof Ireland napisal pripomenek, se je amerikanizem prenesel tudi na Francosko, ter je provzročil mnogo prepиров in nemirov med katoličani. Na Nemškem si je pridobil simpatije Schell-ove. Gibanje je razburjalo duhove bolj in bolj. Končno se je zdelo potrebno, da izpregovori Rim. Leon XIII. je napisal amerikanskemu kardinalu Gibbonsu poslanico, v kateri je izrekel sodbo o amerikanizmu. Te in one ideje amerikanizma niso samo njemu svojske, ampak liberalizmu sploh, zato je Leonova poslanica važna za vse.

Poslanica Leona XIII. o amerikanizmu.

Dragemu sinu Jacobu Gibbons-u, kardinalu-duhovniku svete rimske cerkve, z naslovom sv. Marije prekotiberske, nadškofu baltimorskemu,

Leon XIII. papež.

Dragi sin! Pozdrav in apostolski blagoslov!

Dokaz Naše naklonjenosti je, da Ti pošljamo to pismo, one naklonjenosti, ki smo jo ves čas dolgotrajnega Svojega škofovstva Tebi, kakor tudi Tvojim tovarišem škofom in vsemu amerikanskemu ljudstvu neprestano izkazovali. Porabili smo zares z veseljem vsako priliko, da smo izpričevali Svojo naklonjenost, bodi si, ko se je vaša cerkev tako lepo razvijala, bodi si, ko ste tako moško in spretno branili in pospeševali katoliško stvar. Še več, često smo se čudili srečnemu značaju vašega ljudstva, čigar probujeni duh je vedno obrnjen k velikim idejam in stremi za tem, kako povzdigniti človeško omiko in državno veličino.

Dasi pa sedanje pismo nima namena potrjati hvale, katero smo vam tolikokrat dajali, marveč le označiti nekatere stvari, ki se jih je ogibati, in nekatere napake, ki jih je popraviti, vendar upamo po pravici, kakor nas je nagibalo na pisanje isto čuvstvo apostolske naklonjenosti, katero smo vsekdar gojili za vas in katero smo tudi često izrazili, da je bodete tudi vi vzprejeli kot enak znak naše ljubezni, tembnlj, ker je posebno namenjeno, da odpravi neke prepire, ki so zadnji čas nastali v vaši sredi, ter mnogo duhov, dasi ne vseh, ne malo razburjajo miru na kvar.

Ni Ti neznano, dragi sin, da je knjiga o življenju Izaka Tomaža Hecker-ja, posebno, ker so jo nekateri preložili in izdali v drugem jeziku, provzročila žive prepire o nekih novih nazorih, kako treba krščansko živeti. Zato torej, da očuvamo neomadeževano sveto vero, kakor smo dolžni po Svojem vrhovnem apostolstvu, ter da poskrbimo za srčni mir vernikov, hočemo nekoliko obširneje s Teboj govoriti o tej stvari.

Novi nazori, o katerih govorimo, opirajo se približno na le-ta načela: da ložje privede h katoličanstvu one, ki so še ločeni, mora se cerkev prilagoditi, bolj nego li doslej, omiki zrele dobe, popustiti staro strogost in dati pripusta (koncesij) novo-

dobnim narodnim težnjam in načelom. In to je treba umeti, kakor mnogi sodijo, ne le gledé na način življenja, ampak tudi gledé na nauke, ki so v zakladnici sv. vere. Da bi namreč bilo lažje privabiti ločene, pravijo, treba je prezreti nekatere verske stvari, ker imajo manj pomena, ali pa jih je vsaj treba tako oslabiti, da ne ohranijo več zmisla, ki jim ga je vedno dajala sv. cerkev.

Kako zlò je to izmišljeno, tega, dragi sin, pač ni treba na široko dokazovati. Dosti je, če se ozremo na vir in bistvo nauka, kakor ga nam sporoča sv. cerkev. Vatikanski zbor pravi o tem vprašanju: „Verski nauk, ki ga je Bog razodel, ni izročen nalik modroslovnemu izumku človeškemu umu, da ga izpopolnuje, ampak izročen je kot božji zaklad nevesti Kristusovi, da ga zvesto čuva in nezmotno razklada.... Le tisti zmisel svetih nauk je treba vsekdar ohraniti, katerega je enkrat določila sv. mati cerkev, in nikdar ga ni dovoljeno zapustiti, tudi ne pod videzom in imenom globljega umevanja.“¹⁾ Tudi ni misliti, da je brez greha tisti molk, če se nekatera načela katoliškega nauka namenoma prezró in nekako s pozabo otemné. Zakaj vseh resnic, kar jih obsega krščanstvo, je eden in isti početnik in učitelj „Edinorojeni Sin, ki je v naročju Očetovem.“²⁾ Da pa so za vse čase in vse narode, to je jasno iz besedi, katere je govoril Kristus apostolom: „Pojdite in učite vse narode... učite jih izpolnovati vse, karkoli sem vam zapovedal, in glejte! jaz sem z vami vse dni do konca sveta!“³⁾ Zato pravi isti vatikanski zbor: „Z božjo in katoliško vero je treba verovati vse, karkoli ima v sebi pisana ali izročena božja beseda, in cerkev, bodisi s slovesno razsodbo, bodisi z navadnim in splošnim učiteljstvom, ukazuje verovati kot od Boga razodeto.“⁴⁾ Nikakor naj torej nihče ne odtrga ali namenoma prezre kaj, kar uči nauk, od Boga razodet! Kdor bi to storil, pač ne bi privedel ločenih k cerkvi, marveč bi le katoličane odtrgal od cerkve! Povrnejo naj se — kaj bi nam bilo dražje? — povrnejo naj se v Kristusov ovčnjak vsi, ki blodijo daleč, a ne po drugi poti kakor po tisti, ki jo je Kristus pokazal!

Seveda način, kako naj katoličani živé, ni tako določen, da se ne bi mogel časom in krajem primerno izpremeniti. Cerkev ima izvestno od svojega Ustanovnika vrojeno usmiljenje in milosrčje; zato je od početka rada ravnala tako, kakor je o sebi izpovedal sv. Pavel: „Vsem sem vse postal, da bi vse zveličal!“⁵⁾ In zgodovina vseh prešlih vekov je priča, da je ta apostolska stolica, kateri ni izročeno le učiteljstvo, ampak tudi vrhovno vladstvo vse cerkve, vsekdar stanovito držala se istega nauka, istega zmisla, iste misli; a način življenja je vedno tako uravnavala, da nikdar ni prezrla tako različnih narodov, ki jih objema, običajev in čudi, da je le božje pravo ostalo neoskrunjeno. In kdo dvomi, da bo tako tudi sedaj storila, če to zahteva duševni blagor? Toda soditi o tem ne pristoji zasebnikom, ki jih tako lahko prevara videz, ampak cerkvi gre sodba; in

¹⁾ Constit. de Fid. cath. c. IV. — ²⁾ Jan. 1, 18. — ³⁾ Mat. 28, 19. — ⁴⁾ Constit. de Fid. cath. c. III. — ⁵⁾ I. Kor. 9, 22.

v tem se morajo ujemati vsi, da jih ne zadene graja našega prednika Pija VI., ki je obsodil kot krivičen cerkvi in sv. Duhu, ki jo vlada, LXXVII. stavek pistojske sinode, v kolikor presoja od cerkve ustanovljeno in odobreno uredbo (disciplino), kakor da bi cerkev mogla ustanoviti nepotrebno in tršo uredbo, nego li se sklada s krščansko svobodo.

V stvari pa, o kateri govorimo, dragi sin, je še pogubnejše ter katoliškemu nauku in katoliški uredbi še bolj protivno tisto mnenje novotarjev, naj se vvede v cerkev nek a s v o b o d a, vsled katere bi moč in čuječnost oblasti bila nekako omejena, ter bi se vsak vernik lahko bolj prepustil svoji čudi in dejavnosti. To namreč, pravijo, da terja zgled one novodobne svobode, ki je malone osnovno pravo vse svetne družbe. O tej svobodi smo obširno govorili v okrožnici o osnovi držav, ki smo jo poslali vsem škofom; tam smo tudi dokazali, kakšen razloček je med cerkvijo, ki biva po božjem pravu, in vsako drugo družbo, ki biva le po svobodni volji ljudi. Zato tu označimo le neko misel, nekaj dokaz, s katerim izkušajo pregovoriti katoličane na tako svobodo. Pravijo namreč, da ni treba imeti po vatikanskem zboru nobene skrbi za papeževo nezmotljivost; ker je torej ta stvar dognana, se lahko dá vsakemu več svobode bodisi gledé na mišljenje ali na delovanje. Zares čuden dokaz! Če namreč kaj sledi iz nezmotljivega učiteljstva, sledi pač to, naj se nihče ne umika temu učiteljstvu, marveč naj se mu vsi popolnoma prepusté, da jih uči in vodi, da se tako tem lažje izognejo katerisibodi osebni zmoti. Dodenimo še to, da se tisti, ki tako dokazujejo, zelo malo menijo za božjo modrost in previdnost; zakaj če je le-ta hotela, da sta se oblast in učiteljstvo apostolske stolice s slovesno razsodbo izrekla, je hotela to zlasti zategadelj, da bi uspešneje obranila katoličane zoper nevarnosti nove dobe. Razbrzdanost, ki se tolikrat zamenjava s svobodo; strast, vse rěči in prereči; popolna svoboda karkoli misliti in pisati, je tako zelo omračila duhove, da je uprav sedaj bolj negoli kdaj poprej hasnivo in potrebno učiteljstvo, da ne zanemari kdo vesti in dolžnosti. Mi pač nikakor ne zametamo novodobnih pridobitev; kam li, ko se marveč veselimo vsega, kar se najde resničnega in doseže dobrega, da se pomnoži zaklad vede in razširi javna blaginja. A vse to, če naj je v trajno korist, mora biti in se ohraniti, ne da bi se prezirala cerkve oblast in modrost!

Dosledno oglejmo si še stvari, ki so nekake posledice označenih nazorov; v njih, kakor mislimo, ni slabega namena, a stvar sama je izvestno sumljiva. Najprej zametajo v n a n j e u č i t e l j s t v o kot odveč, da, kot manj koristno za vse, ki težé po krščanski popolnosti: zakaj sedaj, kakor pravijo, sv. Duh izliva v srca vernikov več in obilnejših darov negoli prejšnje čase, in uči jih neposredno s skrivnostnim navdihom in giblje s skrivnostnim nagonom. Gotovo je drzno, če kdo hoče določiti mero, kako se Bog daje v delež ljudem; to je namreč odvisno edino le od njegove volje, in je Bog popolnoma svoboden delivec svojih darov. Spiritus ubi vult spirat.¹⁾ Duh diha, kjer hoče. „Vsakateremu izmed nas pa je dana milost po meri Kristusovega

¹⁾ Jan. 3. 8.

darovanja.“¹⁾ Kdo pač, če premišljuje zgodovino apostolov, vero nastajajoče cerkve, borbe in smrti junaških mučencev, naposled toliko starih časov prebogatih z najsvetejšimi ljudmi, bi se upal primerjati prejšnje čase s sedanjimi in trditi, da se je v prejšnjih časih manj izlival sv. Duh? Toda pustimo to! Nihče ne dvomi, da sv. Duh skrivnostno spustivši se v dušo pravičnih, deluje v njih ter jih vzbuja z opomini in nagibi; ko bi ne bilo tako, bi tudi vse vnanje vodstvo in učiteljstvo bilo zaman. „Če kdo meni, da je mogoče pritrđiti zveličalni, t. j. evangelijski propovedi brez razsvetljenja sv. Duha, ki daje, da človek rad pritrdi in veruje resnico, tega vara krivoverski duh.“²⁾ Toda, kakor vemo tudi iz izkušnje, teh opominov in nagibov sv. Duha večinoma ni mogoče čutiti brez neke pomoči in priprave vnanjega učiteljstva. „Tisti“, pravi sv. Avguštin, „sodeluje v dobrih drevesih za sad, ki jim tudi zunaj priliva in jih obdeluje po kateremkoli služabniku, in sam dá znotraj rast.“³⁾ Splošen je namreč zakon, da premodri Bog, kakor je skleni ljudi navadno rešiti po ljudeh, tako tudi one, katere kliče k višji stopinji svetosti, po ljudeh tja rokovodi, da bi se namreč, kakor pravi Krizostom, „po ljudeh od Boga učili.“⁴⁾ Sijajen zgled te resnice je postavljen takoj v početku cerkve: dasi je namreč Savel, „dihteč pretenje in morijo“,⁵⁾ slišal glas Kristusa samega in njega vprašal: „Gospod, kaj hočeš, da naj storim?“, je bil vendar poslan v Damask k Ananiji: „Pojdi v mesto, in tam se ti bo povedalo, kaj ti je storiti!“ Poleg tega so oni, ki težé po večji popolnosti, prav zato, ker hodijo po malo shojeni poti, bolj pristopni zmoti in radi tega jim bolj negoli drugim treba učitelja in voditelja. Ta pravec je vedno v cerkvi določeval ravnanje: ta nauk so izpovedali vsi, kar jih je v teku stoletij slovelo z modrostjo in svetostjo, in drzno, ter nevarno je, zametati ta nauk.

Če pa kdo globlje razmatra stvar, bo težko uvidel, ako se tudi odpravi vsak vnanji ravnatelj, kaj hoče po mnenju novotarjev tisti obilnejši vpliv sv. Duha, ki ga tako poveljujejo. Zares, če je treba pomoči svetega Duha, je je treba sosebnost za kreposti; toda novotarji naravne kreposti črez mero povišujejo, kakor da bolj pristajajo običajem in potrebam naše dobe, in kakor da je bolje, če kdo ima te, češ, da ž njimi človek lažje in vztrajneje deluje. Težko je pač umeti, kako morejo kristjani bolj ceniti naravne kreposti negoli nadnaravne, ter naravnim pridevati večjo moč in plodovitost. Ali je torej narava obenem z milostjo slabejša negoli narava prepuščena sama sebi? Ali so se pokazali najsvetejši možje, ki jih cerkev slavi in javno časti, zato slabotne in nezmožne v naravnem redu, ker so se odlikovali s krščanskimi krepostimi? In, če tudi se je časi čuditi slavnim činom naravnih kreposti, koliko pa jih je med ljudmi, ki bi zares imeli naravne kreposti? Kje je kdo, ki ne bi v sebi čutil strasti in sicer močnih strasti? Da pa more stanovitno zmagovati strasti in izpolnovati vse četudi samo naravne zakone, treba je človeku neke božje pomoči. Posamezni čini pa, katere smo zgoraj omenili, so često, če jih kdo natančneje premotri, le bolj na videz krepostni, negoli resnično krepostni! A denimo, da bi bili taki!

¹⁾ Efež. 4, 7. — ²⁾ Concil. Arausic. II. can. 7. — ³⁾ De grat. Christi c. XIX. — ⁴⁾ Hom. I. in inser. alt. — ⁵⁾ Dj. ap. 9.

Toda, ako neče kdo „zastoj se truditi“ in zabiti večnega blaženstva, h kateremu nas Bog milosrčno kliče, kaj mu pomagajo naravne kreposti, če se jim ne pridruži blagodat in moč milosti božje? Prav pravi sv. Avgustin: „veliko moči in prebrz tek, a vstran!“¹⁾ Kakor namreč moč milosti dviga, žlahtni in krepí človeško naravo, ki je po izvirnem grehu padla v onemoglost in nečast, tako ista moč milosti utrja in krepí naravne kreposti, ter jih oplaja, da požene iz njih brezkončno blaženstvo.

Z rečenim nazorom o naravnih krepostih se zelo ujema drugi nazor, ki deli vse krščanske kreposti v dve vrsti: v trpne kreposti, kakor pravijo, in v dejavne; trpne, pravijo, so bile bolj primerne za prošle čase, dejavne so bolj za sedanjost. Kaj treba reči o tej razdelitvi kreposti, je jasno: kreposti namreč, ki bi bila zares trpna, ni in je ne more biti. „Krepost“, pravi sv. Tomaž, „znači neko usovršenje zmoglosti; usovršenje zmoglosti pa je dejavnost, in dejavnost kreposti ni nič drugega, kakor dobra raba svobodne volje“²⁾ seveda s pomočjo milosti božje, če je dejavnost nadnaravna. Da pa so nekatere krščanske kreposti primernejše tem, druge drugim časom, bo trdil le tisti, ki se ne spominja apostolovih besedi: „Katere je poprej vedel, tiste je tudi poprej odločil, da bodo enaki podobi njegovega Sina.“³⁾ Učitelj in vzornik vse svetosti je Kristus; po njem se morajo ravnati vsi, ki želé biti deležni nebeške sreče. A Kristus se ne menja s časi, ampak je „ravno tisti včeraj in danes in vekomaj“⁴⁾ Ljudem vseh vekov torej velja opomin: „Učite se od mene, ker jaz sem krotak in iz srca ponižen“⁵⁾ v vseh časih se nam kaže Kristus „pokornega do smrti“⁶⁾ za vsako dobo velja rek apostolov: „Kateri so pa Kristusovi so svoje meso križali z grehom in željami vred.“⁷⁾ O da bi jih pač mnogo več te kreposti gojilo tako, kakor so jih gojili najsvetejši ljudje prešlih časov, ki so bili s ponižnostjo, pokorščino, zatajevanjem, močni v dejanju in govoru, v največjo korist ne samo cerkvi, ampak tudi državi!

Iz tega nekakšnega zaničevanja evangeljskih kreposti, ki jih po krivem imenujejo trpne, je naravno sledilo, da se je začel razlezati v duhove tudi prezir redovnega življenja. In da je to novotarjem skupno, sklepamo iz nekaterih njih nazorov o redovnih obljubah. Pravijo namreč, da se redovne obljube ne strinjajo z duhom našega časa, češ, ker omejujejo človeško svobodo; da so bolj za slabotne negoli za krepke duhove; da niso mnogo prida za krščansko popolnost in za blaginjo človeške družbe, marveč da nasprotujejo in škodujejo prvi in drugi. Toda, kako krivo je tako govorjenje, je lahko razvideti iz navade in nauka cerkve, ki je vsekdar na vso moč odobraval redovno življenje. In po pravici! Zakaj tisti, ki se, klicani od Boga, radovoljno oklenejo redovnega življenja, nezadovoljeni z navadnimi zapovedimi in dolžnostmi sledé evangeljskim svetom, da se pokažejo Kristusu hrabre in velikodušne vojsčake. Ali mar tako delajo slabotni duhovi? Ali je to za popolno življenje nepotrebno ali škodljivo? Tisti, ki se zavežejo s takimi redovnimi obljubami, tako malo izgubé svobodo, da uživajo

¹⁾ Ps. 31. 4. — ²⁾ 1—2, 1. — ³⁾ Rim. 8. 29. — ⁴⁾ Hebr. 13. 8. — ⁵⁾ Mat. 11, 29. — ⁶⁾ Fil. 2, 8. — ⁷⁾ Gal. 5, 24.

marveč mnogo obilnejšo in plemenitejšo, ono namreč, „s katero nas je Kristus osvobodil“. ¹⁾

Kar pa še pravijo, da redovno življenje nič ali le malo koristi cerkvi, to dela redovom krivico, poleg tega pa kaj takega ne bo trdil nihče, kdor je prebiral cerkvene letopise. Ali niso prav vaše Združene države od redovnikov dobile začetke vere in omike? saj ste sklenili zadnjič — kar vam je le v čast! — enemu izmed njih javno postaviti spomenik! In zdaj, v naših časih, kako marljivo, kako plodonosno delujejo redovne družbe, kjerkoli so, za katoliško stvar! Kako mnogi hité v tuje kraje, oznanjajo evangelij in širijo omiko, in sicer z največjim navdušenjem in med največjimi nevarnostimi! Izmed njih, ne manj kakor iz druge duhovščine, prejema krščansko ljudstvo oznanjevalce božje besede in duhovne vodnike, mladina vzgojitelje, cerkev naposled vzornike vse svetosti!

V tej hvali tudi ni razločka med onimi redovniki, ki so izvolili dejavno življenje, pa med tistimi, ki so izvolili samoto, da tam molijo ter delajo pokoro. Kako zaslužni so bili in so še tudi le-ti za človeštvo, to vedó dobro tisti, katerim ni neznano, kaj „premore stanovitna molitev pravičnega“, ²⁾ posebno, če je združena s telesno pokoro, da utolaži in spravi Boga.

Če je torej morda nekaterim ljubše, združiti se brez redovnih obljub, storé naj, kakor jim drago; to ni nič novega v cerkvi in nič, česar bi cerkev ne dovolila. A varujejo naj se, da takih združb ne bodo stavili nad redove; nasprotno, ker je dandanes človeštvo bolj pohlepno po nasladah negoli kdaj, je treba mnogo bolj čislati tiste, ki so vse zapustili in šli za Kristusom!

Naposled, da se predolgo ne mudimo, pravijo tudi, da je treba popustiti način in pot, kako so doslej katoličani delali zločeenimi, da bi jih privedli nazaj, in da se je treba lotiti novega načina in nove poti. Gledé na to stvar naj le to opomnimo, dragi sin, da ni modro zavreči, kar je preteklost po dolgi izkušnji odobrila, in sicer ravnajoč se tudi po apostolskih naukih. Iz sv. pisma vemo, da so vsi dolžni truditi se za zveličanje bližnjih, vsak v svojem redu in na svojem mestu. Navadni verniki bodo prekoristno izpolnovali to od Boga jim dano dolžnost, če bodo brezmadežno živeli, izvrševali dela krščanske ljubezni, ter goreče in neprenehoma molili Boga. Duhovniki pa morajo isto dolžnost izpolnovati s tem, da modro oznanjajo evangelij, da resno in slovesno opravljajo sv. opravila, zlasti pa, da sami sebe upodobijo po naukih, katere je dal apostol Titu in Timoteju.

Ker pa se božja beseda lahko oznanja na razne načine, ne grajamo, če kdaj kdo govori ločenim, ne v cerkvi, ampak na kakem drugem spodobnem kraju, tudi ne prepiroma, ampak v prijateljskem razgovoru, ako se to vidi boljše; toda za to naj odločijo škofje s svojo oblastjo take, ki so se o njih zvanju in brezmadežnem življenju že prej prepričali! Zakaj mislimo,

¹⁾ Gal. 4, 31. — ²⁾ Jak. 5, 16.

da je pri vas premnogo takih, ki so ločeni od katoličanov bolj iz nevednosti negoli svojevoljno; take pa morda lažje privede v en Kristusov ovčnjak tisti, ki jim prijateljsko in po domače razloži resnico.

Po tem, kar smo doslej povedali, je jasno, dragi sin, da ne moremo odobriti tistih nazorov, ki jih imenujejo nekateri s skupnim imenom *amerikanizem*. Če s to besedo hočejo zaznamovati posebne duševne vrline, ki dičijo ameriške narode, kakor dičijo druge narode svoje; ali če hočejo zaznamenovati vaše državne razmere, vaše zakone in običaje, nikakor ne zametamo te besede. Toda če rabijo to besedo za to, da ž njo ne samo zaznamujejo, ampak celo opravičujejo zgoraj označene nazore, ali je kak dvom, da jo bodo Naši častitljivi bratje ameriški škofje prvi zavrgli in obsodili kot njim in vsemu njih narodu kar moči krivično? To namreč vzbuja sumnjo, da so pri vas taki, ki si umišljujejo in hočejo v Ameriki drugo cerkev, kakor pa je po vseh krajih. Cerkev je ena; ena po enotnem nauku in ena po enotnem vladstvu; ker pa je Bog postavil za nje središče in temelj stolico sv. Petra, zato se po pravici imenuje rimska cerkev, zakaj „kjer je Peter, tam je cerkev“. Kdorkoli se torej hoče prištevati med katoličane, ta odkritosrčno izpovedaj to, kar je dejal Hijeronim papežu Damazu: „Jaz, sledeč kot prvemu le Kristusu, sem združen s tvojim blaženstvom, to je s stolico Petrovo; na to skalo, vem, da je sezidana sv. cerkev; kdorkoli s teboj ne pobira, raztresa.“

To, dragi sin, kar Tebi speročamo, dolžni svoji službi, s posebnim pismom, bomo naznanili tudi drugim škofom Združenih držav, zatrjujoč iznova ljubezen, katero imamo do vsega vašega ljudstva. Kakor je vaše ljudstvo v prešlih časih mnogo storilo za vero, tako bo, kakor upamo, z božjo pomočjo še več storilo v prihodnje. Tebi pa in vsem vernikom Amerike dajemo kot jamstvo božje milosti s pristrčno ljubeznijo apostolski blagoslov.

V Rimu, pri sv. Petru, dné 22. januarija 1899, v 21. letu Našega papeštva.

Leon XIII., papež.

Razgled obzornikov.

La Civiltà Cattolica.

(1899. 21. jan.)

Katolicizem koncem XIX. stoletja. Pred sto leti so nasprotniki katoliške cerkve sploh mislili, da se bliža katoličanstvu zadnja ura, ter da bo skoro zatrto katoliško ime. Sedaj koncem XIX. stoletja ne govoré več tako. Sedaj govoré le še o politični dekadenci katolicizma. Moč in bogastvo, pravijo, je v tujih rokah, in iz tega sklepajo, da je katolicizem princip nazadovanja. Toda ta sklep je sofizem. Najprej pozemska blaginja ni svojski smoter katoliške cerkve. Kristus je ustanovil svoje kraljestvo za večno popolno blaženstvo ljudi. Je katoliška cerkev narodom tudi v pozemsko blaginjo, a le nenaravnost, indirektno. Zato se samo o sebi lahko zgodi, da je religioznemu napredku sodobna materialna dekadencia. Za materialno blagostanje je odločilnih še mnogo drugih prirodnih in prigodnih činiteljev. Potem pa je zopet sofizem primerjati Italijo in Španijo z Rusijo in Nemčijo, kakor da bi bila politika v Italiji in Španiji katoliška, a v Rusiji in Nemčiji

akatoliška, ko je marveč treba reči, da je vsepovsod pravec politike ne religija, ampak koristolovje, utilitarizem. Res je, da so „katoliške države“ dandanes tudi politično oslabele, toda zakaj? Ne zato, ker so pod vplivom katolicizma, ampak nasprotno, en vzrok je prav ta, ker so se odtegnile vplivu katolicizma — in sicer bolj odtegnile, nego li „akatoliške“ države. To je sicer paradoxon, a ni paralogizem; trditev se zdi protislovna a je resnična. Kar se namreč tiče ljudstva, je v katoliških državah izvečine katoliško, v akatoliških državah evropskih pa tudi nikjer ni docela antikatoliško, zakaj ljudstvo samo je le malokje odpadlo od katolicizma, vladarji pa, ki so je odtrgali, so ohranili v njem ostanke katolicizma, ne morda iz ljubezni do krščanstva, ampak ker so vedeli, da je katolicizem velik element družabnega reda in močna opora javne oblasti. Nasprotno pa so vlade v katoliških deželah pod vplivom masonstva vse storile, da bi ne ohranile, ampak iztrebile krščanstvo. Akatoliških narodov vlade priznavajo, da je Kristus ustanovil cerkev, masonske vlade katoliških narodov to tajé; one priznavajo razodetje in neke dogme, te oboje tajé; one verujejo v Kristusa Boga-človeka, te mu priznavajo komaj človečanstvo; one priznavajo, da je v Bogu vir vse oblasti, te izvajajo vso oblast iz menjave ljudske volje. Tako so ohranile v nekem zmislu heterodoksne vlade več katolicizma, nego li masonske vlade katoliških držav. Seveda masonska kuga se je začela razlezati tudi že v akatoliške dežele, in ker ljudstvo nima toliko katoliškega življa, zato se ta kuga tudi globlje zajeda. Če družba pod vplivom masonstva izgubi versko edinstvo, živo krščansko zavest in vero v božji izvor oblasti, tedaj se začne razkrajati in bližati v „magnum chaos“, v socializem. In zares vidimo, da se je v akatoliških deželah socializem že močneje ukoreninil nego li v katoliških deželah. Toda če XIX. stoletje zahaja okuženo od socializma, zamira tudi s prepričanjem, da brez vere ni rešitve. Ni rešitve brez pravice in ljubezni, a nesebično pravičnost in močno ljubezen more dati le krščanstvo. Najsi je torej politični vpliv katoličanstva navidezno oslabil, socialno se je okrepil. Družba čuti bolj in bolj, da je le v krščanstvu rešitev, in čem večje bo socialno zlo, tem bolj se bodo narodi bližali krščanstvu. Politično so države cerkev ukovalé, socialno se vrača v srca narodov. Moralna sila katoliške cerkve se je prav koncem XIX. stoletja silno okrepila. Hierarhija se je razširila; vez edinstva se je utrdila; redovi so zadobili novo moč; namnožile so se ženske družbe in začele zares moderno apostolstvo; katoliški misijoni oznanjajo Kristusa križem sveta. Mnogo apostazije je prinesel XIX. vek, a v drugem oziru se more po vsej pravici imenovati apostolski vek!

* * *

Daljnja vsebina: Il problema dell'emigrazione dinanzi al parlamento. — L'operaio nell'economia moderna. — Elena Lucrezia Cornaro Piscopia (1646–1684). — Nel paese de' Bramini. Racconto. — Un nuovo teste di morale. — Archeologia. — Cronaca contemporanea.

* * *

Vsebina zvez. 4. febr.: Il novissimo programma della massoneria in Italia. — Illirij — Veneti — Coni. — Le nostre critiche e i nostri critici. — Discorso d'un poliziotto inglese agli Italiani. — L'economia frumentaria del governo pontificio.

* * *

Vsebina zvez. 18. febr.: La Russia e l'arbitrato della Santa Sede per la pace. — Un Breve di Leone X. citato dai Rosminiani. — La psicologia dell'immaginazione secondo l'Aquinate. — Elena L. Cornaro. — Di una nuova opera interna a S. Scolastica. — Una vita di Carlo Montalambert. — Il principio del nuovo secolo. — Cronaca.

Rivista internazionale di scienze sociali e discipline ausiliarie.

(Jan. 1899.)

Krščanska morala po mnenju modernega socialista. (S. Talamo.) Modernim socialcem je delavsko vprašanje zgolj ekonomično, recimo gastronomično vprašanje. Toda motijo se, vprašanje je sosebno pravno, in v morali je treba iskati principov, da se reši vprašanje. Gotovo mora biti tudi gmotno stanje dostojno — in v tem oziru čaka še mnogo mnogo dela — a vendar je navadno glavni vzrok delavske bede le-ta, da so izgubili

vski pravce npravnosti. Dajte delavcu še tako mezdo, a pustite ga v močvirju nemoralnih nauk in zgledov, delavcu ne bo boljše, ampak le vedno slabše. Delavsko vprašanje bo še-le tedaj rešeno, ko razmerja med delavcem in lastnikom, proletarcem in kapitalistom, ne bo več uravnaval železni zakon ponudbe in popraševanja, brezsrčni malik moderne liberalne ekonomije, ampak ko bodo to razmerje uravnavali blagonosni zakoni pravice in poštenja. Socijalist Merlino je to spoznal in pripoznal brez ovinkov in zadržkov. Iz morale, pravi, da je zajeti osnovne principe novega socijalnega reda. Seveda, pravi, iz katere morale? Družba je razdjana; moderni človek sam s seboj razprt; determinizem modernih moralistov je uničil razloček med dobrim in slabim, med krepostjo in zlobo; le še stara izročila in navade nekoliko vzdržujejo poedinca. Treba je reforme, in ta reforma, pravi Merlino, mora obsežati ne le poedinca, ampak tudi družbo, prevzeti mora individualno in socijalno vest, zasebne in javne npravi, zakone in socijalne ustanove. Toda katera bo ta morala? Krščanska ne, odgovori sedaj Merlino, ker krščanska etika nasprotuje vesti modernega človeka. Ne ateizem, ampak socijalizem bo uničil krščansko etiko, zatrjuje Merlino. Toda žal, da Merlino ne pozna krščanstva! Etika socijalizma, pravi dalje, ima sledeča načela: bratstvo, socijalno pravičnost, enakost, vzajemnost. Toda odkod bodo zajemali ti vrhovni principi obveznost? Odkod bodo dobivale pravice in dolžnosti svetost? Od ljudi? Nemogoče. Od narave? Še manj! Morda imajo ta načela obveznost od bistvenih odnosov ljudi in družbe? Toda če je tak red bistven, je znamenje, da ni od ljudi. Torej moramo vendar le iskati božjega absolutnega zakona in božje sankcije. Le od Boga morejo dobivati pravice in dolžnosti obveznost in svetost. A krščanska etika uprav iz Boga zajema obveznost. Zato pa je edino resnična in edino mogoča etika. Če socijalizem uči bratstvo, krščanstvo trdi sinovstvo vseh v Bogu, bratstvo vseh v Kristusu. Če uči socijalizem enakost, krščanstvo trdi: vsi smo enaki pred Bogom. Socijalizem poudarja svobodo, krščanstvo tudi; krščanstvo uči moralno svobodo, svobodo volje, in brez te sploh ni nobene svobode. Svoboda, enakost, bratstvo, to so evangelijski nauki, in če je velika revolucija klicala te besede in če jih zopet obnavlja socijalizem, je to le dokaz, da je vzeto iz krščanstva, kar je bilo dobrega v revoluciji in kar je dobrega v socijalizmu. Nobena etika nima tako človečanskih načel o bogastvu in ubožstvu, kakor krščanska; nobena tako kulturne ideje o delu, kakor krščanska. Le v krščanstvu torej morejo imeti osnovni principi bodoče srečnejše družbe izvor in podlago. Le na ljubezni se mora snovati bodoča družba, a ljubezen je značilna zapoved krščanstva. Res, tudi prirodni zakon obsega ljubezen, a krščanstvo je ta zakon obnovilo, povzorilo, dopolnilo. Zato pa je tudi katoličanov prva dolžnost, da vzbujajo krščansko zavest. Katoličani so dolžni z besedo in z dejanjem kazati, kako neizcrpljiv vir individualne in socijalne blaginje je krščanstvo.

* * *

Daljna vsebina: *Commercio e industria del Giappone secondo le statistiche più recenti* (Prof. Eteocle Lorini). — *Le vie alle Indie e Vasco da Gama* (Angelo Main). — *Il porto Pisano* (Dott. P. Vigo). — *Sunto delle Riviste*. — *Esame d'opere*.

Revue Thomiste.

(Jan. 1899.)

O krvavem potu. (Spisala Maurice Arthus in dr. Victor Chancon.) Krvavi pot, to je jedro razprave, je pojav, ki je lahko v zvezi s histerijo. Vzrok je časi živčna, časi pa tudi psihična razdraženost. Kako nastane, zakaj se pojavi pri tej bolnici, a ne pri oni, to še ni dognano. Toda iz tega še ne sledi, da je kaj nadnaravnega. Saj še tudi ne vemo, kako in zakaj se razvija jajčece, ali diferencira stanica, ali vrši prav za prav prebava, in vendar zato ne iščemo nadnaravnih vzrokov. Seveda s tem ni rečeno, da bi krvavi pot ne mogel imeti nadnaravnega vzroka. Ni kratko ni malo! Lahko ima nadnaraven vzrok, ali mogoče je tudi naravno nevropatično krvavenje, ki se javi na čelu, na obrazu ali drugod kot krvavi pot. A priori torej krvavega pota ne smemo smatrati za nadnaravni pojav. Če je kdaj nadnaraven, je to treba posebe dokazati, in sicer ne iz golega pojava (ki se dá razložiti tudi naravno), ampak iz okoliščin, ki se v njih pojavlja.

Ohranitev energije pa svobodna volja. (Spisal Fr. De Munnynck O. P.) Deterministi — tajivci svobodne volje — so do zadnjega časa vse argumente krščanskih modroslovcov za svobodno voljo iz narave uma, iz zavesti, iz občenega prepričanja, odbijali z eno besedo. Ohranitev energije — to je bil vedno njih odgovor — je v nasprotju s svobodno človeške volje, a ohranitev energije je temeljni zakon vseh prirodnih ved. Ta odgovor nima nobene moči več. M. Fouillée je nepobitno dokazal, da sila lahko deluje na gibljivo telo, ne da bi zvečala ali zmanjšala energijo. Sila lahko provzroči v gibanju veliko modifikacijo, ne da bi se izpremenila vsota energije. P. Couailhac S. J. je dokazal v odgovoru deterministom še drug nedostatek. Razločevati je treba kvaliteto in kvantiteto, kakovost in količnost energije. Sila lahko izpremeni kvaliteto, a kvantiteta kozmične energije se zato še nujno ne izpremeni. P. De Munnynck O. P. pa je dokazal tudi naravnost, zakaj svobodna volja ne izpremeni vsote kozmične energije. Vzrok je v naravi svobodne volje. Neka ovirajoča sila je vedno kriva, da energija ni dejanska, ampak v možna. Sila torej, ki nevtralizira ono ovirajočo silo, izpremeni tudi potencialno energijo v aktualno. Za to pa je treba dela in delo izpremeni vsoto energije. Le en slučaj je izvzet. Če more ovirajoča sila spontanno, samogibno, brez vsakega materialnega vpliva, sama sebe nevtralizirati, tedaj tudi more preiti potencialna energija v aktualno brez vsake količnostne izpremembe energije. To pa je upravi pri svobodni volji. Človek, ki je ena substanca, je ob enem substanca, kateri je dana spontannost, samogibnost. Zato samogibno sproži energijo, nakopičeno v organizmu. Ta sprožni vpliv je svoboden, vse drugo se potem vrši po fiziološkem determinizmu, vendar tako, da duša lahko z novim vplivom ustavi gibanje. Prvi vpliv je torej direktno svoboden, razvoj gibanja je svoboden le indirektno. Nauk o substancialni enoti človekovi torej popolnoma razreši vsak dvom, zakaj duša svobodno vpliva na organizem, ne da bi izpremenila vsoto kozmične energije.

Cerkev in delovanje sv. Duha v sreih. (Spisal Fr. Schwalm.) Življenje katoličanov vodita dve počeli (dva principa): notranje delovanje sv. Duha, pa vnanje delovanje svete cerkve. A tudi cerkev je pod vplivom sv. Duha: isti Bog je torej, ki nas vodi zunaj in znotraj. Vprašanje je, kako se ta dva vpliva, notranji in vnanji, strinjata? Da si ne moreta nasprotovati, je jasno, saj imata oba isti božji izvor, oba sta biten znak pravega katoličanstva. Kako se torej strinjata? Mi imamo notranje inspiracije in ž njimi svobodno delujemo, a imamo tudi zunanje ukaze cerkve in od njih smo odvisni. — Kako se to strinja? Dobro se strinja. Cerkev nas vlada, a vlada nas v službi onega Duha, ki notranje deluje v naši duši. Bog hoče, da bodi svobodno, kar je v nas dobrega in plemenitega, a da se more pod vplivom sv. Duha zares svobodno razvijati, zato je hotel tudi vnanjo avtoriteto cerkve, zakaj osamljeni in neodvisni smo le malo zmožni, popolnoma se razvijati. Tudi zakramenti, ki so v cerkvi princip najmočnejšega delovanja, nikakor ne nasprotujejo notranjemu delovanju sv. Duha. Ravno narobe! Zakramenti so to, kar so, le pod vplivom istega Duha. Sv. Duh deluje v duši, da se duša prav pripravi za zakramente in po zakramentih zopet deluje on. Saj je vsem kristjanom in posebe še duhovnikom vtisnil neizbrisen znak, da bi bili njegovi služabniki. Vse to pa naposled meri na posvečenje in nadnaravno življenje. Ves simbolizem in vse delovanje zakramentov končno torej zopet le služi notranjemu delovanju sv. Duha in našemu svobodnemu nadnaravnemu razvoju in usovršenju. Cerkveni zakoni so kažipot, a moč daje zopet le milost sv. Duha. Oznanjevalci božje besede rahljajo, napajajo srčna tla, a rast daje le sv. Duh. Duhovniki delajo zunaj, sv. Duh znotraj. „Ad me aures“, je dejal sv. Avguštin, „ad Dominum cor.“ Seveda sv. Duh rabi često besedo duhovnika kot orodje, da deluje ž njim na človeško srce. Tedaj zares govori sv. Duh. Brez božje sugestije pa naša sugestija, naše prepričanje, ni nič! Milost torej, ki nas posvečuje in nas nagiblje, je prva sila, ki nas vodi k Bogu, in smoter, kateremu je podrejena vsa služba katoliške cerkve. Katoliška cerkev, ki je cerkev v službi sv. Duha, zametuje prav tako religijo farizejsko, ki je brez duše, kakor religijo individualistično, ki je brez telesa: zakaj ljudje nismo ne angeli ne bestije ne samotarji, ampak ljudje, ki imamo dušo, a tudi telo, ki smo individualni, a obenem tudi socialni!

Daljnja vsebina: Jésus de Nazareth, par Albert Réville (Th. M. Pegues). — La vie scientifique. — Revue critique des Revues.

Stimmen aus Maria-Laach.

(1. u. 2. Heft 1899.)

Katolicizem — „svetobežna religija“. (H. Pesch S. J.) Nasprotniki radi očitajo katoliški veri, da prezira svet in tako ovira kulturo. Zakaj? Tri dokaze navajajo za to: 1. Katoliška cerkev ima napačen pojem o človekovem življenjskem smotru; 2. bogomiselno življenje bolj cení negoli delavno; 3. nje nauk o popolnosti in o samostanskem življenju označuje vsak svetni stan kot bolj ali manj nepopoln. Ali imajo ti razlogi res kako dokaznost? Kar se tiče najprej človeškega smotra, je nauk katoliške cerkve ne le nauk svetopisemski, ampak nauk človeške pameti. Človek je od Boga in za Boga. Bogoslužje je njegova naloga na zemlji. Toda bogoslužje ni le molitev, ni le daritev, ni le notranje krepostno življenje, ampak pronica, prodira, obsega vse zemsko življenje; vse mišljenje in delovanje. Ker pa je Bog sam človeku izročil gospodstvo nad vidnim svetom, zato je tudi to bogoslužje, da si človek razširja in utrjuje gospodstvo nad naravo, da razvija svoje zmožnosti in sile, da sodeluje o vsestranskem humanitarnem in kulturnem napredku. Seveda katekizem ne podaja toliko tega delovanja, saj se itak samo-ob-sebi razume; krščanska etika poudarja, kar je mnogo bolj potrebno, da ima vse to le vrednost — sub specie æterni. Zakaj ni se bati, da bi človek pozabil zemlje, a bati se je, da bi zabil nebes. — Bogomiselno življenje je seveda abstraktno popolnejše, negoli delavno življenje, ker bogomiselni človek rabi svoje najplemenitejše zmožnosti, um in srce, naravnost v božjo čast. Toda praktično odločujejo zvanje in dolžnosti. Molitev, ki je v nasprotju s stanovskimi dolžnostimi, ni bogoslužje. Sicer pa ne gre premišljevalno in delavno življenje tako strogo ločiti. Kristus je delal in molil. Sv. Tomaž Akvinski pravi naravnost, da je življenje, ki je obenem molitveno in delavno, popolnejše, negoli samo bogomiselno življenje. Če pravimo, da molitev žlahtni človeško naravo, s tem še ne tajimo, da ima tudi zemsko delovanje etično vrednost. — Popolnost po katoliških načelih nikakor ni nujno in izključno združena z redovnim življenjem. Cerkev časti svetnike iz vseh stanov. Popolno je, kar druží s smotrom. Smoter človeka je združenje z Bogom, in vez je ljubezen. Zato je v ljubezni do Boga in bližnjega krščanska popolnost. Evangelijski sveti so le pomočki, da napote ne ovirajo teženja po popolnosti. Redovni stan je stan popolnosti, ker mu je posebna stanovska dolžnost težiti za popolnostjo, torej „status perfectionis acquirenda“. — Katoličani, pravijo nekateri, preveč zaupajo na Boga, kar ovira delavnost in dosledno napredek. Seveda zaupajo v Boga, toda to zaupanje ni vir brezdelja — saj je lenoba po krščanski etiki greh — ampak vir nepremagljive moči in delavnosti. — Katoliška vera se ne bori proti napredku, ampak zoper egoizem. In ker se bori zoper egoizem, zoper brezobziren pohlep in samogoltno lakomnost, zato ni princip nazadovanja, ampak napredka. Zopet katoliška cerkev ne brani, da ne bi katoličani težili za materialnim napredkom, ampak svari samo, da ne bi tega teženja zlorabili, zato uči zatajevanje in zmernost. Saj zmernost, zatajevanje mora učiti tudi narodna ekonomija. V obče pa se ni bati, da bi zbok krščanske etike bilo preveč ascetov in stilitov. Zato je že poskrbela narava sama!

Daljnja vsebina 1. in 2. zvezka: „Die Anfänge des gewalthätigen Anarchismus“ (St. v. Dunin-Borkowski S. J.) — „Die Controverse über die Pulververschwörung.“ I., II. (O. Pfülf S. J.) — „Die San-José-Schildlaus.“ I., II. (E. Wasmann S. J.) — „Antonius und Paulinus v. Nola.“ (A. Baumgartner S. J.) — „Von der Denkfreiheit und der Lehrfreiheit.“ (R. v. Nostitz-Rieneck S. J.) — „Die Bedeutung mittelalterlicher Kunstwerke.“ (Steph. Beissel S. J.)

Historisch-politische Blätter.

(1899. 3. Heft.)

Šolsko vprašanje v Avstriji. Na shodu v Brnu je sklenilo avstrijsko učitelstvo dvoje: prvič, da se mora religija izključiti iz šole; drugič, da bodi učiteljstvo

avtonomen stan. Oboje je popolnoma krivo. Brez religije ni vzgoje. Jessen sam, protestant in glavni naslednik Dittesov v Avstriji, priznava,¹⁾ da je „religija človeku srčna potreba, in da je narava sama vsadila človeku v srce religiozne kali“. Ker „ima torej pedagogika namen razvijati vrojene kali,“ pravi dalje Jessen, „je verski pouk pedagogično popolnoma upravičen.“ Vendar pa Jessen terja, naj se vrže v Avstriji religija iz šol. V protestantovskih deželah naj se le poučuje verstvo v šoli, a ne v katoliški Avstriji. Zakaj tako? Pri protestantih, pravi Jessen, je vsak svečenik, vsak popolnoma svoboden. Zato učitelj lahko poučuje verstvo in je v tem vendar avtonomen. Katoliška cerkev pa ne priznava takega splošnega svečeništva, zato je treba v katoliški Avstriji izgnati religijo iz šole, zakaj učitelj bi sicer moral učiti po „predpisanem katekizmu“, zato bi ne bil več svoboden, ampak bi bil pod kontrolo cerkve. Zato je učiteljstvo v Brnu tudi terjalo, naj se učitelji strokovno izobrazujejo na državno priznanih srednjih šolah, potem pa še na višjih strokovnih učiteljskih. Le tako, so dejali, bodo učitelji vrstniki uradnikom in duhovnikom. Potem naj se odpravijo krajni in okrajni šolski sveti, kjer neuki lajki odločujejo o pouku, in šola naj se izroči popolnoma učiteljstvu! Avtonomija, popolna neodvisnost in samovlastnost je torej tisto, za čimer končno stremi avstrijsko učiteljstvo. Toda ta zahteva sloni na krivem mnenju, kakor da je šola neodvisna naprava. To pa ni. „Šola,“ pravita po pravici Schwarz-Curtmann,²⁾ „je sicer nosilka kulture, a neodvisna količina ni. Šola stoji marveč v službi družine, države in cerkve. Šola nima namena vzgajati otroke za neke ljudi sploh, ampak vzgajati mora ljudi, ki so udje družine, države in cerkve, in vzgajati jih mora za vredne, dobre ude družine, države in cerkve. Od teh treh ima šola poslanstvo za vzgojo in tem je tudi odgovorna.“ Žali Bog, da so avstrijski državniki to pozabili! Od l. 1868., oziroma 1869. so postavili šolstvo na podstavo indifere[n]tizma. Za vodjo učiteljstva je prišel v Avstrijo protestant Dittes, zaklet sovražnik katoliške cerkve, in njegovo misijo nadaljuje protestant Jessen. Zato ni čuda, da je zašlo avstrijsko učiteljstvo v tak tok. Vzgoja na učiteljskih je versko indifere[n]tna, duh učiteljskih voditeljev pa je veri naravnost sovražen.

* * *

Daljnja vsebina: „Fürstabt von St. Emmeram.“ (Joh. B. Kraus.) — „Ueber die kritische Gesamtausgabe der Werke des heil. Bonaventura.“ (J. Bach.) — „Zeitläufe.“

Der Katholik.

(December 1898.)

Katholische Reformphilosophie. (Dr. O. Willmann.) V tem sestavku pisatelj znamenite zgodovine idealizma, dr. O. Willmann, presoja znano knjižico dr. phil. J. Müller-ja: „Der Reformkatholicismus die Religion der Zukunft für die Gebildeten aller Bekenntnisse“. Naslov knjižice, pravi Willmann, je za katoličana dosti oduren, ker ga le preveč spominja „staro-katoličanstva in nemško-katoličanstva“. Tudi se katoličanu zdi nespa[m]etno, govoriti o verstvu bodočnosti, saj ima vendar katoličan osrečujoče prepričanje, da je vera prošlosti prav tudi vera bodočnosti. Vendar treba priznati, da dr. Müller nima nobene združbe s staro-katoličanstvom. V prvem poglavju namreč odločno brani božanstvo Kristusovo, pravotnost sv. pisma, nedotakljivost apostolske veroizpovedi, nezmotljivost vrhovnega učiteljstva. V drugem poglavju krepko označuje, kako je protestantizem razdvojen in brez opore. „Mi katoličani“, pravi dr. Müller, „smo tako srečni, da so temelji naše religije z umom utrjeni, in le časovne zadolžene in nezadolžene ovire, ki pa jih je mogoče odpraviti, so krive, če ni naša religija splošno priznana, a o protestantski religiji ni mogoča niti enotna opredelba, kamo li, da bi bila dokazana nje božja ustanovitve in potrditev.“ Tudi to ni nelogično, kar terja dr. Müller, naj si katoličani osvoje vse moderne pridobitve, tudi one, ki izhajajo od protestantov kljub njih krivemu principu. Pravzaprav dr. Müller hoče le reformo katoliške filozofije. Scholastika mu je glavni ostrog nazadnjaštva in Kartezijev „misleči jaz“ mu je trdni temelj filozofije. Toda z ene plati

¹⁾ „Deutsch-östr. Lehrerzeitung.“ 1898. Nr. 23.

²⁾ „Schulerziehungslehre.“ Herausgegeben v. H. Freiensehner, evang. Pfarrer. 8. Auflage. Leipzig. Winter. 1888. 2. B. S. 39.

sami protestantje, ki imenujejo sicer Kartezija Lutra filozofije, odkrito priznavajo, da je prav podlaga Kartezijeve filozofije nična (Lotze, Erdmann, Eucken), z druge strani pa zopet dr. Müller tako prezirljivo govori o sholastiki, kakor ne protestantje, in očito kaže, da sholastike niti ne pozna. V delih Akvinata niti ne zna ločiti ugovorov od dokazov in odgovorov, kar mu O. Willmann z jasnim zgledom dokazuje. Zdi se, da je dr. Müllerja od studija sholastike odvrnila le oblika in tehnika sholastike, ki je res nam nekako tuja. Priznati pa je zopet, da je filozofija dr. Müllerja („System der Philosophie“) mnogo boljša, negoli so načela te knjižice, dasi tudi tu kaže, da v staro filozofijo ni prodrli.

Prav je, pravi dr. Willmann, da terja dr. Müller, naj katoliška filozofija govori po naše, moderno, toda ni prav, da terja, naj zavrže sholastiko. Sholastika je porasla iz vednega razvoja občečloveške filozofije — ona je po svojih idejah, po svoji vsebini „philosophia perennis“, kakor dokazuje Ernst Commer v ravnokar izdanem spisu: *Die immerwährende Philosophie* („Apolog. Studien der Leo-Gesellschaft.“ I. 2. Wien, 1899). Treba je dvigniti nje zaklad, potem je treba še-le kovati, in dr. Müller kaže, da bi bil vpričo svoje darovitosti zmožen dati staremu zlatu lep kov.

Katoliška filozofija brez študij, ki jih priporoča okrožnica „Aeterni Patris“, pa je — nemogoča.

Natur und Offenbarung.

(1. Heft 1899.)

Atavizem kdaj in sedaj. (E. Wasmann S. J.) Teorija o atavizmu je bila glavna opora darvinizma. Komaj 30 let je, ko je Karl Vogt na podlagi atavizma zatrjeval pokolenje človeka od opice. Razlagal je namreč atavistično tvorbo lobanje pri drobnoglavcih (mikrocephalih). Toda to trditev so strokovnjaki Aebly, Bischoff, Virchow popolnoma ovrgli. Na anthropološkem shodu v Stuttgartu l. 1872. je moral Karl Vogt celo priznati, da nikdar ni preiskal možganov kakega drobnoglavca. Ranke in Virchow sta dognala, da noben atavističen razlog za živalsko pokolenje človeka nima dokazne sile. Vse „opične“ podrobnosti na človeški lobanji so ali patološki pojavi ali pa individualne tvorbe, ki so se stopnjama razvile iz tipičnih lobanj. Človeških pasem ali rodov, bodisi historičnih ali prahistoričnih, ki bi bili po vsem organizmu „človečjim opicam“ bolj podobni negoli so Evropejci, ni našla veda nikjer. V ontogenezi (v razvoju zametka) se ne ponavlja phylogeneza (razvoj redov in vrst), priznava Emery, ki je sicer evolucionist. Kohlgrubbe ki je iznova preiskal atavizem, pravi: „Nauk o atavizmu ne sloni na dejstvih.“ Potem pravi jako trezno, da so našli atavizem, ker so ga potrebovali. „Jaz sodim, da bi moral morpholog najprej odložiti naočnike descendence teorije in s prostim očesom opazovati in primerjati oblike; še-le potem naj bi zopet nastavljal ljube naočnike ter še-le po teh oblikah presojal descendenco, a ne narobe!“

Druga vsebina 1. zvezka: „Die Vorläufer des Copernicanischen Weltsystems.“ (P. A. Müller S. J.) — „Flüssige Luft.“ (A. Gockel.) — Alb. de Lapparent u. sein schöpfungskundliches Arbeitsfeld.“ (Dr. P. Remaclus Förster O. S. B.) — „Die grossen Welträthsel.“ (Dr. M. Kappes.) — „Ein neuer Fortschritt der elektrischen Beleuchtung.“ (Otto Feeg.) — „Wissenschaftliche Rundschau.“ — „Recensionen.“

Voprosi filozofiji i psihologiji.

(Вопросы философии и психологии. X. 1.)

„Utopija vsenarodnega iskusstva“ (Batjuškov). — „Filozofija prava“ (Čičerin). — Čto takoj filozofija i čto ona možet i čego ne možet dat“ (Giljarov). — Rimskaja elegija i romantizem“ (Korš). — Psihologija nasekomih“ (Vagner). — „Obzor knjig.“ — „Obzor žurnalov.“

Vlast'.

(1899., šte. 5.)

Znanstvena vsebina: „Čehové v Pruském Slezsku.“ — Cesta na Rýn (B. Haki). — „Knez družiny Sušilovy František Dědek“ (J. Halauzka). — „Klesání obilních cen“

(R. Vrba). — „Synodální řeči M. Jana Husí“ (dr. A. Lenz). — „Studentstvo v dělnickém hnutí“ (T. J. Jiroušek). — „Valná hromada družstva Vlast.“ — Nietzscheova kritika křesťanství“ (F. Konečný). — „Hlidka národohospodářská“ (R. Vrba). — „Literatura.“

Časopis katolického duchovenstva.

(1899., št. 2.)

Vsebina: „Církev a stát uherský od r. 1848“ (Fr. X. Novak). — „Smlouva pracovní a spravedlivá mzda práce“ (dr. R. Neuschl). — „Vyzdizení ostatku bl. Hrozny“ (dr. J. Sedlák). — „Prováděcí nařízení h novému kongruovému zákonu“ (dr. A. Jiráček). — „O názorech prof. Schella (dr. A. Podlaha). — „Směs.“ — „Literatura.“

Museum

Časopis bohoslovců českomoravských (št. 2, 1. 1899.).

Znanstvena vsebina: „Poměr katolicizmu ke svobodě věd a myšlení vůbec.“ — „Adam Mickiewicz jako básník katolický.“ — „Přehled dějin hudby církevní.“ — „K otázce o evangelích.“ — „Samospasitel'ná církev.“ — „Byl-li sv. Petr v Římě?“ — „Materialismus ve státech antických a moderních.“ — „Zpráva o schůzi bohoslovců českoslovanských na Velehradě.“

Balkan

jedinstvu i bratskoj slogi (god. III., sv. 3. i 4.).

Vsebina: „† Carica i kraljica Jelisava.“ — „Bratski razgovor o Grčkom odijeljenju“ (Palunko). — „Uzroci, koji pripraviše razdvojenje istočne i zapadne cerkve.“ — „Vjera duša obreda.“ — „Slovenski jezik v katoličkoj crkvi.“ — „Pravnički prigovori iz trećega stoljeća proti svima, koji od crkve katoličke odstupljaju“ — „Hergenröther: Focije“ (V. K.). — Antun Kanizlić D. J.“ — „Ivan VIII. i Slavenstvo“ (Bodulić). — „Neki prostiji prigovori proti papi i odgovor na njih.“ — „O časnom Petrovu postu u istočnoj crkvi.“ — „Iz grčkoga liturgičkoga rječnika“ (Clugnet Leon).

Voditelj.

(L. II., zv. 1.)

Vsebina: „Svetopisemsko poročilo o vstvarjenju“ (J. Hohnjec). — „Štivalski evangelij“ (dr. J. Lésar). — „V znamenju sv. križa“ (dr. J. Mlakar). — „Nauk o vstajenju v rimskih katakombah“ (dr. Fr. Kovačič). — „Ostanki dveh krščanskih bazilik rimske Celeje“ (dr. J. Pajek). — „Dušno pastirstvo.“ — „Priprave za biblične katekeze“ (A. Kržič).¹⁾

Zora.

(1. zvezek 1899.)

Vsebina: „Naše vodilo.“ (V.) — „Materijalistiška vzgoja.“ — „Socijalni pomen katoliških akademskih društev.“ — „Smrt.“ — „Njegova slika.“ — „V svet.“ — „Teorija suhih vej.“²⁾

¹⁾ Velja na leto 2 gld. Upravništvo „Voditelja“, Maribor.

²⁾ Velja na leto 1 gld. Upravnik Bogumil Remec, Dunaj, XVIII. Theresiengasse 38.

Slovstvo.

Hrvatski „Ben Hur“. Kaptol vrhbosanski neumorno deluje za vero in dom. Vsej Evropi je znano njegovo apostolsko delovanje za krščansko vero in krščansko omiko v tužni Bosni. Ne straši se nobenega truda, nobene žrtve, če je le v čast božjo in v blagor naroda. In ker je dandanašnji posebna kulturna sila slovstvo, zato kaptol vrhbosanski poleg mnogega dela tudi slovstvu posvečuje svoje moči. V „Vrhbosni“ že trinajsto leto deluje za vero in prosveto med Hrvati; narodu je oskrbel prelepih molitvenikov; prevaja in tolmači mu sv. pismo; sedaj mu je dal v roke še drugo prekrasno delo.

Amerikanski general Lewis Wallace je napisal povest iz dobe Kristusove „Ben Hur“, ki je ponesla njegovo slavo križem sveta. Od l. 1880. pa do l. 1887. se je je razprodalo v angleščini 185.000 izvodov. Na nemščino je bila preložena triindvajsetkrat. Preložena je tudi že na mnoge druge jezike. To knjigo, ki jo po pravici imenujejo biser lepega slovstva, je dal sedaj kaptol vrhbosanski tudi hrvatskemu narodu v roke. Dal mu jo je, da bi se hrvatski narod naslajal s plemenitim berivom, obenem vedno bolj spoznaval čase in kraje, ki je v njih živel božji Odrešenik, in da bi naposled vsebolj spoznaval tudi njegovo podobo, ki tako lepo sije iz divnega okvira te knjige. In v kakšni obliki mu jo je dal? Prevod, kakor pravijo hrvatske ocene, je gladek, zvonek, živahen, čita se z veseljem, naslado. Čisti in lepi jezik, pravi „Prosvjeta“ more biti za vzor hrvatskim književnikom. Poleg tega je knjiga bogata in sijajno ilustrovana. Zlasti divna je originalna ornamentika, katero je posnel po iztočnih spomenikih dr. Truhelka, kustos deželnega muzeja v Sarajevu. Sprejaj je lepa slika kaptola: tu zremo podobe nadškofa dr. J. Stadlerja, sedanjega ljubljanskega škofa dr. A. Jegliča, kanonikov dr. A. Jagatića, dr. I. Koščaka, Stjepana pl. Hadrovića, in hrvatskega pesnika ter urednika „Vrhbosne“, kanonika dr. I. Šarića. Potem sledi še slika pisatelja generala Wallaca. Prav na prvi strani pa je z bogato iztočno ornamentiko odičena posvetitev: „hrvatskoj domovini kaptol vrhbosanski“.

Hrvatski domovini je v prvi vrsti posvetil kaptol vrhbosanski to prekrasno delo, in ne dvomimo, da je bodo Hrvatje vzprejeli s tistim zanimanjem in veseljem, ki je zares obilno zasluži. Vendar sodimo, da bodo tudi Slovenci, večji hrvatskemu jeziku, radi sezali po lepi knjigi. Saj nas veže že stara ljubezen na Bosno in kaptol vrhbosanski. Mi smo jim dali gorečega kanonika, oni so nam vrnili gorečega škofa.

Celotni naslov knjige je: „Ben Hur.“ Pripoviest iz dobe Kristove. Napisal Lewis Wallace. Sarajevo. Naklada kaptola vrhbosanskega, 1898. Izšla je v dveh izdajah. Sijajno izdanje velja 10 gld., manj sijajno 5 gld., za dijake 3 gld. A. U.

Dva nova časnika. Meseca januarja t. l. sta jela izhajati dva časnika, na katera smo katoličani lahko ponosni. Gotovo bo zanimalo tudi bralce „Katoliškega Obzornika“, ako se jim ponudi prilika, izvedeti kaj več o tem. Prvi se imenuje „Catholicum“, drugi „The New Era“. Oba sta zasnovana na jako široki podlagi, posebno prvi.

Catholicum se izdaje v Rimu, središču katoliškega sveta, in sicer dvakrat na mesec, redno vsako drugo in četrto soboto, v peterih jezikih z isto vsebino: v italijanskem, francoskem, angleškem, nemškem¹⁾ in španskem. Naročnina za katerokoli izmed peterih izdaj znaša na leto v mednarodnem poštnem občevarju 30 frankov. Glavni urednik je mons. prof. Bartolini, njegovi svetovalci so vsi v Rimu bivaajoči rektorji vnanjih kolegijev in vsi generalni prokuratorji verskih redov. Književni voditelj je prof. Tomassetti, za sotrudnike so naprošeni najveljavnejši pisatelji duhovnega in svetnega stanu po katoliškem svetu. — Prinašal bo poročila o naslednjih rečeh: 1. Vatikanski dnevnik, 2. rimska kurija, 3. patrijarhatski in vladikovine, 4. misijoni, 5. verski zavodi, 6. katoliško gibanje, 7. slavni možje, 8. veliki dogodki, 9. zgodovinski spomeniki, 10. umetnosti in vede.

Kaj ne, veličasten vzpored? — Kako ga hočejo zvrševati pogumni katoliški veljaki? — Poglejmo prvo številko.

¹⁾ Kakor smo čuli, nemška izdaja še ni zagotovljena. Op. ur.

Pred menoj leži v nemškem jeziku krasen sešitek, ki šteje 32 strani v 4°. Že naslovna stran s papeževimi barvami zanima bravca. Pod tijaro in ključ stoji napis *Catholicum*, v sredi je križ in pod njim geslo: *Ev totum vixit*. Na desni strani spodaj: Ilustrovan časnik za katoliški svet; na desni priporočilo Leona XIII., katero je izustil v predvečer svetega dne, ko so se mu predstavili člani uredništva in upravnštva ter mu poklonili prvo številko v italijanskem jeziku. Besede svetega Očeta slovejo: „*Episcopis caeterisque bonarum artium cultoribus opus commendamus.*“

Uredništvo najprej razvija svoj vzpored, ki sem ga že zgoraj označil, za odlomki iz pisem treh kardinalov nahajamo te sestavke: 1. Cesarjeva petdesetletnica — z lepo podobo našega cesarja. 2. Stebrovje pred cerkvijo sv. Petra — z razgledom s kupole. 3. Stara molitvenica nad katakombami sv. Kalista. 4. Razoroženje. 5. Madona v mestu Perugia. 6. Božič in sv. trije kralji... v umetnosti. 7. Katoliški misijoni in vzhodni obredi. 8. Vladikovina Rodez. 9. Novi škofje. 10. Verska ekstaza. 11. Don Lorenzo Perosi. 12. Novi sfingometer. 13. Vatikanski dnevnik. — Zares, to je splošna revija, primerna velikosti in sijaju katoliške cerkve. Človek skoraj ne vé, kaj bi bolj občudoval, ali modro izbrane, spretno in živahno pisane sestavke ali krasne ilustracije, katerih je brez vignet 28. Ilustrativne oddelke urejuje slaven umetnik prof. Ludovik Seitz.

Kdor si more omisliti „*Catholicum*“, bo užil gotovo mnogo veselja o njem: spoznaval bo in občudoval duha in zaklade krščanske omike, ki je imela od nekdaj in ima še dandanes najkrepkejšo podporo v papeštvu. Tiska se v vatikanski tiskarni, naroča pa pri založništvu: Calzone-Villa, Roma-Lungara, n. 113., ali tudi pri Fr. Pustetu v Rezu.

„*The New Era*“ je tednik, izhajajoč v angleškem jeziku obenem v Parizu in Londonu (Paris: 235, Faubourg St. Honore; London: 22, Paternoster Row, E. C.). Imenovati ga smemo sad mednarodnega katoliškega vednostnega shoda v Friburgu v Švici l. 1897. Tajnik angleške sekcije tedanjega shoda, Rev. Cook, predstojnik angleške katoliške cerkve v Parizu, je glavni urednik „*Novi Dobi*“.

Ozirati se hoče na mednarodne težnje katoliške cerkve, gojiti vednost in slovstvo in prinašati novosti iz vseh delov sveta, posebno iz središč duševnega življenja. Zlasti hoče pazno zasledovati gibanje angleškega naroda proti Rimu. Vodilo mu bo vsekdar nauk, ki ga oznanja in čuva sv. Petra naslednik v Rimu.

Prva številka odličnega lista je zagledala beli dan 28. januarja t. l. Obliko naših dnevnikov ima, le še znatno večjo in šteje 10 strani. Naslovno stran krasi podoba slovečega francoskega dominikanca P. Didona s kratkim življenjepisom. Izvirne dopise ima iz Rima, Florencije, Pariza, Dunaja, iz Irske, Nemčije in Španije. Med članki omenjam: „*Irish University Education*“ (o vseučiliški vzgoji na Irskem) izpod peresa škofa dr. Healy-ja; „*Ritualism, its origin and development*“ (Ritualizem, njegov izvor in razvoj) — piše konvertit dr. L. Rivington; „*London News*“ (Novosti iz London-a); „*Thoughts on England's conversion*“ (Misli o izpreobrnitvi Angleške); „*Of many things*“ (o mnogih rečeh), posebno o pojavih na polju umetnosti poroča zaslužni komisar vsakoletnih katoliških shodov na Angleškem Mr. James Britten. Zadnji oddelek: „*Reviews*“ (pregledi) ima dve književni oceni. — Naročnina za Veliko Britanijo in Irsko znaša 6/6 per annum t. j. 6 shillings in 6 pence (1 shilling = 72 kr., 1 penny = 6 kr.); cena za druge dežele ni naznanjena v 1. št. Posamezni izvodi so za Francosko po 10 centimes, za Angleško 1 penny, pri nas po 10 kr. s poštnino vred.

Dr. Fr. Perné.

Drobtinice.

Škofovi zavodi. Dandanašnje državno šolstvo je načeloma brezversko. Zakaj 1.) člen 17. osnovnih državnih zakonov se glasi: „veda in nje uk sta svobodna...; učiti sme vsak državljani, ki je zakonito dokazal svojo usposobljenost...“ Po tem načelu lahko poučuje na državnih šolah vsak, bodisi katoličan, protestant ali jud; in poučuje lahko, kakorkoli se mu vidi: kot teist ali ateist, kot kristjan, panteist ali materijalist. 2.) Zakon z dné 26. maja 1868, § 2., se glasi: „Pouk v drugih predmetih (razven verouka)

je na državnih šolah neodvisen od vpliva katerekoli cerkve ali verske družbe.“ Če je neodvisen od vsakega vpliva, torej načeloma nič ne brani učitelju, da razlaga zgodovino ali prirodoznanje materialistično, ako mu drago. — Naravna posledica takega šolstva je, da je vzgoja slaba. Zakaj 1. tako šolstvo v principu obravnava religijo le kot predmet, katerega se je učencu naučiti, da dobi dober red, a nikakor ne, kot to, kar je religija zares, ki je in mora biti v umu kot enotno svetovno naziranje in v srcu kot prvotno teženje. 2. Tako šolstvo daje v principu učiteljem svobodo, da ne le ne goje v mladini verskih kali, ampak da jih naravnost trgajo in rujejo iz mladinskih src. — Ker to, kar jim dopušča zakonodavstvo v principu, nekateri dejansko vrše mladini v veliko kvar, zato je nujna zahteva vsakega rodoljuba, da naj se postavi šolstvo na drugačne osnove; če pa nujna zahteva vsakega, ki mu je skrb naroda in njegove blaginje, pač tolikanj nujnejša zahteva katoliških škofov, čuvarjev vere in nravi. — A država, ki bi bila dolžna, n o č e pomagati, in nobenega upanja ni, da bi v bližnji prihodnosti kdaj pomagala. Če torej škofje ne morejo gledati še dalje, kako gine v narodih verska zavest in moralna krepot, ne ostaja jim drugega kakor to, da sami s pomočjo naroda osnujejo take šole, kakršne bi država morala dati, a jih dati noče! — Osnovati take šole in na tak način je sklenil tudi ljubljanski knez in škof. — Mnogi ta načrt strastno in sovražno pobijajo, — in kar je še bolj pomenljivo, pobijajo ga tisti, ki se njih prvak in očak imenuje „ponižnega, a do smrti zvestega služabnika liberalne ideje“, — torej morajo vsi katoličani tem zvesteje in srčneje okleniti se škofa in ogreti se za njegovo idejo. — Kdaj bo mogoče načrt izvršiti in kako, tega mi ne vemo. To pa vemo, da mora v Slovenih bolj in bolj plameneti katoliška ideja, ki terja za katoliški narod — katoliško vzgojo.

A. U.

Ireland o amerikanizmu. Nadškofa Irelanda so radi prištevali med privrženca amerikanizma. Schell se je v knjigi „Die neue Zeit u. der alte Glaube“ poleg Heckerja sklicaval posebno na nadšk. Irelanda. Ni čuda, da so le ti tako imenovani „moderni katoličani“ („Reform-katholiken“) nestrpnost čakali, kaj poreče Ireland o poslanici Leona XIII. zoper amerikanizem. Ireland je že izpregovoril. Takoj, ko je prejel in prebral pismo Leonovo, je napisal le-ta list: „Sv. Oče! Komaj sem prebral pismo, katero ste poslali kardinalu Gibbonsu in drugim amerikaniskim škofom, hitim, da se Vam zahvalim za spoštovanje in ljubezen, ki ste jo v tem pokazali katoličanom Združenih držav in vsemu našemu amerikanškemu narodu. Sedaj je svetlo: nedoumevanja so prešla! Sedaj lahko določimo krive zmote, ki so jih nekateri pokrivali z imenom „amerikanizem“ in lahko tudi določimo resnice, ki jih Amerikanci imenujejo „amerikanizem“. Vaše pismo je tako jasno, da se ni bati — zakaj izpovedam, da sem se tudi jaz bal, — da ga ne bi amerikanško ljudstvo razumelo. Zmeda pojmov in prepiri, ki so nastali zlasti na Francoskem o knjigi „Življenje P. Heckerja“ — kar posebno razvidim iz apostolske poslanice — so prisilili prvopastirja izpregovoriti o tej stvari, da se duhovi razjasne in pomiré. Dà, z vso močjo svoje duše zametam in obsojam vsa mnenja, ki jih je zavrgla in obsodila apostolska stolica — vse te krive in nevarne nauke, katerim, kakor pravi apostolska poslanica, nekateri privedajo ime „amerikanizem“. Zametam in obsojam ta mnenja brez izjeme, do pičice tako, kakor jih je zavrgla in obsodila Vaša Svetost, in zametam ter obsojam jih tem z večjo gorečnostjo in z večjim veseljem, ker mi nikdar niti za hip ni dopustila moja katoliška vera in moje spoznanje o naukih in navadah svete cerkve, da bi bil dostopen takim blodnjam. Ves amerikanški episkopat je pripravljen v svojem imenu in v imenu svojega ljudstva zavreči in obsoditi te zmote. Mi si ne moremo kaj, da ne bi bili ogorčeni o sramoti, ki so jo nam škofom, našim vernikom, našemu narodu, storili tisti, ki so take zmote in blodnje nazivljali z besedo „amerikanizem“, kar so nekateri res delali. Sv. Oče! Sovražniki amerikanške cerkve in neverni tolmači njene vere so oni, ki si umišljajo, da je ali da nastaja v Združenih državah cerkev, ki bi se le za pičico hotela ločiti od svete in občne cerkve, ki jo pripoznavajo drugi narode in ki jo pripoznava in more pripoznavati Rim sam, nezmotljivi čuvar razodetja Jezusa Kristusa. Proseč Vašo Svetost, da blagovoljno vzprejmete mojo ljubezen in vdanost . . . itd.“

Schell na indeksu. Sveti zbor indeksa je s podpisom kardinala prefekta Steinhuber-ja 23. febr. 1899. objavil odlok, ki ž njim obsoja dela znanega würzburgskega vseučilišnega profesorja dr. Hermana Schella: 1. „Katholische Dogmatik“, in sechs Büchern.

Paderborn F. Schöningh. 1889. 1893. — 2. „Die göttliche Wahrheit des Christenthums“, in vier Büchern. Paderborn. F. Schöningh. 1895. 1896. — 3. „Der Katholicismus als Princip des Fortschritts“. Würzburg. A. Göbel 1897. — 4. „Die neue Zeit u. der alte Glaube.“ Würzburg. A. Göbel. 1898. — Konec odloka se glasi: „Zatorej naj se nihče ne drzne še poslej kjerkoli ali na kateremkoli jeziku izdati teh prepovedanih knjig, ali jih brati ali imeti, ampak je vsak dolžan izročiti jih svojemu škofu...“

Schell je izzval s svojo dogmatiko in apologetiko mnogo ugovorov. Posebno so pobijali njegov znanstveni pojem o Bogu. Na ta pojem je Schell opiral vso dogmatiko, in glavni vzrok, zakaj katolicizem tako ne napreduje, kakor bi moral kot princip napredka, se mu je zdel uprav ta, da katoliške šole niso imele njegovega pojma o Bogu. Bistvo Schellovega pojma o Bogu je, da Bog sam sebe ostvarja (Selbstverwirklichung Gottes), in s tem, da sam sebe ostvarja ontologično, logično in etično, je troedin v osebah.¹⁾ Po pravici so katoliški bogoslovci očitali Schellu, da je ta pojem protisloven. Celo dr. J. Müller, velik oboževatelj Schellov, je moral priznati, da je Schellov pojem o samovzročnosti božji drzen in protisloven.²⁾ To je bržčas uvidel tudi Schell sam, zakaj, pravijo, da ni več učil samovzročnosti božje (Selbstverwirklichung), ampak le samoresničnost (Selbstwirklichkeit). Toda javno v spisih nikdar ni preklinal prvega nauka. To in drugo je bilo vzrok, da tretji in četrti zvezek dogmatike nista več dobila cerkvenega potrdila. Še bolj se je razpor povečal, ko je izdal Schell spis: „Der Katholicismus als Princip des Fortschritts.“ V njem je hudo in očitno strastno napadel posebno jezuite, a tudi škofom je krivično očital marsikaj. Seveda so Schellu mnogo ugovarjali. Le jezuitje so molčali, ker je bila krivica, katero jim je Schell storil, preočita. Schell je iskal opore v spisih kardinala Manninga, potem pa v amerikanizmu. Tedaj se je dogodilo še nekaj drugega. Ko je novi škof Schlör posvečeval novomašnike, so nekateri izjavili, da ne bodo učili večnosti peklenskih kazni, češ, da na podlagi Schellovih predavanj ne verujejo, da bi bile res večne.³⁾ Ko je Schell proti apostolskemu pismu „Officiorum ac munerum“ zopet brez cerkvenega potrdila izdal knjigo: „Die neue Zeit u. der alte Glaube“, je apostolski nuncij sam posegel vmes, in ko je Rim obsodil amerikanizem, je obsodil tudi spise Schellove, ki so v marsičem sorodne z amerikanizmom. Schell se je, kakor poročajo listi, končno podvrgel, dasi avtentičnega potrdila še ni.

A. U.

Ihering o sv. Tomažu Akvinskem, pa „Ljubljanski Zvon“. „Lj. Zv.“ (1899. št. 3.) zabavljivo govori o sholastiki, kakor da je sholastika sama filozofična revščina, ki se jej moderni z visokega stolca nedosežnega veleumja le pomilovalno smehlja. Ne bomo se z urednikom „Ljubljanskega Zvona“ spuščali v polemiko o sholastiki, zakaj kdor tako piše in govori o krščanski filozofiji, le izpričuje, da je ne pozna, in pravdati se o stvari, ki je nasprotnik ne pozna, je malo hvaležno delo. Edino pametna beseda takemu nasprotniku je: Pojdi, pouči se, in potem boveda govorila! Tudi veliki pravnik in svobodoumni mislec nove dobe, Ihering, je nekaj z množico tako govoril o krščanski filozofiji. Toda opomnili so mu, da bržčas sv. Tomaža še pozna ne. In mož je bil toliko resnicoljuben, da je to javno izpovedal. V drugem izdanju znamenitega dela „Smoter v pravo“ (Zweck im Recht, 2. A. 1884. 1886. II.) v vvodu priznava, da ga je Hohoff po pravici opomnil na to napako. Seveda, pravi, jaz nisem toliko kriv, marveč moderni filozofje in protestantovski teologi, ki so zanemarili okoristiti se z velikolepnimi idejami Akvinca. „Ves v čudu sem se vprašal: kako je bilo mogoče, da so se take resnice v protestantski vedi docela pozabile! Koliko krivih potov bi ne bilo treba, da so preučili Tomaževe nauke! Jaz za-se bi morda sploh ne bil pisal svoje knjige, ko bi bil poznal te nauke, zakaj temeljne misli, do katerih mi je bilo, se nahajajo že pri onem silnem mislecu v popolni jasnosti in najizrazitejši obliki!“

A. U.

¹⁾ Katholische Dogmatik. II. str. 20 in sl.

²⁾ Reformkatholicismus, Die Religion der Zukunft. Würzburg. A. Göbel. 1898. str. 83.

³⁾ V dogmatiki njegovi to ni jasno povedano, četudi je marsikaj dvournega. III. B. 2. Th. str. 879 in sl.

P a b e r k i.

Aškerc o Cankarju. Aškerc je objavil v „Zvonu“ (zv. 6.) kritiko o Cankarjevi „Erotiki“ in Zupančičevi „Čaši opojnosti“. Da oba pesnika na vso moč hvali, to je umevno. A zanimivo je, kaj Aškerc hvali. Denimo sem nekatere odstavke te značilne kritike o Cankarju. „Cankarjeva lira je pristno vino. Ako čitate njegove verze, čutite, da tu ni nič ponarejenega, nič maniriranega, nič „pričutenega“. Vse je priteklo iz njegove duše kakor studenec izpod skale. Kar nam poje in pesni, je občutil sam... Cankar je, naj mu očita kdo s kakršnega stališča koli razne hibe, v jedru svojem pravi, globokočuteč in duhovit pesnik...“ A sedaj pogledjmo, kakšno je to jedro! „Cankar je lirik. Pópolnoma objektivnen, miren epik on niti ne zna biti... V liriki je čist subjektivist, egoist. Misli samo o nase in na svojo ljubezen. Ta mu napolnjuje vse njegovo bitje. V njej živi in diha; on je suženj te strasti; ta strast je edini motiv njegovi liri... Čitate te stvari, čutimo bitje srca, čutimo utripanje nervoznih žil. To trepetanje je sedaj nežno, sentimentalno, sedaj narašča v strastno hrepenenje, dokler ne najde finala v orgiastičnem erotičnem deliriju... Ako pozorno čitate Cankarja, zapazite v njegovih stvareh še dva momenta, namreč blaziranost in nekaj patološkega. Oba momenta bi se dala razlagati morda iz pesnikovega življenja samega... Ker pa mi pišete, (tako odgovarja dalje Aškerc „čislani gospodični“), da Vam je, ko ste čitali ta ciklus („Dunajske večere“), šinila dostikrat „rdečica v obraz“, naj Vam samo s par besedami pojasnim te stvari. Cankar izraža tu nežno, mestoma tudi precej naturalistično-pikantno občutke, ki mu jih je rodilo velikomestno ozračje. Cankarjeva duša je v teh slučajih samo nežno občutljiv fotografski in fonografski aparat, ki mu kaže življenje takšno, kakršno je tam že našel. Kjer slika greh, nemoralnost, ne pravi nikjer, da odobrava to življenje. Kot človek čisla pravo etično načelo, kot pesnik pa nam kaže te slike... V „Dunajskih večerih“ pa se je — to naj Vam še dostavim — Cankar približal za las tisti delikatni meji, katere resni erotični lirik ne sme prestopiti, ako hoče, da bode literatura prištevala njegove pesmi k resni umetnosti. Marsikak čitatelj, zlasti pa marsikaka čitateljica poreče morda že zdaj, da je Cankar v tem ciklu parkrat vsaj z eno nogo že prestopil tisto delikatno mejó...“ Imenitna kritika! Ljubezenska strast, pravi Aškerc, je edini motiv Cankarjevi liri. „Cankar je suženj te strasti.“ Erotika, erotika, mu ugovarja čislana gospodična, zakaj pa vedno le erotika? „Moj Bog“, odgovarja Aškerc, „kaj je mlademu človeku bližje nego to čuvstvo, to nagnjenje, ta strast?“ Todà so meje, kaj pa tista divja, pohotna strast? „To je le naraščanje trepetanja v strastno hrepenenje!“ Kaj pa tisti erotični delirij? „V tistem orgiastičnem deliriju najde erotično trepetanje le — finale!“ Kaj pa — vprašuje dalje gospodična — kaj pa tisti prizori? „Ej, Cankar jih tudi ne odobrava, on kot človek čisla pravo etično načelo — dasi se tista blaziranost in tisti patološki moment dá razlagati morda iz pesnikovega življenja samega —, tiste slike nam kaže le kot pesnik, ali kot fotograf in fonograf.“ A tako? Pesnik je torej lahko največji pornograf! Če le „ne pravi nikjer, da odobrava to življenje“, pa je dobro! Njegova „duša je v teh slučajih samo nežno občutljiv fotografski in fonografski aparat!“ Imenitno! Pa pripravno, pripravno! Ni ga pornografa, ki ga ne bi mogel kdo s temi Aškerčevimi principi očediti in oprati! Poslej bo vrhovno načelo estetike:

Le piši, Ambattha preljubi,
Le dalje klafaj in svinjaj!
Le tega, le tega ne reci,
Da to odobravaš kedaj!

„Pavliha na Jutrovem.“ Nekaterim nikdar ni bilo všeč, če smo tolmačili Aškerčeve orientalske pesni, češ, pesen je pesen, v pesnih ni iskati kakih političnih ali

verskih (recte: protiverskih) tendenc. Ti možje so se motili. Kakor se je sedaj očitno pokazalo, je Aškerc sam tisti Pavliha, ki potuje po jutrovem; jutrovo so naše dežele; Pavlihove pesni o orientalskih razmerah pa so Aškerčeve pesni, kritike in persiflaže o naših družabnih razmerah. To je povedal Aškerc sam v zadnjem „Ljub. Zvonu“ (zv. 6.) govoreč o Cankarjevi „duhoviti satiri“ „Sultanove sandale“. Aškerc piše: „Da je mogel povedati to, kar je hotel, je šel tukaj tudi Cankar v orient. To potovanje mu ni namen, ampak sredstvo za dosego namena. To bodi povedano tistim kritikom pri nas, ki so se začeli baje „dolgočasiti“ ob orijentalških snoveh v naši najnovejši poeziji. Ko bi dotični možje nekoliko globlje pomislili, bi uvideli, da so v naši družbi vprašanja, problemi, ki kar izzivajo satiro, sarkazem in persiflažo. Te snovi pa so često tako delikatne, da jih z ozirom na filistrske nazore današnje družbe, z ozirom na pičlo našo politično svobodo in na jako tesnosrčni tiskovni zakon ni moči obravnavati in kritikovati z navadnim jezikom in v navadnem „civilnem“ kostimu. Sapienti sat! A ko bi tisti nasprotniki orientalskih snovi dobro preudarili, kaj je satira, kaj alegorija, ko bi premislili, da mora satirik svoje želo in puščice zaviti in skriti v sto in sto zavojev, da mora iti često šele po dolgih ovinkih do svojega cilja, potratiti mnogo besed, preden izreče svojo pointo, preden izstreli puščico v „tarčo“: potem bi taki gospodje rajši molčali in se na tihem veselili, če je kak satirik dobro zadel, kamor je meril! Tako je...“

Tako je. Veseli nas, da je to Aškerc sam povedal! Le to bi bil moral še jasneje povedati, da so tako delikatne snovi, ki jih ni moči kritikovati in persiflirati — ne da bi ga zadelo zaničevanje vseh poštenih ljudi — možu v „duhovski“ obleki! Tako je! Pavliha že vé, zakaj je šel v orient! Graški visokošolci pa se zdi, da tega ne vedó. Če pa vedó, sami sebe smešé. Vsaj Seneka je dejal: „Magnar rem puta: unum hominem agere.“ Pavliha pa v orientu smeši hadžije, doma pa je sam — hadži!

„Noblesse oblige.“ Časih je bilo to geslo naše „inteligence“. Vsaj „Ij. Zvon“ je svoje dni trdil tako. Da bode slovenski svet videl, kako tenkočutno plemeniti so nekateri možje, ki so vzeli inteligentnost v monopol, evo iz glasila slovenske inteligence kratko, a značilno beležko na pokaz! „Slovenski Narod“ je pred nekaj dnevi proti „Slovenskemu Gospodarju“ pisal tako-le: „Slovenski Gospodar“, glasilo duhovnikov največje katoliške budalosti, kakor je niti med krofastimi Zgornještajerci ne nahajaš, piše v zadnji svoji številke tako-le: „Ali liberalni Slovenci — ne, imena „Slovenci“ niso vredni, ampak „liberalci v slovenski koži“ naj se imenujejo — so glasovali zoper ta predlog, ž njimi vred seveda tudi Nemci, njih tajni prijatelji, in predlog je padel. Društvu „Naša straža“ je združena večina dovolila le 100 gld. Ali se zdaj še tudi ne bodo temu in onemu odprle oči, spoznavšemu, da so „liberalni Slovenci“ na Kranjskem politični sleparji in izdajalci slovenskega naroda?“ Mi smo dolgo časa molčé prenašali napade rovtarjev-teologov okrog „Slovenskega Gospodarja“ ali sedaj vidimo, da je skrajni čas, da te zabavljache čvrsto okrcamo po rudečih nosovih. To ošabno popstvo „Slovenskega Gospodarja“, ki na Štajerskem ne ume družega, nego najivni narod izsesavati, predrzne se v svoji puhlosti imenovati naše poštene narodnonapredne deželne poslance — politične sleparje in izdajalce slovenskega naroda. Najboljši odgovor na tak napad — bila bi tožba pred porotnim sodiščem. Nasledki take tožbe pa navadno zadenejo kakega slamorezca, za kojega se v hipu skrijejo obrekovalci s kolarjem, kadar njihovim trebuhom preti najmanjša nevarnost. Odgovor druge — ali ravno tako dobre vrste — pa je brca, s kojo se počasti taka zalega! Kdor se nam upa izdajalstvo in sleparstvo v obraz metati, ta mora pričakovati, da ga ne sprejmemo v rokavicah. In zategadelj govorili smo s „Slov. Gospodarjem“, kakor zasluži štirinožni časnikar. Slabo se godi štajerskim Slovencem ob mejah; boljše se jim pa prej ne bo godilo, dokler se ne oprosté tistih klerikalnih smetij, ki imajo svoje gnezdišče — v glasilu največje katoliške gluposti. Če je kaj slovenske inteligence na Spodnjem Štajerskem, morala bi se takih zaveznikov iz duše sramovati, ter se jih otresti, in sicer prej kot mogoče, ker bode drugače prepozno!“

Dodati nimamo ničesar kakor to, da si je za tako pisavo „Slovenski Narod“ naročil s Štajerskega še posebno — zahvalo!